

CYGNAEUKSEN KOULU

suppea rakennushistoriallinen selvitys

LINJA ARKKITEHDIT

Jyväskylä

Cygnaeuksen Kansakoulu

CYGNAEUKSEN KOULU
RAKENNUSHISTORIAALLINEN SELVITYS

*Tilaaja: Jyväskylän Tilapalvelu
Tekijä: Taavi Tenhu, Linja Arkkitehdit Oy
Päivämäärä: 31.3.2020*

Selvitys laadittu talvella 2019-2020.

*Kannen kuva: Cygnaeuksen kansakoulu, Jyväskylä. Museovirasto,
historian kuvakokoelma.*

Sisällysluettelo

PERUSTIETOLOMAKE

JOHDANTO

1 KANSAKOULURAKENTAMINEN SUOMESSA

1.1 KANSAKOULULAITOKSEN SYNTYMINEN

1.2 KANSAKOULURAKENTAMINEN 1910- JA 1920-LUVUILLA

2 RAKENNUKSEN HISTORIA

2.1 KANSAKOULULAITOS JYVÄSKYLÄSSÄ

2.2 CYGNAEUKSEN KOULUN PERUSTAMINEN JA RAKENTAMINEN

Koulurakennuksen perustamista koskeva päätöksenteko

Suunnitteluvaihe

Rakentamisvaihe

Valmistunut rakennus

2.3 RAKENNUKSEN HISTORIAN MYÖHEMMÄT VAIHEET

Kouluarki alkaa 1925-1939

Sota-aika 1939-1943

Kasvava koulukaupunki ja koulujärjestelmän muutos 1960-1980-luvut

Rakennuksen käytön hiipuminen (2000-luku)

2.4 KAUPUNKIRAKENTEELLINEN KEHITYS OSANA KAUPUNKIA JA OSANA KAUPUNGINOSAA

Mäki-Matin kaupunginosan kehitys

Syrjäläntori ja Cygnaeuksen koulu osana kaupunginosaa ja kaupunkia

3 RAKENNUS

3.1 RAKENNUKSEN NYKYTILAN KUVAUS

Julkisivu- ja ulkoarkkitehtuuri, kokonaisvaikutelma

Pohjaratkaisu ja tilajärjestelmä, sisätilojen arkkitehtuuri

Materiaalit ja tilapinnat sekä irtaimisto

Rakenteet

Rakennusosat

LVI-järjestelmä

SÄH-järjestelmä

3.2 YHTEENVETO KESKEISIMMISTÄ MUUTOKSISTA

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

4.1 YHTEENVETO RAKENNUKSESTA JA SEN RAKENNUS- JA MUUTOSHISTORIASTA

4.2 CYGNAEUKSEN KOULUN MERKITYS VALTAKUNNALLISESTI JA PAIKALLISESTI

4.3 OHJEISTUS JATKOSUUNNITTELULLE

5 LÄHTEET

6 LIITTEET

Perustietolomake

Cygnaeuksen koulu

Arkkitehtien Jussi ja Toivo Paatelan suunnittelaema, vuonna 1925 valmistunut Cygnaeuksen kansakoulu on kolmikerroksinen, Jyväskylän Mäki-Matin kaupunginosaan rakennettu kansakoulurakennus.

osoite: Voionmaankatu 18
kiinteistötunnus: 179-6-100-18-1
omistus ja hallinnointi: Jyväskylän kaupunki, Jyväskylän Tilapalvelu

kerrosluku: III, rakennukseen kuuluu kellarikerros
kerrosala:
bruttoala: 6104 brm²
tilavuus: 25 206 m³

asemakaava: YO, opetustoimintaa palvelevien rakennusten korttelialue
tontin pinta-ala: 16 600 m² (ilman rakennuksia 13 200 m²)
tontille osoitettu rakennusoikeus: 10 500 kem²
käyttämätön rakennusoikeus:
kaavatilanne: asemakaava lainvoimainen 23.11.1995

Arkkitehtisuunnittelu: arkkitehtitoimisto Jussi ja Toivo Paatela
Urakoitsija: A. V. Lounas ja J. E. Nieminen
Valmistuminen: 1925
Rakennuksen käyttöönotto: vihitty käyttöön 12.10.1925
Alkuperäinen käyttötarkoitus: kansakoulu
Nykyinen käyttötarkoitus: koulukäyttö loppunut 2000-luvulla

Johdanto

Jyväskylän Cygnaeuksen kansakoulun suppea rakennushistoriallinen selvitys on laadittu Jyväskylän Tilapalvelun toimeksiannosta syksyn ja talven 2019-2020 aikana. Selvityksen tavoitteena oli muodostaa kokonaiskuva Cygnaeuksen koulurakennuksen historiasta, käytönajan muutoksista, erityispiirteistä ja jatkosuunnittelua ohjaavista huomioista. Laadittu selvitys on luonteeltaan yleispiirteinen: tarkoituksena on ollut kokonaiskuvan muodostaminen erityisesti suojelutavoitteiden määrittämisen, maankäytön suunnittelun ja rakennuskohtaisen jatkosuunnittelun tueksi kuin myös yhteenvedoksi kaupungin toisen kansakoulun kiinnostavasta ja monille asukkaille henkilökohtaisestakin historiasta.

RAJAUS JA RAKENNE

Selvitys on rajattu koskemaan Cygnaeuksen koulun vanhaa koulurakennusta (1925). Kokonaiskuvan muodostamiseksi selvityksessä käsitellään lisäksi tarpeellisissa määrin kaupungin kaupunkirakenteellista ja sivistyshistoriallista kehitystä. Samalla tontilla sijainneita jo hävinneitä tai sijaitsevia myöhempiä rakennuksia käsitellään niinikään vain rakennuksen kehitysvaiheiden osana. Näkökulma on tarkennettu erityisesti siihen, kuinka vanhasta kansakoulusta on tullut sellainen kuin se nykyään on.

Selvityksen ensimmäisessä kappaleessa käsitellään lyhyesti kansakoululaitoksen syntymistä ja kansakoulurakentamista Suomessa. Cygnaeuksen koulu, Jyväskylän toisena kansakouluna, on yksittäistapaus kansallisesti erittäin merkittävästä ja koko kansakuntaa yhdistäneestä rakennetun ympäristömme kehitysjaksosta, maanlaajuisesta kansakoulujen rakentamisesta. Maanlaajuisen kansakoulurakentaminen on esitetty rakennuksen pääasiallisena valtakunnallisena viitekehysenä.

Toisessa kappaleessa käydään läpi oleellisilta osin rakennuksen historia. Esille tuodaan kansakoululaitoksen kehitys Jyväskylässä, koulun perustamista, suunnittelua ja rakentamista koskeva päätöksenteko oleellisilta osin, rakennuksen historian myöhempiä vaiheita sekä rakennuksen ja Mäki-Matin kaupunginosan kehitys osana laajempaan kaupungin kehitystä. Kappaleessa rakennusta tarkastellaan pääasiallisesti paikallisesta näkökulmasta.

Kolmannessa kappaleessa on esitetty rakennuksen nykytilanne ja muutoshistoria. Rakennuksen nykytilanteen kuvaus perustuu paikanpäällä tehtyihin kohdekäynteihin ja rakennusta käsittelevään aineistoon. Rakennuksen kuntoa ei selvityksen yhteydessä ole kartoitettu.

Neljäs kappale yhteenvetää selvityksen sisältöä, esittää huomioita rakennuksen valtakunnallisesta ja paikallisesta merkityksestä ja muotoilee yleisiä huomioita jatkosuunnittelun tueksi. Tavoitteena on ollut nostaa esille eri näkökulmista rakennuksen oleellisia piirteitä. Jatkosuunnittelun ohjeistus on laava ja sen tarkoitus on nostaa esiin oleelliseksi katsottuja ominaisuuksia, jotka tulisi rakennuksen ylläpidossa, kunnostamisessa ja mahdollisissa muutoksissa ottaa keskusteluun.

KÄYTETYT LÄHTEET

Rakennushistoriaselvitys pohjautuu arkistotutkimukseen ja kohteessa tehtyihin kenttätutkimuksiin sekä katsaukseen aihetta käsittelevään kirjallisuuteen. Tärkeimmät arkistolähteet ovat olleet Jyväskylän kaupunginarkisto ja Jyväskylän kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, lisäksi erityisesti Keski-Suomen museon valokuva-arkisto on osoittautunut hyödylliseksi lähteeksi. Suullista tietoa on antanut Keski-Suomen museon rakennustutkija, amanuessi Saija Silén.

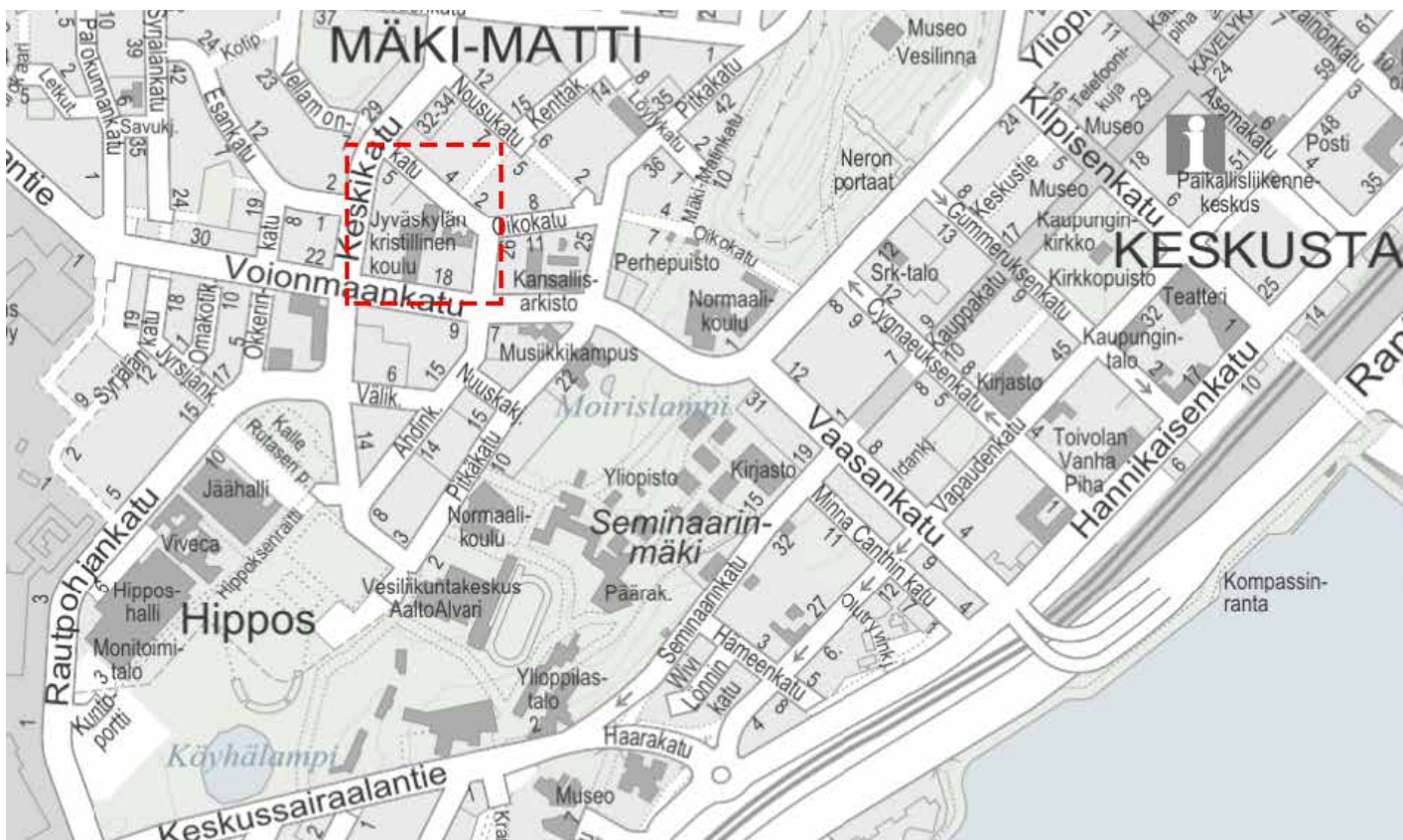
Selvityksen yhteydessä koululle tehtiin kaksi kenttätutkimusta. Ensimmäinen kohdekäynti järjestettiin 1.11.2019 ja sen yhteydessä pyrittiin muodostamaan kokonaiskuva rakennuksesta ja sen nykytilasta. Toinen kohdekäynti pidettiin 27.1.2020. Tuolloin mukana olivat lisäksi Jyväskylän kaupungin tilapalvelun hankearkkitehti Kaisa Jokinen ja Keski-Suomen museon rakennustutkija, amanuessi Saija Silén. Toisella kohdekäynnillä pyrittiin käymään rakennus läpi järjestelmällisesti tiloittain ja etsimään vastauksia työn yhteydessä heränneisiin kysymyksiin.

Kaupunginarkistossa säilytetään sekä rakentamista koskevia päätöksentekoasiakirjoja ja suunnitelmia niitä täydentävine selostuksineen eri ajanjaksoilta sekä kaupunkisuunnittelun eri vaiheista kertovia asiakirjoja päätösasiakirjoista kartta-aineistoon. Erityisen hyvä lähde rakennusvaiheen päätöksenteosta on kaupunginarkistossa säilytettävä kansakoulun rakentamista varten perustetun Jyväskylän kaupungin kansakoulun rakennustoimikunnan pöytäkirja v. 1923-1925. Jyväskylän kaupungin rakennusvalvonnan arkistossa on kiinteistön rakennuslupia koskevia suunnitelma-asiakirjoja vuodesta 1960 alkaen. Kansallisarkistossa säilytetään valtion virastojen ja yksityisarkistojen on selvityksen yhteydessä käyty läpi vain vähäisessä määrin – kaupungin kansakoulutarkastajat laativat tarkastuskertomuksia maalaiskansakouluista ja kaupunkikansakouluja koskevaa aineistoa ei välttämättä ole merkittävässä määrin tai ainakaan oleellisin osin vaivatta löydettävissä kansallisarkiston laajasta aineistosta. Suomen rakennustaiteen museossa ei ole rakennuksen suunnittelijoiden, arkkitehtien Jussi ja Toivo Paatelan aineistoa Cygnaeuksen koulusta. Tilapalvelun arkistosta ei ole käyty läpi selvityksen laadinnan yhteydessä läpi, suullisen tiedon mukaan arkistoa ei ole laaja. Keski-Suomen museon kuva-arkistoa on käyty vain pintapuolisesti läpi.

Rakennusta ei ole käsitelty kirjallisuudessa tai aiemmissa selvityksissä kovinkaan laajasti. Pekka Martion Cygnaeuksen koulun historia (2006) antaa kuvan rakentamisen vaiheista, pohjautuen suuressa määrin rakennustoimikunnan pöytäkirjoihin. Koulun vaiheita osana kaupungin laajempaa kaupunkirakenteellista ja sivistyshistoriallista kehitystä käsittelevistä teoksista tärkeitä käytettyjä lähteitä ovat olleet sekä O. J. Brummerin varhaisempi kaupungin historiikki Jyväskylän kau-

pungin historia 1837-1912 että erityisesti Päiviö Tommilan myöhempi Jyväskylän kaupungin historia 1837 – 1965, joiden lisäksi erityisesti kansakoululaitoksen vaiheista ja siten rakennuksen alkuvaiheen historiaa käsittelevä Martti Peltosen Jyväskylän kansakoulun historia on hyvä lähde laajemman kuvan muodostamiseksi. Mäki-Matin kaupunginosan historiaan on syvennytty Nisulan asukasyhdistyksen julkaiseman teoksen Vuosisata Harjun takana: Nisulan, Mäki-Matin ja Syrjälän historiaa (Lipas, P. & Kärki, A. 2003). Aikakauden koulurakentamisesta ja rakennustaiteesta on löydettävissä tietoa muun muassa Henrik Liliuksen teoksesta Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa. Kehityslinjojen tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan alkuun (1982), Ritva Wäreen kirjoituksessa Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa (ARS Suomen rakennustaiteen historia 4) ja Riitta Nikulan kirjoittamasta Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku (ARS Suomen rakennustaiteen historia 5). Arkkitehti-lehdessä on esitelty 1920-luvun maalaiskansakoulurakentamista ja -suunnittelukilpailun tuloksia numeroissa 5/1921 ja 3/1923. Aikakauden rakennustekniikasta hyvä yleisteos on Pertti Neuvosen, Erkki Mäkiön ja Maarit Malisen Kerrostalot 1880-1940 (2002).

Cygnaeuksen koulun rakenteita ja rakennetekniikkaa koskevaa tietoa on kenttätöiden lisäksi kerätty kaupunginarkistosta löytyvistä suunnitelmista (mm. Helsingissä joulukuussa 1923 päivätyt Arvi Koskisen allekirjoittamat rakennesuunnitelmat) sekä aiemmin tehdyistä kuntokartoituksista (Engel Rakennuttamispalvelut Oy on tutkinut rakennuksen kuntoa vuonna 1997, insinööritoimisto mittatyö Jukka Holopainen Oy on tehnyt rakennuksen peruskuntoarvion 2005, Ramboll Oy on tutkinut rakennetyyppejä rakenneavauksin 2010). Rakennuksen kuntoa ja rakenteita koskevaa tietoa on lisäksi kerätty Sirate Oy:n laatimasta asbesti- ja haitta-ainekartoituksesta (2020). LVIS-järjestelmiä koskevaa tietoa on kerätty edellä mainituista lähteistä. LVIS-järjestelmistä on tehty erilliset kuntoarviot (J. Nenonen Oy Jarno Nenonen, insinööritoimisto Mittyö Timo Holopainen Oy), jotka eivät kuitenkaan ole olleet selvityksen lähtötietoina.

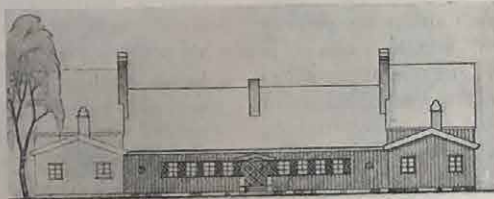
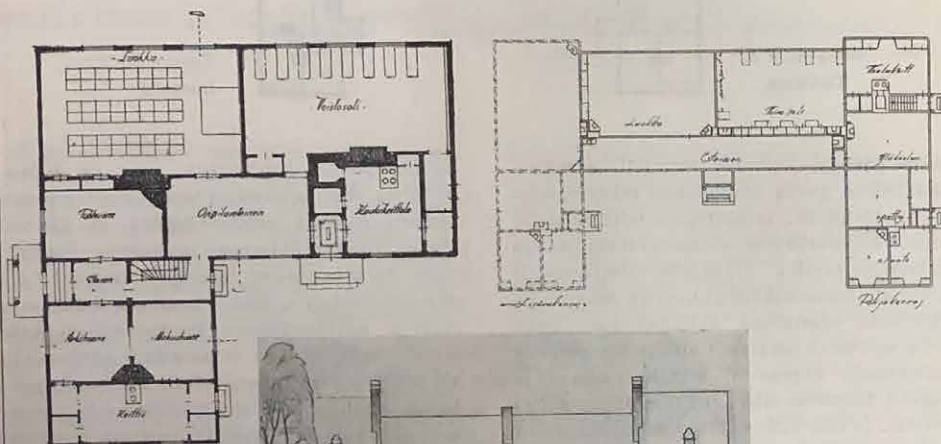
Cygnæuksen koulu sijaitsee keskustan luoteispuolella. Kuvalähde: Jyväskylän kaupungin karttapalvelu.

1 KANSAKOULURAKENTAMINEN SUOMESSA

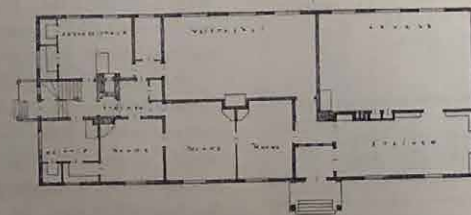
J. ja T. Paatela.
Tyyppi III. I palkinto.

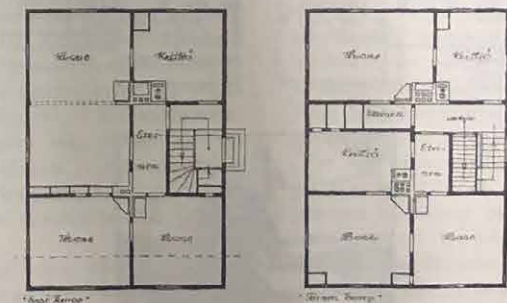
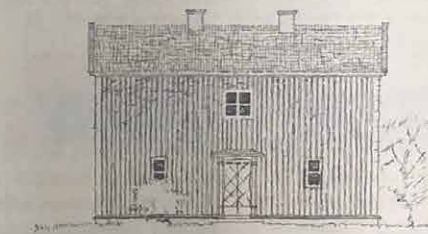
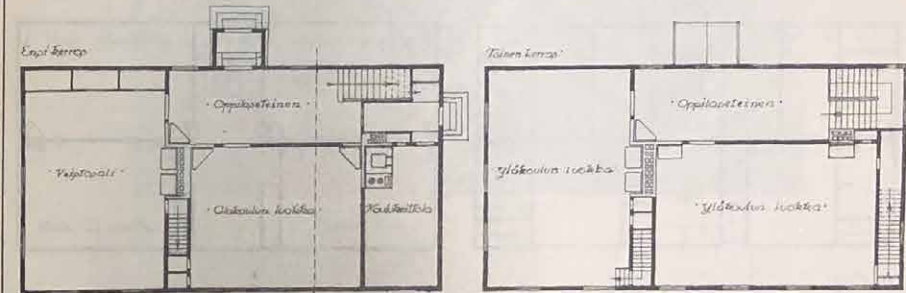
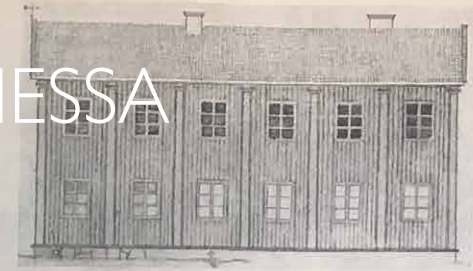
Borg, Sirén, Åberg.
Tyyppi III. II palkinto.

Bertel
Liljeqvist

Tyyppi III.
III palkinto.

Gunnar Taucher. Tyyppi IV. I palkinto. Koulu- ja asuinrakennus.

Kansakoulurakentaminen Suomessa

1.1 KANSAKOULULAITOKSEN SYNTYMINEN

Ensimmäiset kansakoulut perustettiin 1850-luvulla, jolloin ne olivat tyypillisesti tehtailijoiden ja kartanonomistajien perustamia ja näin ollen sijaitsivat pääosin teollisuuden tai muun varallisuuden äärellä. Samaan aikaan syrjäisemmillä seuduilla kiertokoulut olivat yleisiä. Kansakoululaitoksen kehityksen kannalta tärkeä vaihe oli **vuonna 1866 annettu kansakouluasetus**, jolla vastuu kaikille kansalaisille tarjottavan koulutuksen järjestämisestä osoitettiin kunnille ja jonka jälkeen alkoi järjestelmällinen, joskaan ei kaikilta osin erityisen ripeä, kansakoulujen rakentaminen. Asetuksen myötä kansakoululaitos kuitenkin levisi maaseudulle. Sen antamiseen vaikutti merkittävässä määrin Uno Cygnaeuksen, kansakoululaitoksen ylitarkastaja ja Jyväskylän kasvatusopillisen seminaarin ensimmäisen johtajan, tekemä selvitystyö ja kannanotot. Edelleen **vuonna 1898 annetussa asetuksessa veloitettiin maalaiskuntia jakamaan alueensa koulupiireihin** siten, että koulumatka olisi korkeintaan viisi kilometriä. Tämä edesauttoi kaikkien halukkaiden pääsemistä kouluun. Alkuvaiheessa kansakoulut koostuivat tyypillisesti kaksivuotisesta ala- ja kaksivuotisesta yläkansakoulusta, ja ne oli jaettu erikseen tyttö- ja poikakouluihin tai vähintään tytöt ja pojat oli jaettu käymään koulua eri vuoroissa. Kansakoulujen määrä kasvoi erityisesti 1880- ja 1900-lukujen välissä merkittävästi. Opetus painottui voimakkaasti käytännöllisyyteen ja perusopetuksen antamiseen, käsityöt olivat tärkeä oppiaine.

Vuoden 1921 oppivelvollisuuslain myötä astui voimaan yleinen oppivelvollisuus. Samassa yhteydessä kansakoulu muuttui kuusivuotiseksi ja kiertokoulut lakkautettiin. Kansakoulusta tuli tärkeä ja kaikkia lapsia yhdistävä koululaitos, ja yleisen oppivelvollisuuden järjestäminen ympäri maata johti vilkkaaseen kansakoulujen rakentamiseen. Kansakoulut lakkautettiin peruskoulu-uudistuksen yhteydessä 1970-luvulla

1.2 KANSAKOULURAKENTAMINEN 1910- JA 1920-LUVUILLA

Cygnaeuksen koulun rakentaminen näyttää sijoittuvan ajanjaksoon, jolloin suomalainen koulurakentaminen kehittyi ja uudistui niin tyyllisesti kuin toiminnallisestikin. Kaupungin toisen kansakoulun rakentamisen suunnittelu alkoi varsinaisesti jo ennen vuoden 1921 oppivelvollisuuslakia, jota seurasi 1920-luvulla laaja ja kaikkialla Suomessa käynnistynyt uusien koulurakennusten rakentaminen. Rakentamisen valmistelun pitkittymisen vuoksi rakennuksen suunnittelu ja rakentaminen kuitenkin pääsi käynnistymään vain hieman annetun asetuksen vahvistamisen jälkeen. Cygnaeuksen kansakoulu edustaakin paikallisista lähtökohdista ja paikallisesti johdettua 1920-luvun kansakoulurakennuksen suunnittelua ajanjaksona, jolloin valtakunnallisesti koulurakentaminen oli vilkasta ja uudistui voimakkaasti.

Kansakoulujen rakentamisessa erottautuu erityisesti neljä merkittävää ajanjaksoa. 1860-luvulla kansakoululaitos levittyä maaseudulle. 1890-luvulta 1910-luvulle ajoittui kansakoulurakentamisen ajanjakso, kun koululaitos alkoi levitä ympäri maan. 1920-luvulla yleinen oppivelvollisuuslaki käynnisti valtakunnallisen vilkkaan kansakoulurakentamisen ajanjakson. Edelleen 1950-luvulla kaupungistuminen ja suuret ikäluokat käynnistivät laajamittaisen koulurakentamisen vaiheen.

Suomalaisen koululaitoksen kannalta merkittävät uudistukset tapahtuivat jo 1860-luvulla. Vuonna 1866 luotiin kansakouluasetuksella kansakoululaitos ja vuonna 1869 kouluhallitus (vuoteen 1918 Koulutoimen yllähallitus, vuodesta 1991 opetushallitus) aloitti toimintansa. Kouluhallituksen ei erityisesti määritelty ohjaavan koulurakentamista, mutta käytännössä koko koululaitoksen alistettua sen valvontaan myös koulurakentamisesta tuli kouluhallituksen alaista toimintaa. Siinä missä rakennushallitus ohjasi voimakkaasti oppikoulujen rakentamista, kouluhallitus ohjaava ja valvova työ kohdistui kansakoulurakennuksiin. Paitsi valtion, myös yksityisten koulujen suunnitelmat läpikävivät sekä rakennus- ja kouluhallituksen tarkastukset. Myöhemmin suunnitelmia hankittiin myös yleisillä suunnittelukilpailuilla. (Lilius 1982 s. 103).

Ennen vuoden 1866 kansakouluasetusta maassa annettiin hyvin vaihtelevaa kansanopetusta, mistä johtuen jonkinlainen yhtenevä rakennusperinne tai -typologia alkoi muodostua vasta säännellymmän opetuksen myötä. Toisaalta yhtenevä rakennustapa liittyi myös systematisoituvan opetusjärjestelmään, ja kansakouluasetus sisälsikin myös koulurakennuksia koskevia määräyksiä, kuten koulun johtokunnan velvollisuudesta valvoa rakentamista ja kunnossapitoa. Rakentamiselle asetetut vaatimukset kuitenkin olivat riippuvaisia siitä, rahoittiko kunta kansakoulun rakentamisen itsenäisesti vai saiko se rakentamiseen valtion tukea. Valtion tukemat kansakoulusuunnitel-

mat tuli vahvistuttaa kouluhallituksessa, ja suunnitelmien tuli sisältää tilavan koulurakennuksen lisäksi esimerkiksi opettajan kaksi huonetta keittiöineen ja eteisineen sekä ulkorakennuksineen.

Vuonna 1892 ilmestyi ensimmäinen kokoelma mallipiirustuksia maalaiskansakouluja varten. Mallit olivat yksikerroksisia puurakennuksia, joiden ulkoseinät oli vuorattu pysty- ja vaakalaudoilla. Luokissa oli opettajakateederin eteen sijoitettu suoriin riveihin pulpetit, jotka usein olivat kylälaisten itsensä nikkaroimia.

Kansakoulujen rakentaminen oli hyvin laajamittaista, ja tästä johtuen kouluhallituksen oli luotava jonkinlaiset suunnitteluperiaatteet rakentamiselle. Tämä vaikuttaa koskeneen erityisesti niin sanottuja maalaiskansakouluja, siis kaupungin ulkopuolella sijaitsevia kansakouluja. Kuitenkin niin kutsuttujen kaupunkikansakoulujen, erotuksena kaupungin ulkopuolella rakennetuista kouluista, rakentamisesta vastasivat kaupungit itsenäisemmin ilman valtiollista tukea (vuoden 1872 koulujärjestyksen mukaan kaupungit olivat velvollisia kustantamaan kaupunkikansakoulujen rakentamisen eikä myöhemminkään valtiollisen tuen määrä tavoittanut maalaiskansakouluja koskevaa tukea) ja niiden suunnittelu olikin leimallisesti jotain oppikoulujen ja maalaiskoulujen välimaastosta, niiden osalta kuitenkin mitä suuremmissa määrin maalaiskansakouluihin liittynyt tyyppi- ja piirustusajattelu puuttui. Lilius totetaa pyrkimyksen normatiiviseen rakentamiseen huipentuneen maalaiskansakoulujen arkkitehtuurissa, jossa kokonaisvaltaisena tavoitteena oli yksinkertaisesti löytää kulloinkin parhaiten vaatimuksia vastaavat tyyppi- ja piirustukset. Tämä johti samalla myös koulurakennusten tyypologiseen identifiointumiseen. (Lilius 1982 s. 130-131).

Huolimatta vilkkaasta kansakoulujen rakentamisesta 1800-luvun lopulta 1910-luvulle, vielä vuonna 1920 lähes kolmannes yli 15-vuotiaista suomalaisista oli kirjoitustaidottomia. Yleinen oppivelvollisuus säädettiin vuonna 1921 annetussa oppivelvollisuuslaissa ja samaan aikaan vahvistetussa kansakoululaitoksen kustannuslaissa ohjattiin rakentamisen kustannuksia. Kaikkien kansalaisten määrääminen kuudeksi vuodeksi koulunpenkille aiheutti koko maahan huomattavan rakennustoiminnan. 1920-luvulla kansakoulujen tilasuunnittelua kehitettiin niin kutsutun työkouluperiaatteen pohjalta, mistä johtuen kouluissa tärkeässä osassa olivat erilaiset käsityötaitojen erikoisluokat. 1920-luvulla virisi keskustelua yleisesti hyväksi koettujen rakennustyyppien löytämisestä erityisesti kaupunkien ulkopuolelle, jotta rakennustaiteellista korkeatasoisia ja tilallisesti toimivia koulurakennuksia tehtäisiin ympäri maata. Maalaiskoulujen suunnittelusta järjestettiin arkkitehtikilpailu, jonka tuloksiin pohjautuen kouluhallitus julkaisi vuonna 1922 yhteensä 16 rakennustyyppiä käsittävän ohjekirjan Maalaiskansakoulujen rakennuspiirustuksia. (Nikula 1990 s. 113-114).

Kaupunkien suuria keskuskansakouluja suunniteltaessa suosittiin sivukäytäväjärjestelmää, joka teki luokkahuoneitten kerroksista valoisampia ja rauhallisempia kuin keskikäytäväkouluissa. Helsingin kaupunginarkkitehti Gunnar Taucher suunnitteli pääkaupunkiin 1920-30-luvulla maamme näyttävimpiä suuria koulurakennuksia. Käpylän 1929 valmistunut kansakoulu oli näistä ensimmäinen, kesällä 1932 valmistunut Vallilan ruostinkielinen kansakoulu uudenaikaisin ja Brahenkentän yläpuolelle 1934 rakennettu Aleksis Kiven koulu suurin. Nikula luonnehtii yleisten rakennusten ylihallituksen roolia keskeiseksi - sen myötä koulutalot toivat pääkaupungin lisäksi muihinkin kaupunkeihin juhlallista klassismia pitkälle 1930-luvulle. Symmetrisille akseleille paljolti tasakokoisista luokkahuoneista sommitellut koulurakennukset muodostavat joko vaaleiksi rapattuina tai punatiilisin julkisivuin selkeästi erottuvan rakennustyyppin. Avaran ja tyhjän pihamaan laidalla kohoava monikerroksinen, palatsimainen lyseo on jokaisen suomalaisen helposti tunnistettavissa vieraassakin kaupungissa. Yksityisten koulujen suunnittelussa esiintyi tälläkin kaudella enemmän vaihtelua. (Nikula 1990 s. 113-114).

Jyväskylässä lähtökohdat uuden kansakoulun suunnitteluun lienevät olleen verrattain hyvät. Kaupungissa toimi kasvatusopillinen seminaari ja sen yhteydessä mallikansakoulu, lisäksi kaupunkiin oli rakennettu 1910-luvun alussa ensimmäinen kunnallinen kansakoulu. Kaupunkiin oli lisäksi perustettu jo 1800-luvun puolella suomenkielinen oppikoulu.

2 RAKENNUKSEN HISTORIA

Ilmakuva Cygnaeusin koulusta rakennuksesta todennäköisesti 40- tai 50-luvulta. Veljekset Karhumäki. Keski-Suomen museo.

N:o 4459 JYVÄSKYLÄ

2 Rakennuksen historia

2.1 KANSAKOULUAITOS JYVÄSKYLÄSSÄ

Jyväskyläläinen kansakoululaitos alkoi kehittyä varsinaisesti 1800-luvun puolivälin jälkeen. Paikallisen kansakoululaitoksen alkuun vaikutti osaltaan merkittävästi Suomen ensimmäisen kasvatustopillinen seminaarin perustettiin kaupunkiin vuonna 1863, sillä seminaarin myötä kaupunkiin perustettiin valtion ylläpitämä harjoituskoulu tai niin kutsuttu mallikoulu 1870-luvulla, ja se riittikin täyttämään kaupungin tarpeet kansakoulun suhteen hyvän aikaa. Mallikoulun rinnalla niin kutsuttu sunnuntaikoulu tarjosi alkeisopetusta, mutta sen merkitys oli kokonaisuudessaan pieni. Samalla kun kansakoulun käymisessä alettiin nähdä käytännönhyötyä, Keski-Suomessa koulua käyvien lapsien määrä yli viisinkertaistui vuosi 1890 ja 1910 välisenä aikana. 1800-luvun lopulla väkiluku ei merkittävästi kasvanut, mutta 1900-luvun alussa juurikin Mäki-Matin kaupunginosan liittäminen kaupunkiin toi lisää kouluikäisiä lapsia kaupunkiin. (Tommila s. 424).

Kaupunki järjesti mallikoulun rinnalla ensimmäisen kerran kansakouluopetusta lukuvuonna 1891-1892, ja vuodesta 1864 kaupungissa toimi säännöllinen väliaikainen kansakoulu. Kaupungin ensimmäinen kansakoulu valmistui vuonna 1912. Ensimmäinen kansakoulu opittiin myöhemmin tuntemaan Puistokouluna, ja sen suunnitteli myöhemmin paljolti juuri koulurakennuksia suunnitellut arkkitehti Wivi Lönn. Ensimmäisen kansakoulu riitti hetkeksi tyydyttämään kaupungin tiedonjanoisten lasten tarpeet, vaikka se kävikin jo samana vuosikymmenenä ahtaaksi – kansakoulu rakennettiin oikeaan aikaan, olihan vuosikymmenen loppuun tultaessa kansakoulussa oppilaita jo kahdesti se määrä mitä mallikoulussa opiskeli. Uuden kansakoulun rakentamista alettiin suunnitella jo pian ensimmäisen aloitettua toimintansa. Jyväskyläläisen kansakoululaitoksen kannalta kiinnostavaa on huomata, että kun oppivelvollisuuslaki vuonna 1921 edellytti kaikki lapset käymään kansakoulua, ei se kuitenkaan johtanut kaupungissa merkittävään koululaisten määrän kasvamiseen – kansakoulun käynti oli tullut yleiseksi ilman pakkoa. (Tommila s. 424-425).

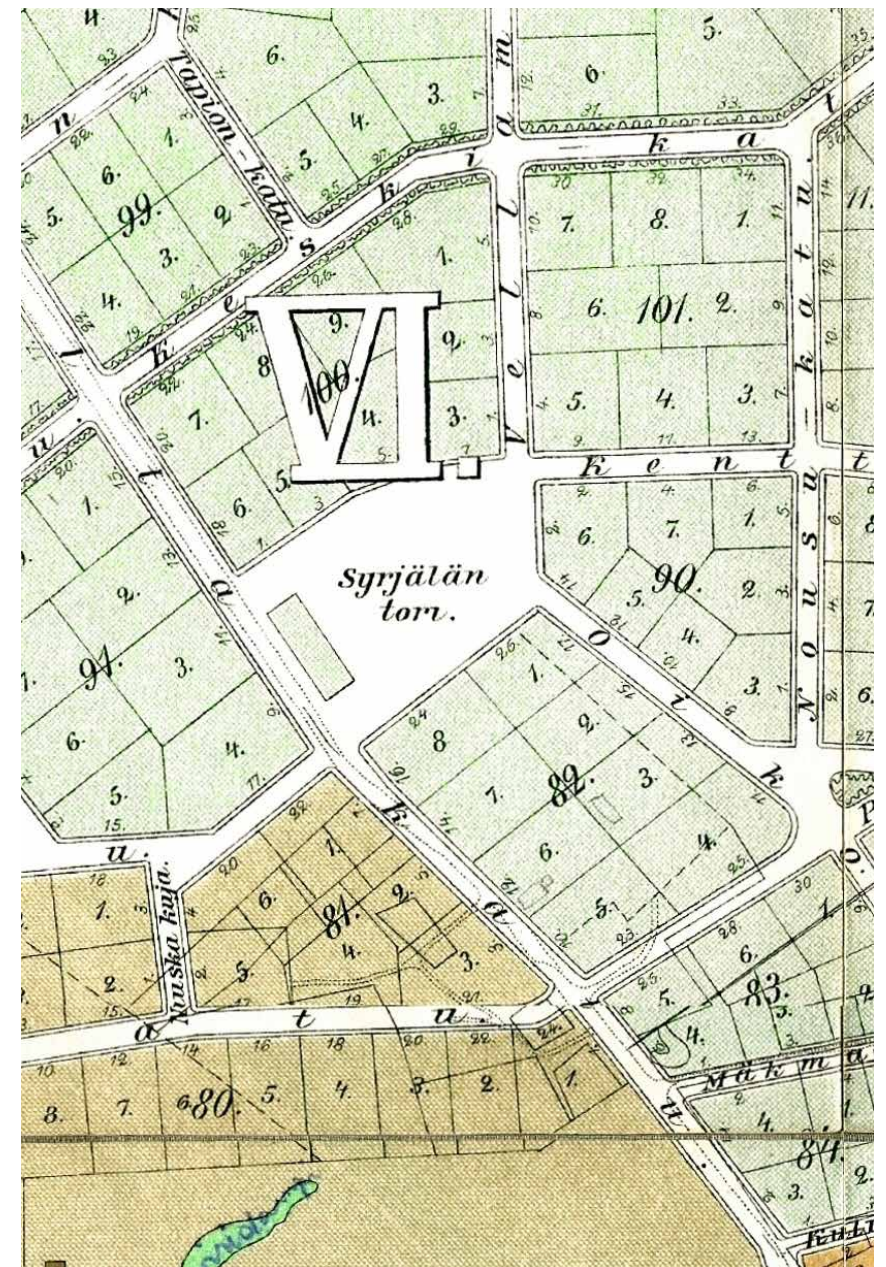
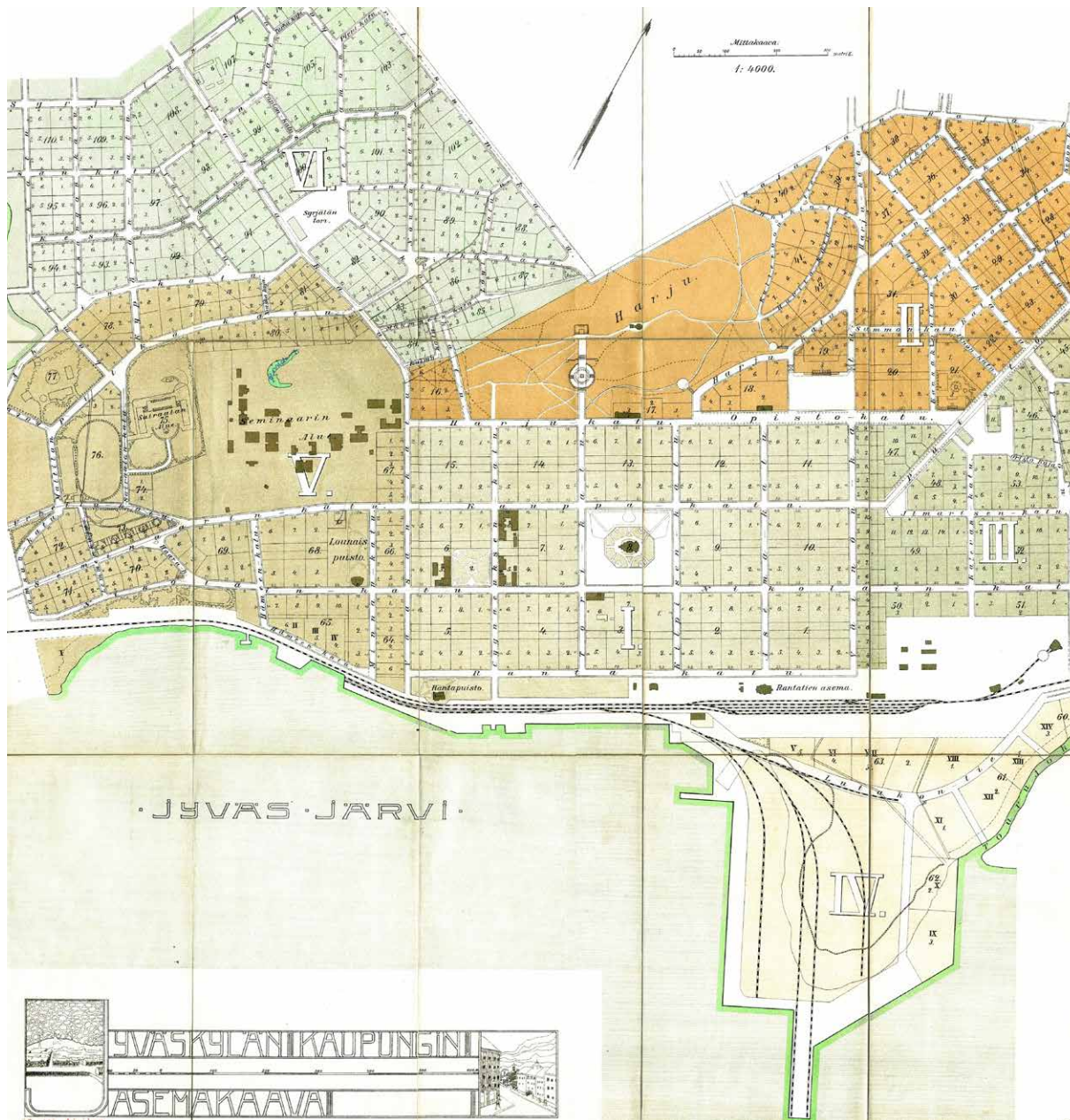
2.2 CYGNAEUKSEN KOULUN PERUSTAMINEN JA RAKENTAMINEN

KOULURAKENNUKSEN PERUSTAMISTA KOSKEVA PÄÄTÖKSENTEKO

Kaupungin ensimmäinen, vuonna 1913 valmistunut kansakoulu Puistokadulla osoittautui jo toisena toimivuoteen liian pieneksi. Kansakoulun johtokunta tekikin ensimmäisen esityksen uuden kansakoulun rakentamisesta vuonna 1914 (JKA kkjohtok:n ptk. 6.11., 12.11.1914). Ensisijaiseksi paikaksi uudelle koulurakennukselle ehdotettiin Harjukadun varrelle jäävää, nykyisen normaalkoulun tonttia, vaihtoehtoisesti esitettiin myös uuden koulun rakentamisesta Puistokoulun kanssa samalle tontille. Harjukadulle sijoitettavan kansakoulun eduiksi nähtiin sekä sijainti otollisesti Mäki-Mattiin laajentuvan kaupungin länsilaidalla kuin myös mahdollisuus hyödyntää vieressä sijaitsevaa kasvatustopillista seminaaria opetuksen järjestämiseksi, mikä olisi kaupungin kannalta edullista. (Peltonen 1989, s. 82).

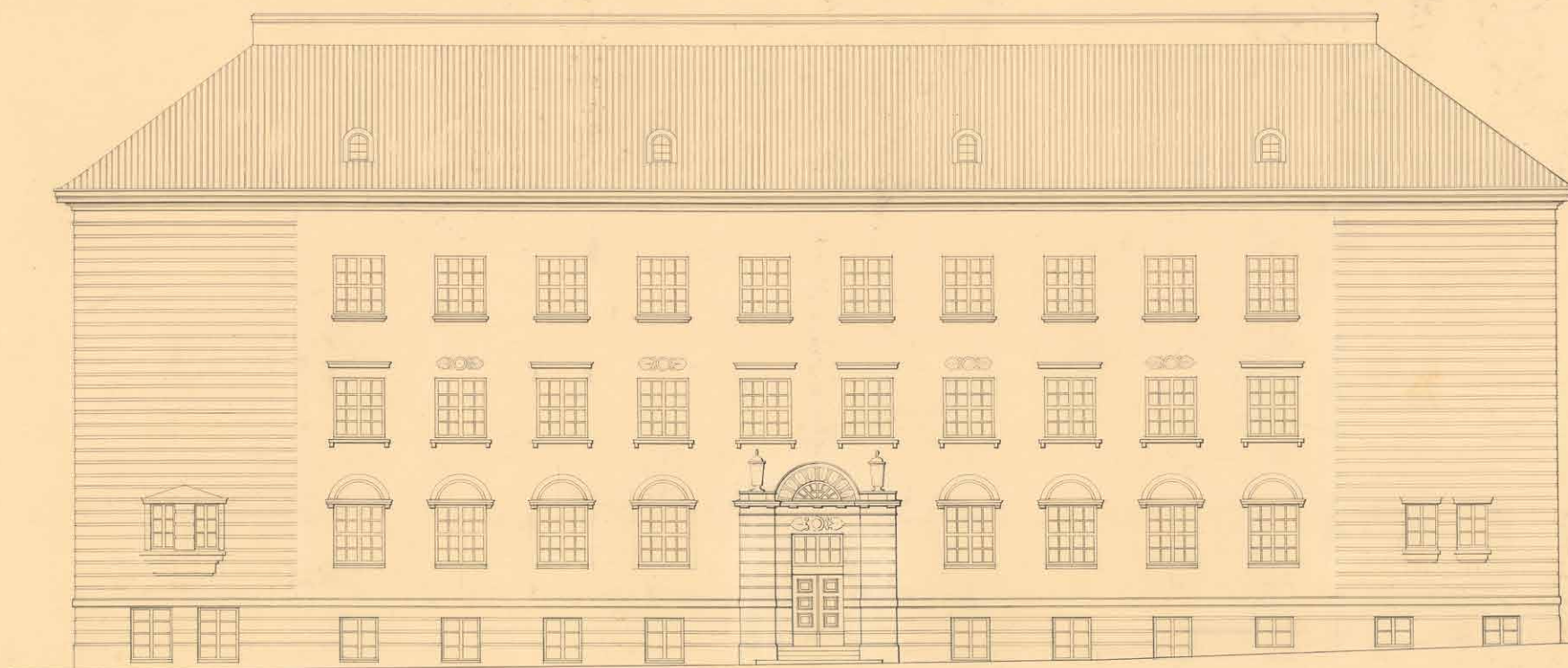
Ehdotuksen johdosta kaupunginvaltuusto asetti vielä samana vuonna valiokunnan laatimaan ehdotuksen uuden koulun sijoituspaikasta ja koosta (KVptk. 10.12.1914). Kaupunginvaltuustolle kevättalvella 1915 annetussa ehdotuksessa todettiin uuden koulun osoittautuvan välttämättömäksi muutaman vuoden kuluessa ja tästä johtuen uuden koulun rakentamiseen olisi syytä ryhtyä. Suotuisammaksi sijainniksi nähtiin kansakoulun johtokunnankin ehdottama Normaalkoulun tontti Harjukadulla, huomioiden koulurakennukselle suotuisan sijainnin ja perustamisolosuhteet, sijainnin kaupungin länsipuolella ja lyhyen etäisyyden niin Mäki-Mattiin kuin myös seminaariin. Kaupunginvaltuusto teki ehdotuksen pohjalta myönteisen päätöksen 5.5.1915. Asiaa edistämään asetettiin rakennustoimikunta, jonka oli määrä laatia tarkka rakennusohjelma. Kaupungin rakennuskonttorin tuli laatia tätä varten maapohjasuunnitelmat. (Peltonen 1989, s. 83, Martio 2006, s. 12, tarkemmin Kkert. 1915 s.12-15, KVptk. 5.10.1915).

Rakentamisen valmistelu eteni hitaasti. Samasta tontista oli kiinnostunut myös yhteiskoulun kannatusyhdistys, lisäksi seminaarin opettajat ja henkilökunta vastustivat kansakoulun rakentamista liian lähelle seminaaria – rakennuskonttorissa tontin korkeus- ja tasoitusprofiilien laatiminen ei edennyt eikä näin ollen rakennustoimikunta päässyt myöskään etenemään rakennussuunnitelman kanssa. Uuden koulurakennuksen tullessa yhä tarpeellisemmaksi päätti asiaa valmistelemaan asetettu toimikunta lopulta vuoden 1921 loppupuolella ehdottaa rakennettavan uusi kansakoulurakennus Mäki-Matin kaupunginosaan, niin kutsutulle Syrjälän torille. Samassa yhteydessä ehdotettiin myös kauppakoulun tilapäistä käyttöä kansakoulun tarpeisiin. Valtuusto päätti uuden koulun rakentamisesta esitettyyn paikkaan ja pyysi kansakoulun johtokuntaa lausumaan mieli-

Valter Thomén ja Hugo Liliuksen laatimassa vuoden 1909 asemakaavassa on esitetty Syrjälän tori ja sitä lounaispuolella rajaava erillsrakennus. Valtakatu (nyk. Voionmaankatu), Ahdinkatu, Vellamonkatu ja Kenttäkatu rajaavat Syrjälän torin omaksi korttelikseen. Kuvälähde: Jyväskylän kaupunginarkisto.

Jyväskylän Kaupungin
KANSAKOULU
SYRJÄLÄNTORILLE VISSA KAUPUNGINOSASSA
JYVÄSKYLÄSSÄ

TORIN PUOLEINEN JULKISIVU

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 15 20 25 30 35 40 45 Metriä

KIRJASTONPÄÄLLIKÖN
KODIN
KÄYTTÖKÄYTTÖ
PÄIVÄTUNNO
LAKI
6-10-1923
KODIN
KÄYTTÖKÄYTTÖ
PÄIVÄTUNNO
LAKI
7030/1923
8
JYVÄSKYLÄ
KIRJASTONPÄÄLLIKÖN

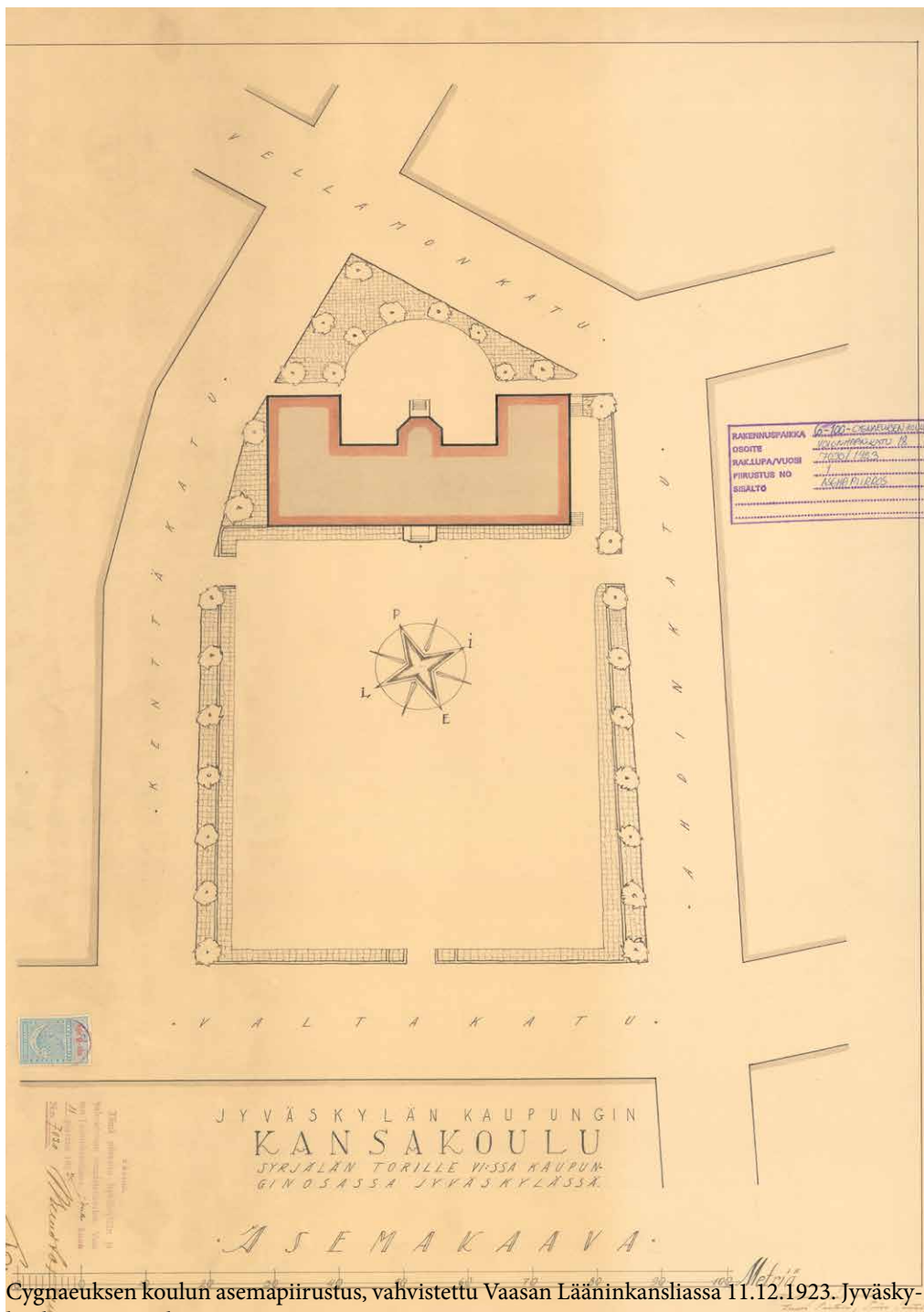

Kirjasto
Käyttö
Päivä
Laki

Kirjasto
Käyttö
Päivä
Laki
7030/1923
8
JYVÄSKYLÄ
KIRJASTONPÄÄLLIKÖN

Helinä 1923
Joni Pääle & Toivo Pääle

Cygnaeuksen koulun Syrjälän torin, nykyisen Voionmaankadun puoleinen julkisivupiirustus on vahvistettu Vaasan Lääninkansliassa 11.12.1923. Jyväskylän kaupunginarkisto.

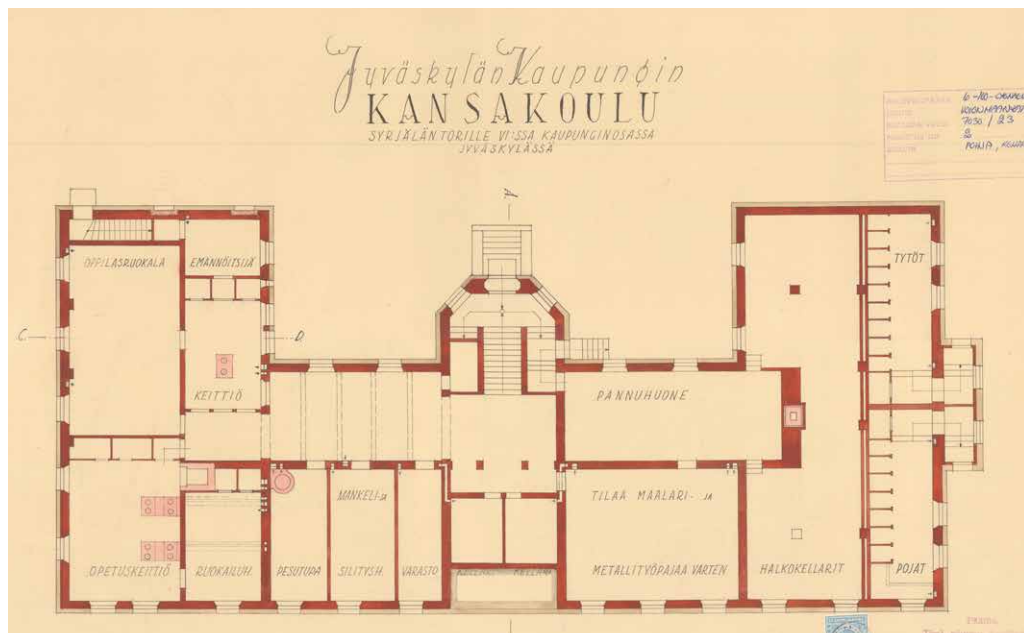
Cygnaeuksen koulun asemapiirustus, vahvistettu Vaasan Lääninkansliassa 11.12.1923. Jyväskylän kaupunginarkisto.

piteensä uuden koulurakennuksen järjestelyistä. Tilapäisjärjestelyyn kauppakoulussa annettavaan kansakouluopetukseen valtuusto ei kuitenkaan myöntynyt. (Pelttonen 1989, s. 83, Martio 2006, s. 12)

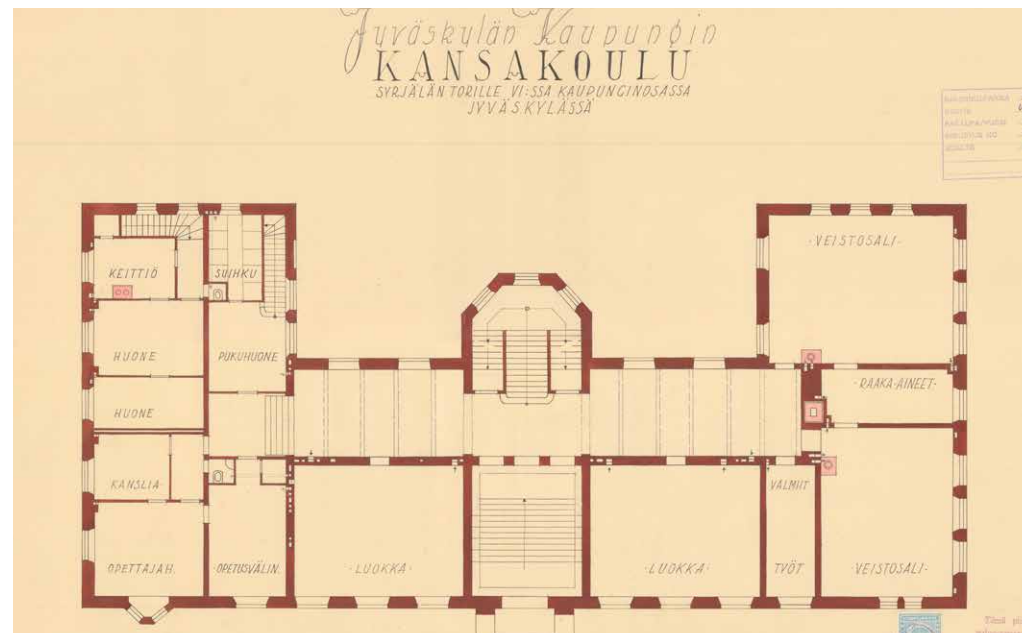
Asemakaavassa koulurakennuksen paikka oli osoitettu silloisen Valtakadun, nykyisen Voionmaankadun varteen. Kuitenkin johtuen haastavista perustamisolosuhteista ja silloisen valtatiehän hälystä, kaupungininsinööri Nero ehdotti rakennus sijoitettavan tontin takaosaan ja siis siten, että rakennuksen eteen jäävä piha jäisi etelän puolelle. Ehdotus sai kannatusta rakennustoimikunnassa.

Uuden kansakoulun rakentamista ja rakentamistapaa koskevia valintoja vaikuttaa tehdyn pitkälti rakennustoimikunnassa heidän itsensä hankkiman ja osin ilmeisesti myös ensimmäisen kansakoulun johtokunnan tarjoaman tiedon varassa. Koulu päätettiin rakennettavan siten, että yksi urakoitsija vastaisi kaikesta rakennustyöstä, kuitenkin vesijohto-, sähkö- ja maalaustöistä sekä lämmityslaitteiden ja ilmanvaihtokanavien asentamisesta ja rakentamisesta vastaisivat erilliset urakoitsijat. Itse koulurakennuksen suunnitelmia koskien toimikunta asetti erillisen valiokunnan (Hästesko, Virtamo ja Salervo) tutustumaan eri kansakouluihin, ja valiokunnan lausunnon perusteella laadittiin varsinainen tilaohjelma. Kun lausunnosta ei käynyt selville rakennuksen sopiva koko, päätettiin rakennuksesta tehtävän pohjaltaan ensimmäisen kansakoulun pohja-alan suuruisen eli noin 600 m², mutta kuitenkin kolmessa kerroksessa. Toimikunta päätti kouluun tehtävän seuraavat huoneet:

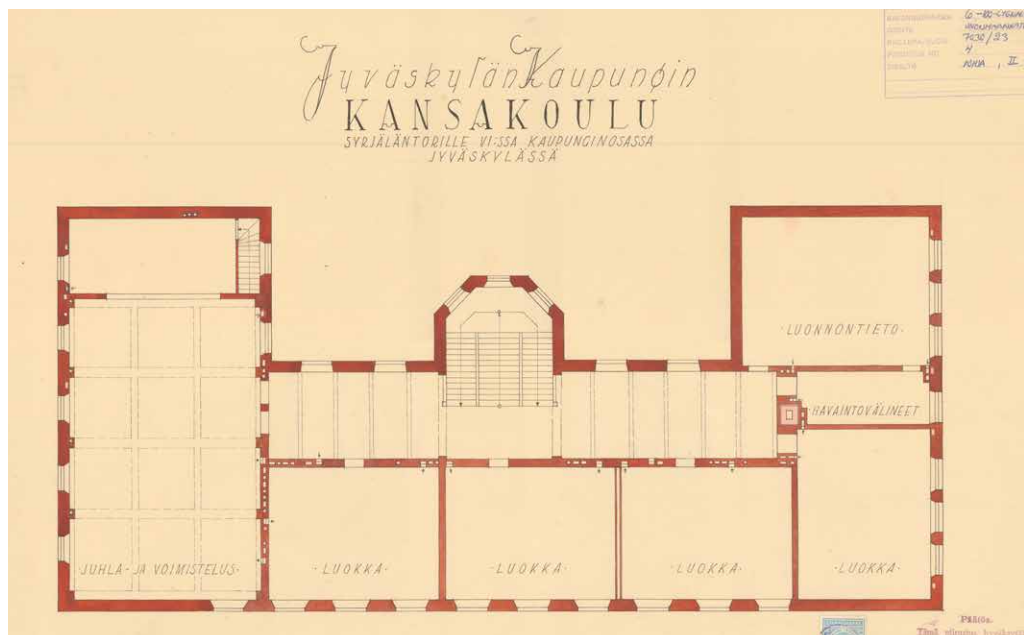
- 8 kpl luokkahuoneita 9 x 7 m
- 1 kpl juhlasali 160 m²
- 2 kpl vahtimestarin huone eteisineen 35 m²
- 2 kpl jatko-opiskeluluokkaa 64 m²
- 2 kpl keittiöitä 128 m²
- 1 kpl ruokasali 80 m²
- 2 kpl pukuhuonetta 128 m²
- 1 veistosali 80 m²
- 1 maantieteellinen luokka 80 m²

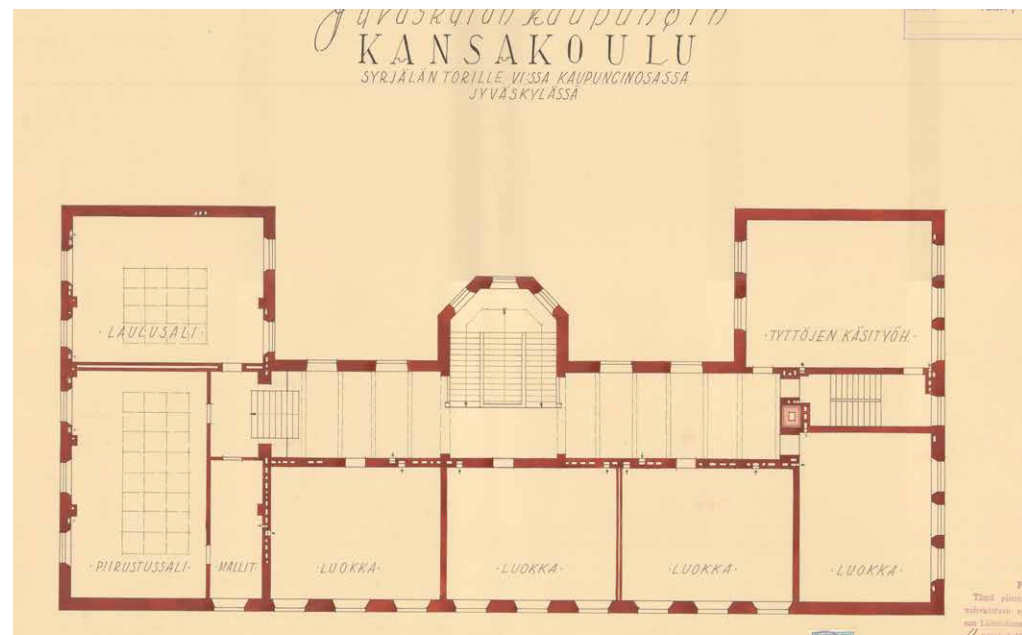
Kellarikerros

Ensimmäinen kerros

Toinen kerros

Kolmas kerros

Cygnaeuksen koulun pohjapiirustukset, vahvistettu Vaasan Lääninkansliassa 11.12.1923. Jyväskylän kaupunginarkisto.

- 3 hallia, opettajien kanslia 360 m²

Sekä näiden lisäksi vielä pesuhuone, säilykelokeroita, eteisiä ja konehuone, joten rakennuksen lattiapinta-alaksi tuli yhteensä noin 1850-1900 m². (Kiinnostavan vertailukohdan laaditulle suunnitelmalle antaa varhaisemmassa vaiheessa laadittu suunnitelma Puistokoulun tontille sijoitettavan uuden kansakoulun tiloisat, ks. Päiviö s. 12.) Näin ollen uuden kansakoulun rakennustoimikunnan kokouksessa 5.1.1923 päätettiin kunnanvaltuustolle ehdotettavan kolmikerroksisen, tiilisen, kolmikerroksisen koulun rakentamista, koska ”kaupungille ja yhdyskunnille tehtävät rakennukset on edullisinta tehdä tulenkestävää rakennustapaa käyttäen” (rakennustoimikunnan pöytäkirja s. 1). Samassa kokouksessa päätettiin ehdotettavan toimikunnan valtuuttamista julkaisemaan koulurakennuksen piirustuskilpailu ensitilassa. Ennen kilpailun julistamista toimikunta vielä toivoi voivansa tutustua tarkemmin uudempien kansakoulujen pohjapiirustuksista ja hra. V. Virtanen lupautui hankkimaan sellaisen Kotkan Hovinsaaren uudesta, Valter Thomén suunnittelemaasta kansakoulusta.

Uuden kansakoulun rakentamisesta oli tarkoitus käydä arkkitehtikilpailu, josta kuitenkin luovuttiin sen osoittaututtua toimikunnan mielestä hankalaksi ja myös tuovan ylimääräisiä kuluja. Sen sijaan päätettiin tilata piirustukset suoraan paikalliselta arkkitehdiltä Vahlroosilta ja arkkitehdeiltä veljekset Paatelalta Helsingistä. Varsinaisen kilpailuohjelman laati toimikunnan asettama kolmi-henkinen toinen toimikunta, johon erikoista kyllä, vaikuttaa kuuluneen myös arkkitehti Vahlroos. Ehdotusten valmistuttua molempien töiden todettiin täyttävän kaikki arkkitehtuuria ja ulkonäköä koskevat vaatimukset, mutta Paateloiden suunnitelman erottuvan edukseen ”huoneiden asettelu ja keskityksensä puolesta”. Samassa kokouksessa 22.5.1923 päätettiin ilmoitettavan arkkitehdeille Paatelat heiltä tilattavan pää- ja työpiirustukset, työselitys ja kustannuslaskelmat siten, että ne olisivat valmiit viimeistään 15.7.1923 ja muutetun julkisivujen ja katon osalta (julkisivut rapattava, kattokupolit poistettava tai tehtävä matalammiksi). (Vain pääpiirustukset ovat löytyneet selvityksen laadinnan yhteydessä).

SUUNNITTELUVAIHE

Rakennustoimikunta ryhtyi pian koulutalon suunnitelmat saatuaan edistämään uuden koulutalon rakentamista. Ulkoseinät valittiin tehtävän poltetuista tiilistä, joita päätettiin hankittavan saatujen tarjousten perusteella SOK:n Jämsän tehtaasta (26.7.1923, 13.19.1923). Väliseinät päätettiin tehtävän sementtitillistä, jotka voitaisiin tehdä paikallissti (26.7.1923). Arkkitehtien Paatelat lähettämät suunnitelmat hyväksyttiin vähäisin muutoksin 24.8.1923. Urakoitsijaksi valittiin saatujen tarjousten perusteella rakennusmestari J. E. Niemisen tarjous (5.10.1923), jonka jälkeen kuitenkin hyväksyttiin rakennusmestari Niemisen ehdotuksesta urakan antaminen jaettuna hänen ja rakennusmestari A. V. Lounaksen aiemmin annetun sopimuksen mukaisella hinnalla (8.10.1923). Rakennustyön valvontaa suoritti alkuvaiheessa lähinnä rakennustoimikunta, kaupungininsinööri ja jo perustustöiden käynnistyttyä väliaikainen valvoja rakennusmestari K. Lindeman (22.10.1923), varsinaiseksi valvojaksi valittiin myöhemmin rakennusmestari A. Pursiainen (26.4.1924). On lisäksi huomattava, että mainittujen suunnittelijoiden, rakennustoimikunnan ja urakoitsijoiden ohella kaupungin rakennuskonttorin huoleksi jätettiin paljon tarkentavien suunnitelmien ja hankintojen tekemistä.

Samaan aikaan koulun rakentamisen valmistelun ja perustustöiden kanssa kiirehdyttiin myös vesi- ja viemärijohdon rakentamista ennen maan routaantumista. Mäki-Mattiin ei ollut vielä rakennettu vesi- ja viemäriverkostoa, joka kuitenkin haluttiin nyt koulun yhteydessä toteutettavan (22.5.1923).

Erillisurakkana toteuttava lämmitys- ja ilmanvaihtotyö päätettiin antaa edullisimman tarjouksen antaneen Suomen Hissi ja Lämpöjohto Oy:n tehtäväksi (14.4.1924).

Jussi Jäppinen (teoksessa Kaupunki siipien alla) toteaa varhaisimman tunnetun ilmakuvan Jyväskylästä otetun 15.3.1925 klo 13.15 Nisulan peltojen yläpuolelta seminaarin yli kohti Keljonlahtea. Vasemmalla alhaalla tiiviisti rakennettu puutalokaupunki nykyisen yläkaupungin alueelta. Oikealla Mäki-Matin vanhaa ja Syrjälän uutta asutusta Valtakadun eli nykyisen Voionmaankadun molemmin puolin. Cygnaeuksen kansakoulu on juuri valmistumassa. Jyväskjärven vastarannalla on Porin tulitikkutehdas. Ilmavoimat / Keski-Suomen ilmailumuseo.

RAKENTAMISVAIHE

Koulun rakentaminen alkoi perustustöillä syksyllä 1923. Alkuvaiheessa ongelmaksi havaittiin sateisen kelin liettämä maa ja kaivantojen riittämätön tuenta, mikä johtikin vielä myöhemmin keväällä kivijalan oikaisuun. Kivijalka ilmoitettiin maaliskuussa 1924 valmistuneen, mutta perustustyöt päätettiin hyväksyä vastaanotetuiksi vasta myöhemmin havaittujen korjausten jälkeen 26.4.1924. Ennen muuraustöiden alkua oli rakennuspaikalla kastuneet sementtitiilet höyryttävä kuiviksi (15.6.1924). Muuraustyöt on tehty heinä- ja elokuussa 1924.

Lattiapinnat ja portaat oli alkuperäisissä suunnitelmissa esitetty tehtävän värillisestä mosaiikkibetonista (marmorimosaiikista), mitä vasten urakoitsija oli ryhtynyt kuitenkin valmistamaan niitä harmaasta mosaiikista – tästä katsottiin esteettisen kauneustajun kärsivän ja urakoitsijaa pyydettiin valmistamaan näytteen värillisestä pinnasta (15.8.1924). Toimitetuista kolmesta näytteestä valittiin sopivaksi ruskeapohjainen, valkoinen kiviin tehty mosaiikki.

Rakentaminen eteni nopeasti kesän 1924 aikana. Kurkihirsi ilmoitettiin nostetun paikalleen 10.9.1924 ja tämän johdosta rakennustoimikunta päätti yksimielisesti harjannostajaiset pidettävän syyskuun 13. päivä.

Syksyllä 1924 rakennustöiden edetessä valmisteltiin vielä sisätilojen urakointia ja kalustehankintoja, sillä rakennustyöt oli tarkoitus saada valmiiksi maaliskuuhun 1925 mennessä. Maalaustyöt päätettiin (aiemman aikkeen mukaisesti) tehtävän urakkamuotoisena (26.11.1924) ja arkkitehtien Paatela laatien suunnitelmin II ja III luokan työnä sillä tarkennuksella, että rapatut paneeliseinät sekä ovet ja ikkunat spaklataan kahdesti pohjustuksen päälle ja että maalaustyöt suoritetaan (vuoden 1925) heinä- ja elokuussa jotta rapatut seinä- ja puuosat ehtivät tarvittavissa määrin kuivaa. Muutoin maalaustyöt suoritettaisiin huhtikuusta elokuuhun. Arkkitehtien työsuunnitelmaan haluttiin myös lisättävän, että ovet ja ikkunat maalataan sileillä väreillä. (26.11.1924). Myöhemmin joulukuussa 1924 käsiteltiin ja hyväksyttiin rakennusmestari A. Pursiaisen laatima maalaussuunnitelma, joka täydensi Paateloiden tekemää työsuunnitelmaa. Lattiat päätettiin Paateloiden suunnitelman mukaisesti kahdesti öljyttävän, kitattavan ja lakattavan (näin ilmeisesti muiden kuin porrashuoneen ja käytävien osalta). Lattialistat päätettiin joko maalattavan tai lakattavan tehtäessä annettavien ohjeiden mukaisesti. Opetussalin kaide ja penkit päätettiin öljyttävän. Seinät ja katot kaikkien huoneiden ja säilytystilojen (säiliöiden) yläosa maalataan liimavärillä, alaosat 1,2 metrin korkeudelta spaklataan kevyesti ja maalataan kahdesti öljyvärillä. Spaklauslaastin tuli olla vähintään 4 % öljypitoisuudeltaan. Muissa osissa työt tuli tehdä työsuunnitelmassa sanotulla tavalla.

Katolla olevat pellit päätettiin maalattavan lyijy- ja rautamönjällä tiilikaton väriseksi. (5.12.1924).

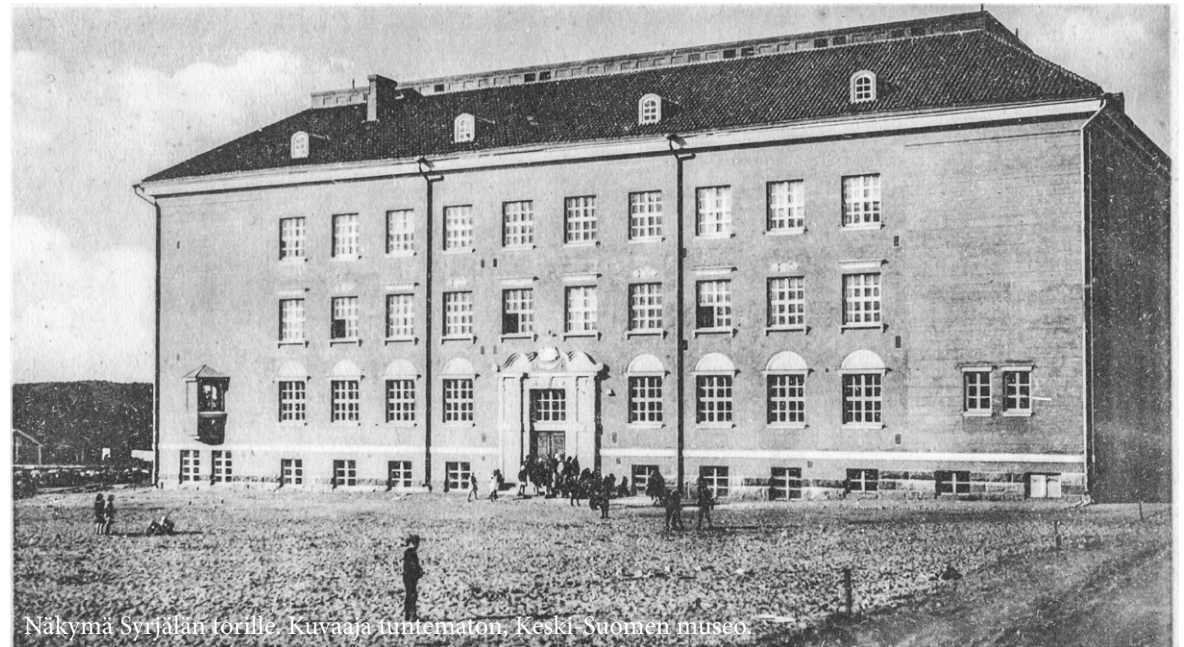
Kalustehankintoja päätettiin tiedustella Salon Kalustetehtaalta ja SOK:n puunjalostustehtaalta (26.11.1924), myöhemmin kalusteiden toimittajaksi valittiin Oy Koulukaluston tekemä tarjous.

Syksyllä 1924 tehtiin myös lämmitysjärjestelmän asennuksia. Lämmitysjärjestelmän vesijohtojen asentamisesta tiiliseinien sisään syntyi epätarkasta urakkasopimuksesta johtuen ylimääräistä keskustelua.

Koulurakennuksen vastaanottotarkastus pidettiin 17.8.1924. Vastaanotettaessa tehdyt huomiot vielä tehtävistä korjauksista ja puutteista olivat kokonaisuudessaan vähäisiä.

Vastaanottotarkastuksen jälkeen päätettiin vielä tehtävän koristemaalauksia, jotka sai tehtäväksi maalarimestari Emil Kaistinen. Kaistinen kutsusta kuvanveistäjä Oskar Raja-Aho esitteli rakennustoimikunnalle tekemiään luonnoksia porrastornin holvivaipan ja kattopalkkien sekä juhlasalin ja pääsisäänkäynnin koristemaalauksista. Toimikunta hyväksyi (27.8., 28.8.1925) esitetyt suunnitelmat ja sovittiin Raja-Ahon tekemän koristelut juhlasalin näyttämön pieliin, kattorajaviiva porrashuoneen katossa, seinärajaviiva, porrashuoneen seinien uudelleenmaalaus ja oviaukkojen yläpuoliset maalaukset sekä käytävien koristekaaret, porrastornin holvivaippa ja yläkäytävän jakeva koristekaari. Tehdyt koristemaalaukset vastaanotettiin pienine poikkeamineen 18.9.1925.

Cygnaeuksen koulun viralliset vihkiäiset järjestettiin 12.10.1925.

Rakennuksen sisätiloja 1925-1939 (Valokuvaamo Päijänne, Keski-Suomen museo): kolmannen kerroksen portaikko, juhlasali sekä toisen kerroksen käytävä juhla- ja voimistelusalien kohden. Kuvissa erottuu muun muassa sisätilojen koristemaalauksia, alkuperäisiä ovia ja valaisimia sekä irtaimistoa.

Seinät on maalattu alaosastaan tummiksi, salissa seinäpinta todennäköisesti paneeloitu vastaavasti. Käytävien valaisimet riippuvia pallovalaisimia, salissa pinta-asennettuja valaisimia.

VALMISTUNUT RAKENNUS

Valmistuessaan Cygnaeuksen koulu oli kaupungin ja eritoten kaupunginosan ylpeys. Sen huomattiin vaikuttaneen jopa aiemmin viekasteluista tunnetun syrjäisen kaupunginosan yleiseen siisteeseen ja turvallisuuteen (lehtikirjoitus). Vielä 1920-luvulla Jyväskylässä ei ollut juurikaan kivisiä monikerroksisia rakennuksia. Ruutukaava-alueella kuitenkin alettiin rakentaa 20-luvulla monikerroksia rakennuksia, ja eritoten Kirkkopuiston ympärille nousi useita kivitaloja. On kuitenkin selvää, että kaupungin laidalla sijainnut Cygnaeuksen koulu herätti ansaittua huomiota.

Koulu erottui ja rajautui selvästi ympäristöstään. Koulua ja sen pihaa rajasivat Valtakatu, Ahdinkatu, Vellamonkatu ja Kenttätatu – itse piha oli ilmeisesti pitkälti laakea hiekka- tai sorakenttä, joka saikin kutsumanimen Syrjälän tori. Asemapiirustuksessa esitetyt pihaa ympäröivät puu- ja pensasistutukset toteutuivat valokuvien perusteella viimeistään myöhemmin vuosisadan puoliväliin tultaessa. Todennäköisesti aivan varhaisessa vaiheessa koulun pihaa ei kuitenkaan ympäröineet erityisen vehreät istutukset eikä koulun ympäristö muutoinkaan vielä hetken ollut erityisen viimeistelyä ennen kuin Mäki-Matin kaupunginosa alkoi varsinaisesti kehittyä osana kaupunkirakennetta. Ulkoisesti rakennus on säilynyt pääosin alkuperäisen kaltaisena. Valokuvien perusteella sisätilat on toteutettu pääosin rakennustoimikunnan tekemien päätösten mukaisesti. Valokuvien perusteella käytävien ja portaiden lattiapinnat olivat suunnitellusti marmoribetonipintaisia, ja seinäpintojen alaosat oli maalattu tummaksi yläosien ollessa vaaleita. Juhlasalissa seinien alaosa on mahdollisesti ollut puupaneloitu. Käytävien, portaiden ja juhlasalin maalaukset erottuvat näyttävästi muutoin melko pelkistetyssä sisätilassa.

Rakennustavaltaan koulurakennus tehtiin aikakauden uusien ratkaisujen mukaisesti. 1920-luvulla kivirakennusten vallitseva rakennusaine oli tiili, joka tavanomaisesti ulkopuolelta rapattiin tai arvokkaammissa rakennuksissa peitettiin luonnonkivellä. 1900-luvun alussa rapatut julkisivut alkoivat yksinkertaistua peittäen seinäpinnat mahdollisimman yhtenäisinä pintoina, eroten aiemmista rappaukseen tehdyin listoitusten tai muin yksityiskohdin koristelluista julkisivupinnoista. Rakennustekniikassa käytettiin jo melko tottuneesti 1900-luvun alussa yleistyneitä teräsbetonisia rakenteita perustuksissa, välipohjissa ja kantavissa rakenteissa. Teräsbetoni oli paitsi kestävä, myös paloturvallinen ratkaisu. (Wäre 1989 s. 124). Perusmuureja tehtiin vielä 1900-luvun alussa luonnonkivilohkareilla, joiden sisäpuolelle muurattiin seinäpinta tiilestä, ennen säästöbetonista rakennetut muurit yleistyivät toisen ja kolmannen vuosikymmenen aikana. Kellarin lattiarakenteena valuasfaltilla tai yhä useammin eristehuovalla vedenpaineristetty teräsbetonilaatta yleistyi

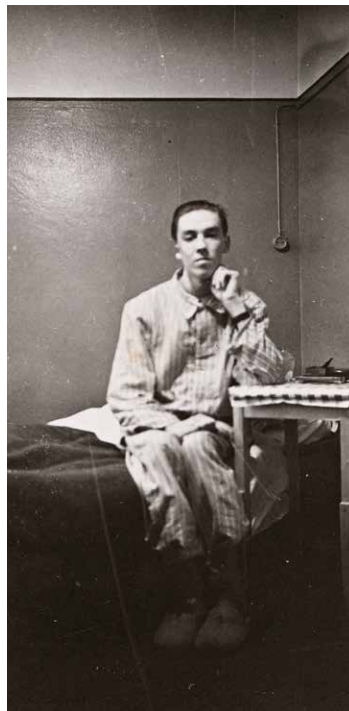
1900-luvun alussa (Neuvonen et al. s. 61). Talotekniikan osalta keskuslämmitys yleistyi joskus 1910-luvulla syrjäyttäen huonekohtaisen uunilämmityksen. Ilma- ja höyrykeskuslämmitystä yleisemmäksi vakiintui matalapainevesilämmitys. Vesijohdot upotettiin tyypillisesti tiilimuriin jätettyihin koloihin. Ilmanvaihto oli painovoimainen, ja rakennuksiin tuli tehtäväksi huonekohtaisten uunien poistuttua erillisiä poistoilmahormeja, jotka sijoitettiin vedon takaamiseksi rakennusten keskiosiin lämpimiin seiniin. Kukin poistoilmahormi oli toisistaan erillinen ja johti erillisenä ulkolliseen saakka. Hormit jätettiin alkuvaiheessaan tiiliseinien sisään, mutta 20-30-luvuilla usein kevyiden väliseinien tavoin esimerkiksi lugino-massasta tai riksilevyistä. Poistoilman hormia pystyi usein säätämään poistoilmaventtiilillä. Rakennusten sähkötekniikka yleistyi 1900-luvun alusta lähtien, ja 1920-luvulla oli jo tavanomaista ainakin suurimmissa kaupungeissa. Yleisimmäksi sähköjohtojen asennustavaksi vakiintui sähköjohtojen asentaminen asennusputkissa seinä- ja kattorakenteiden sisään. (Neuvonen et al s. 128-137).

Cygnaeuksen koulu noudattikin valtaosin vallinnutta ja uudenaikaista rakennustapaa. Perustukset tehtiin luonnonkivilohkarein, ja kellarikerroksen lattia oli betoninen ainakin huonetilojen osalta (halkovaraston lattiapinta ei välttämättä ole ollut betoninen), ja kellarin sisäseinät olivat tiilimuurattuja. Kantavat seinärakenteet olivat tiiliset ja välipohjat teräsbetonisia laattapalkistoja. Hormit toteutettiin seinärakenteiden sisään ilmeisesti ainakin osin levyrakentein (kokoliittilevy), ja ne on merkitty arkkitehtipohjapiirustuksiin. Keskuslämmityksen vesijohdot asennettiin niinkään tiiliseinän sisään. Lämmitysjärjestelmä oli uudenaikainen keskuslämmitys, jonka ylläpitoa varten suunniteltiin talonmiehen tai vahtimestarin käyvän erillinen koulutus. Ilmanvaihto oli painovoimainen. Rakennus oli liitetty sähkö-, vesi- ja viemäriverkkoon – vesi- ja viemäriverkon rakentamiseen Mäki-Mattiin havahduttiin koulun rakentamisen myötä, mikä osaltaan kuvaa rakennuksen suurta merkitystä alueen kehitykselle.

Kansakoulu ja koululaisryhmä kansakoulun portaiden edessä pian koulun valmistumisen jälkeen (Otto Emil Närhi, Keski-Suomen museo). Kuvassa erottuu koulun silloisen Kenttäkadun puoleinen pääty, joka muodosti näyttävän katujulkisivun ennen korttelin yhdistämistä 1960-luvulla.

Koulurakennuksesta on paljon valokuvia sota-ajalta. Kuvis-
sa käytävällä valmistetaan olkipatjoja (kuvaaja tuntematon,
Keski-Suomen museo) ja sotasairaalan potilas (kuvaaja tun-
tematon, Keski-Suomen museo). Kuvissa erottuu koulun si-
sätilojen ilmettä valaisimineen ja maalauskoristeluineen noin
kaksikymmentä vuotta valmistumisen jälkeen. Ilmakuvassa
13.3.1947 (Toivanen, Keski-Suomen museo) erotuu Mäki-Ma-
tin kaupunginosa ennen sen kerrostalovaltaistumista.

2.3 RAKENNUKSEN HISTORIAN MYÖHEMMÄT VAIHEET

Kouluarki alkaa 1925-1939

Cygnaeuksen koulun valmistuminen mahdollisti kerralla kaupungin kansakoulun oppilasmäärän kaksinkertaistumisen. Oppilaat jaettiin kaupungin kahteen kansakouluun siten, että harjun takana ja Väinökadun länsipuolella asuneet tulivat uuteen kansakouluun – mikä kuitenkin ilmeisesti herätti keskustelua ja Puistokoulussa toimi vielä jonkin aikaa vuoroluokat ilmeisesti uuden koulun syrjäiseksi koetun sijainnin vuoksi. Cygnaeuksen koulussa oli kuitenkin 1930- ja 1940-lukujen taitteeseen hyvin tilaa. Kansakoulun lisäksi uudessa koulussa toimi väliaikaisesti myös muita opetusasteita. Vuosina 1926-1930 Cygnaeuksen koulussa toimi Jyväskylän väliaikainen ylioppilasseminaari. Lisäksi Cygnaeuksella toimi Jyväskylän kansalaisopisto vuosina 1933-1936, 1930-luvun alussa yleinen ammattilaiskoulu kuin myös vuonna 1931-1932 kaupungissa aloittanut jatkokoulu – siis kaksivuotinen kansakoulusivistystä täydentänyt oppiaste. Kiinnostavasti Jyväskylän esikaupunkialue oli sinne sijoittuneen teollisuuden vaikutuksesta kasvanut vielä nopeammin kuin varsinainen kaupunkiasutus. (Koskeniemi 1948 s. 88-101 teoksessa Peltonen s. 86-87)

SOTA-AIKA 1939-1943

Talvisodan aikana Cygnaeuksen koulu toimi 30. sotasairaalan kirurgisena osastona. Cygnaeuksen koulun käytöstä sotasairaalan on tehty suunnitelma viimeistään syksyyn 1939 mennessä: suunnitelmassa Cygnaeuksen koulu oli määrätty kaasusairaalaosastoksi, mutta muiden kaasuaseen hoitoon osoitettujen sairaaloiden tavoin myös Cygnaeuksen koulu otettiin lopulta yleiseen sairaalakäyttöön. 30. sotasairaalan toiminta tapahtui eri paikoissa sijainneissa osastoissa. Osasto I eli kirurginen osasto jakautui: I/1. yleinen sairaala, I/2. Kinkomaan sairaala, I/3. Petäjäveden sairaala, I/4. Pernasaaren sairaala ja I/5. Muuramen sairaala. Osasto II eli sisätautiosasto jakautui: II/1. Suolahden sairaala ja II/2. Äänekosken sairaala. Osasto III eli kaasusairaalaosasto: III/1. emäntäkoulun sairaala, III/2. kunnalliskodin sairaala, III/3. Yhteislyseon sairaala, III/4. Keljon kansakoulun sairaala ja III/5. Kuuromykkäkoulun sairaala. Osasto IV eli kirurginen ja sisätautiosasto toimi Gygnaeus-sairaalassa. Talvisodan aikainen 30. sotasairaala lopetettiin ja rakennuksen luovutettiin takaisin käyttäjille 31.8.1940. (Lappalainen teoksessa Karivalo 1994 s.7-11).

Jatkosodan sytyttyä Cygnaeuksen kansakoulu otettiin ensimmäisenä sotasairaalan käyttöön. Cygnaeuksen koulussa hoidettiin 17.6.1941-15.3.1943 yhteensä 2 663 potilasta. Muistitiedon mukaan sota-aikana koulu tunnettiin muiden muassa nimellä ”Synkeys”. (Lappalainen teoksessa Karivalo 1994 s.7-11).

Koulun vanhassa juhlasalissa perustettiin talvisodan jälkeen 18. elokuuta 1940 Sotainvalidien Veljesliitto sotamarsalkka Mannerheimin läsnä ollessa.

Kansakoulun piha rajautui ympäröiviin katuihin pensasaidoin 1950-60 -luvulla (Antti Pänkäläinen, Keski-Suomen museo). Korttelia laajennettiin uuden kansalaiskoulun rakentamiseksi 1960-luvulla (kortti Tapio Heikkinen, Jyväskylän kaupunginarkisto), uusi koulu yhdistettiin vanhaan kansakouluun yhdysosalla ja katoksella. Myöhemmin laajennusosa peruskorjattiin ja julkisivu uudistettiin peltikasettielementeillä. Kansakoulun kellarikerroksen ruokalaa laajennettiin entisen oppilaskiittiön puolelle ja tila uuteen kansalaiskouluun yhdyskäytävällä, jonka portaiden kaiteet erottuvat kuvan etualalla (Pekka Helin, Keski-Suomen museo).

KASVAVA KOULUKAUPUNKI JA KOULUJÄRJESTELMÄN MUUTOS

Suuret ikäluokat täyttivät Jyväskylän koulut 1950-luvun alussa. Koulujen oppilasmäärää nosti myös kaupungin asukasluvun nopea kasvu 1940-luvulta lähtien kun väkilukua lisäsivät alueliitokset, Valmetin työväki ja siirtokarjalaisten asuttaminen. Jyväskylän kaupungilla oli vuosikymmenen alussa seitsemän kansakoulua: Cygnaeus, Keljo, Koskenharju, Kypärämäki, Puistokatu, Suvimäki ja Tourula. Useimmissa näistä kuusivuotisista kansakouluista oli myös kaksivuotinen jatkokoulu. Korkeakoulun harjoituskoulu sekä apukoulu ja tarkkailuluokka olivat näiden lisäksi. Opetustilojen puutetta helpottamaan rakennettiin Keskuskansakoulu, joka oli maan suurin kansakoulu valmistuessaan (parhaimmillaan oppilaita oli 1800). Rajakadun varrella sijaitsevassa rakennuksessa on nykyään ammattikorkeakoulun tiloja. Koulun ensimmäiset osat voitiin ottaa käyttöön 1.9.1952, jolloin yli tuhat koululaista pääsi uuteen kouluun. Mutta pula tiloista jatkui edelleen. (Havila teoksessa Jyväskylän kirja s.36). Kuitenkin koululaisten määrän lisäys oli suurinta erityisesti oppikouluisten keskuudessa, ja Jyväskylässä oppikoulujen ulkopuolelle jäikin eniten hyväksyttyjä oppilaita. (Havila teoksessa Jyväskylän kirja s. 37).

Tilanahtauden takia lapset kävivät koulua vuoroissa. Jotta tarpeellinen viikkotuntimäärä olisi täytynyt, aamuvuoron viimeinen ja iltavuoron ensimmäinen tunti saatettiin Cygnaeuksen koululla pitää ulkona. Jos sää oli huono, oli turvauduttava käytävään tai varastohuoneeseen. (Havila teoksessa Jyväskylän kirja s.36)

Cygnaeuksen koulun yhteyteen rakennettiin vuonna 1962 uusi kansalaiskoulu. Uusi kansalaiskoulu oli pitkä, kaksikerroksinen keskikäytävällinen moderni koulurakennus, jonka suunnitteli arkkitehti Erkki Kantonen. Samassa yhteydessä Kenttäkatu hävisi, ja entinen kansakoulun piha sulautui uuden koulukokonaisuuden yhteispihaksi. Uusi koulu yhdistettiin vanhaan kansakouluun yhdyskäytävällä, joka alkuvaiheessa yhdisti uuden koulun toisen kerroksen vanhan koulun ensimmäiseen pääkerrokseen – siis jättäen allensa läpikuljettavaa, katettua ulkotilaa, joka jatkui vanhan kansakoulun eteen levittäytyvänä katosrakenteena. Samassa yhteydessä vanhaan kouluun tehtiin oleellisia tilamuutoksia. Rakennuksen länsipäätyyn tehtiin kulkuaukko kellari- ja ensimmäiseen kerrokseen vanhaan ikkuna-aukkoon, ja samalla länsipäädyn talonmiehen asunto muutettiin johtajaopettajan työhuoneeksi ja suihkutilaksi likimain nykytilanteen mukaisesti. Kellaritilan vanha ruokala ja opetuskeittiö muutettiin kansalaiskoululaisten ruokailutilaksi, ja entinen pannuhuone, maalaus- ja metallipaja sekä osa halkovarastosta muutettiin kansakoululaisten ruokailutilaksi. Halkovarastoon sijoitettiin lisäksi kirjasto- ja lukusali. Uuden koulurakennuksen myötä vanhan

kansakoulun itsenäinen ja hallitseva asema muuttui merkittävästi, ja siitä tulikin täydentävän rakennuksen kaltainen osa kokonaisuutta uudenaikaisen koulun rinnalla. Osaltaan rakennuksen muuttunut identiteetti näkyi siinä, että rakennuksen tilankäyttö jossain määrin yksipuolistui entisten lämmityshuoneiden ja isännöitsijän tilojen muuttuessa opetustiloiksi – aiemmin kaikki toiminnot sisältänyt rakennus palveli tästä lähin osana laajempaa koulutuslaitosta.

Vanhaan koulurakennukseen tehtiin 1960-luvun muutostöiden yhteydessä ensimmäinen peruskorjaus. Toinen peruskorjaus tehtiin 1980-luvulla. Rakennuksen nykyinen tilarakenne, ilme ja pintamateriaalit ovat pääosin tältä ajanjaksolta.

Samalla ajanjaksolla tapahtui merkittävä valtakunnallinen koulu-uudistus, kun kansakoulu, keskikoulu ja kansalaiskoulu yhdistettiin peruskouluksi, joka jakaantui 6-vuotiseen ala-asteeseen ja 3-vuotiseen yläasteeseen. Peruskouluun siirryttiin asteittain alkaen maan pohjoisosista vuonna 1972. Jyväskylä siirtyi peruskoulujärjestelmään 1.8.1973. Kokeiluperuskoulu kuitenkin aloitti toimintansa jo syksyllä 1968 kansakoulun ensimmäisellä ja kolmansilla luokilla ja syksyllä 1972 kokeilu ulotettiin koskemaan yläastetta. Kokeiluyläaste muodostettiin Cygnaeuksen ja Itäisestä kansakoulusta ja Kunnallisesta keskikoulusta, jonne viimeiset keskikouluoppilaat oli otettu syksyllä 1969. (Havila teoksessa Jyväskylän kirja s. 39-40).

RAKENNUKSEN KÄYTÖN HIIPUMINEN (2000-LUKU)

Rakennus säilyi koulukäytössä 2000-luvulle saakka. Koulu lakkautettiin osana isoa kouluverkko-uudistusta vuonna 2005 ja vakituinen opetustoiminta lakkasi muutaman vuoden myöhemmin (KSML 25.3.2013). Tämän jälkeen Cygnaeuksen koulu toimi väistökouluna ja myös sen pihalla oli viipalekoulurakennuksia. Koulurakennukseen tehtiin vielä vuonna 2009 sisäilmaan liittyviä peruseräparannustöitä, mutta lopulta rakennus jäi kokonaan koulukäytöstä pois.

Kaupunkirakenteellinen kehitys

MÄKI-MATIN KAUPUNGINOSAN KEHITYS

Nykyisen Mäki-Matin alue tuli kaupungin omistukseen vuonna 1908 ja se liitettiin kaupunkiin vuonna 1914. Alue sai oman rakennusjärjestyksensä vuonna 1912 ja vuonna 1916 vahvistettiin Valter Thomén ja Hugo Liliuksen laatima alueen asemakaava. Alue hahmottui nykyiseen muotoonsa alueliitosten, teollisuuden ja asumisen kehityksen myötä 1930-luvulta 1960-luvulle tultaessa:

- 1930-luvulla Valtion tykkitehtaan perustaminen 1937 lohkaisi ison osan kaupunginosasta, mutta toisaalta tehtiin päätös laajentaa omakotitaloaluetta. Otto-Ivar Meurmannin laatima asemakaava hyväksyttiin vuonna 1939.

- Vuonna 1941 Nisula liitettiin kaupunkiin laajentaen Harjun takaista kaupunkialuetta koilliseen, mutta vastaavasti vuonna 1947 hyväksytty Hippoksen ja Rautpohjan kaava rajoitti aluetta lounaassa.

- 1950-luvulla tehtiin päätös Cygnaeuksen koulun laajentamisesta (1954).

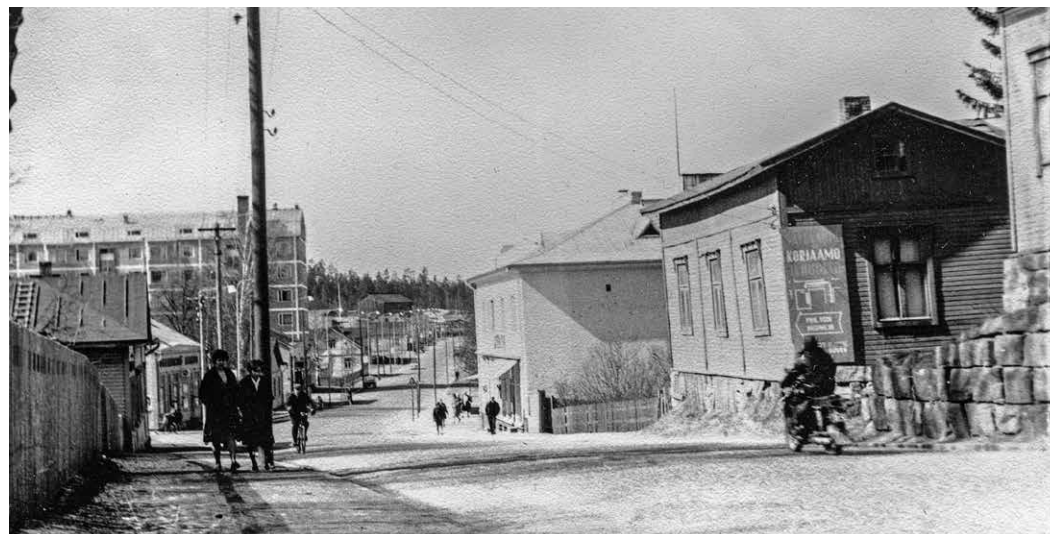
- 1960-luvulta 1980-luvulle ulottuvana ajanjaksona kaupunginosa kerrostalovaltaistui.

SYRJÄLÄN TORI JA CYGNAEUKSEN KOULU OSANA KAUPUNGINOSAA JA KAUPUNKIA

Kansakoulu oli rakentamisensa aikana puutalovaltaisen ja jo syntyhistoriansa vuoksi ei-kaupunkimaisen Mäki-Matin alueen keskeinen maamerkki. Mittakaavan kokonaisvaltainen muutos alkoi kanslaiskoulun rakentamisesta jatkuen 1970- ja 80-luvuilla, jolloin Mäki-Matti muuttuu pääosin kerrostalovaltaiseksi, harjun pinnanmuotoja myötäileväksi asuinalueeksi.

Cygnaeuksen kansakoulu on harvoja säilyneitä Mäki-Matin syntyvaiheen ja 1920-luvun esikaupunkialueen rakennuksia. Aikanaan harjuntakaisen kaupunginosan keskeisenä kiintopisteenä kohonneen rakennuksen kaupunkikuvallinen merkitys on muuttunut erityisesti ympäristön mittakaavan muutoksen myötä: tällä hetkellä koulurakennusta ympäröi pääosin samankorkuiset kerrostalot.

Syrjälän torin juhlallinen kenttämaisuus on oleellinen osa Voionmaankadun kaupunkikuvaa. Aikanaan yhden korttelin käsittäneen koulutontin asema on muuttunut korttelin kahden vierekkäisen korttelin yhdistyttyä ja koulutoiminnan laajennuttua uusiin koulurakennuksiin. Vanha koulurakennus on osin jäänyt muuttuneen mittakaavan puristukseen, mikä samalla vaikuttaa sen rakennustaiteelliseen asemaan ympäristössä.

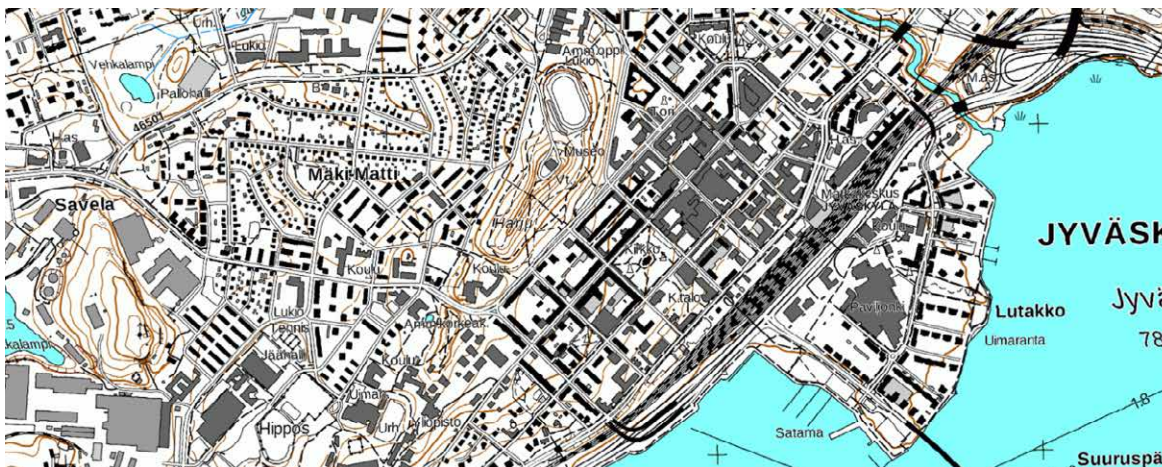

Peruskartta 1922 (Jyväskylän karttapalvelu). Kartassa erottuu Syrjälän torin keskeinen asema harjun toiselle puolelle jäävän nuoren Mäki-Matin kaupunginosan keskellä.

Peruskartta 1963-1972 (Jyväskylän karttapalvelu). Kansakoulun lähiympäristöön on rakennettu useita kokoluokaltaan suurempia asuin- ja koulurakennuksia. Mäki-Matin ja Nisulan alue on kuitenkin edelleen pääosin pientalovaltaista ja jo kerrostalovaltaista keskusta-aluetta pienimittakaavaisempaa. Kansakoulu on lähiympäristönsä harvoja säilyneitä rakennuksia 1920-luvulta. Kartassa näkyy koulun laajentamiseen liittynyt korttelin muutos, koillis-lounais-suuntainen kulkuyhteys on kadonnut. Mäki-Mattiin laajentui perustuen vuonna 1938 O.I. Meurmannin pientaloasemakaavaan, joka käsitti Pitkäkadun länsipuolelle jäävän alueen - Harjun kylkeen jäävä alue kehittyi sen sijaan kerrostalovaltaisena alueena.

Peruskartta 2019 (Jyväskylän karttapalvelu). Kansakoulun lähiympäristö on muuttunut merkittävässä määrin pääosin kerrostalovaltaiseksi asuinalueeksi, koulun lähistöllä sijaitsevat koulut ovat jo osin lakaneet toimimasta.

3 RAKENNUS

3.1 Rakennuksen nykytilan kuvaus

JULKISIVU- JA ULKOARKKITEHTUURI, KOKONAISVAIKUTELMA

Cygnaeuksen koulu on rakennusajankohdalleen tyypillisesti uusklassistinen koulurakennus. Pohjaltaan selkeä, mutta kahden siipiosan ja porrastornin huomioiden jopa monimuotoinen rakennus on pää- ja päätyjulkisuiltaan korostetun kappalemainen. Korkea aumattu harjakatto on merkittävä osa rakennuksen selkeää ja rakennuksen keskiosaa korostavaa ulkoasua. Julkisivut on jaoteltu hierarkisesti jalustakerrokseen (kellarikerros) ja kolmeen kerrokseen, jotka eroavat toisistaan ikkunoiden koristeellisuudeltaan, sekä umpinaisempiin päätysiipiin, jotka on erotettu rakennuksen keskiosasta vaakasuuntaisella koristeaiheella. Julkisivusommittelun kurinalaisuutta korostaa tilojen eri käyttötarkoitusten ja eri kerroskorkojen huomaamattomuus ulospäin, koskien erityisesti pääjulkisussa ja rakennuksen länsipäädyn juhla- ja muita erityistiloja. Ikkunasommitelma on säännönmukainen: ikkunat ovat keskenään pääosin yhteneväiset ja sijoittuvat tasajoin. Kokonaisuudessaan päämuodoltaan yksinkertainen rakennus on jäsennelty hierarkisesti pienin yksityiskohdin, jotka samalla rikastuttavat kurinalaisia julkisivuja: esimerkiksi tietyt erityistilat, kuten pääsisäänkäynti sekä opettajien tila ja juhlasali, korostuvat, kun taas päätysiivet erityisten oppinaineiden opetustiloineen erottuvat rakennuksen keskeisimmän osan – tavallisten luokkahuoneiden – rinnalla suljetumpana osana. Yksityiskohdat rikastuttavat tuovat elävyyttä kurinalaisiin julkisivuihin: esimerkiksi pääsisäänkäynti sekä opettajien ja juhlasalin ikkunat korostuvat. Kokonaisuudessaan päämuodoltaan yksinkertainen rakennus on jäsennelty pienin yksityiskohdin noudattamaan hierarkista rakennetta.

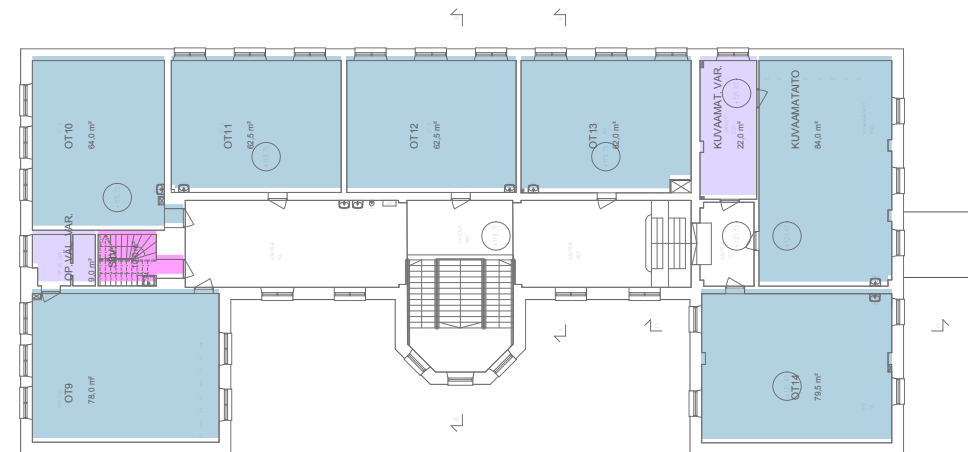
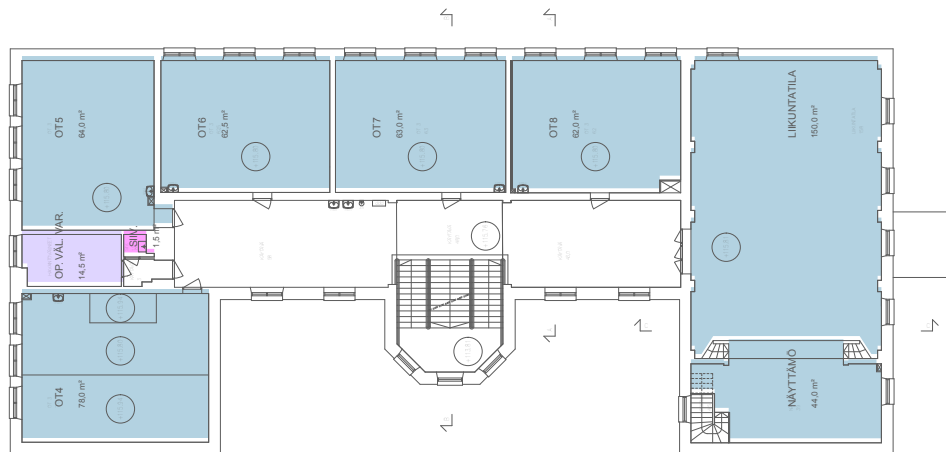
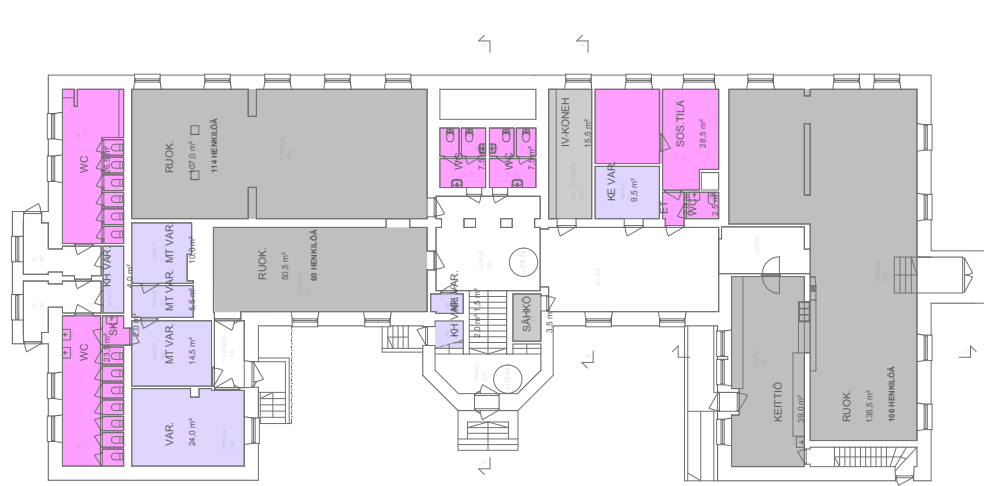
Suunnitteluvaiheessa tehdyt suunnitelmamuutokset vaikuttavat tutkitun aineiston valossa olleen vähäisiä. Rakennustoimikunnan pöytäkirjassa on merkintä Paateloiden esittämistä suunnitelmista (suunnitelmia ei ole ilmeisesti säilynyt) poistettavan kattokupolit tai vähintään toteutettavan ne matalampina sekä julkisivujen toteuttamisesta rapattuina (22.5.1923). Esitetyt suunnitelma muutokset on todennäköisesti tehty. Lisäksi rakennuksen pääsisäänkäynnin portaali on toteutettu suunnitelmasta poiketen.

Myöhemmistä julkisivumuutoksista merkittävimmät ovat olleet kansalaiskouluun johtavan kaksikerroksisen yhdyskäytävän ja pääjulkisivun katoksen rakentaminen kansalaiskoulun rakentamisen yhteydessä sekä katon materiaalin muutos. Yhdyskäytävän rakentaminen on edellyttänyt muutoksia myös sisätiloissa. Tiilinen vesikate on uusittu vuonna 1950 ja vaihdettu myöhemmin 1985 profilipeltikatteeksi (KSM inventointikortti). Nykyinen vesikate on vuonna 2005 asennettu peltikate. Lisäksi rakennuksen Vellamonkadun puoleiseen pohjoisjulkisivuun on lisätty kaksi ka-

tettua sisäänkäyntiä, jotka johtavat kellarikerrokseen.

Rakennuksen ulkoväri on saattanut alkujaan olla kellertävä. Rakennustoimikunnan pöytäkirjojen mukaan alkujaan rakennus on päätetty maalattavan kellertävällä kalkkimaalilla, koska hiekkakiveä muistuttava kellertävä maali antoi arvokkaamman vaikutelman kuin punainen tiiltä muistuttava punainen sävy (24.4.1925). Asiasta ei ole varmuutta.

Rakennuksen julkisivuissa ja ulkoasussa on rakennuksen historian aikana tapahtunut joitain, rakennuksen ulkoasuun merkittävästikin vaikuttavia muutoksia. Osa muutoksista on kuitenkin myöhemmin poistettu, ja **rakennuksen kokonaisilme on säilynyt pääosin alkuperäisenä tai alkuperäisen kaltaisena.**

Rakennuksen 19.3.2009 päivätty pohjapiirustukset 1:400 (Arkkittehtitoimisto LPV), jotka vastaavat rakennuksen nykytilaa.

POHJARATKAISU JA TILAJÄRJESTELMÄT, SISÄTILOJEN ARKKITEHTUURI

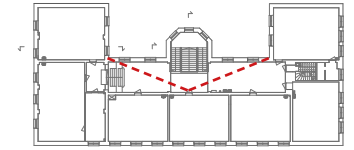
Koulu sisältää kellarikerroksen ja kolme varsinaista kerrosta sekä korkean ullakkotilan. Rakennuksen tilojen määrä perustuu rakennustoimikunnan pöytäkirjojen perusteella pitkälti kaupungin ensimmäisen kansakoulun kokoon, jonka pohja-alaa päätettiin käyttää esimerkkinä ja lähtötietona paremman tiedon varassa. Suunnittelun lähtötiedoiksi annettiin lisäksi kerrosluku ja tilaohjelma tilojen käyttötarkoituksineen ja aloineen. (Rakennustoimikunnan pöytäkirja 22.1.1923).

Rakennuksen tilallinen järjestely perustuu sivukäytäväratkaisuun, jossa luokahuoneet on sijoitettu valoisaan ilmansuuntaan. Päädyn kaksi siipiosaa mahdollistavat luokkien sijoittamisen rakennuksen päätyyn pidentämättä käytävää ja samalla tarjoten luonnonvaloa luokahuoneisiin. Kolmikerroksisessa rakennuksessa kulku kerrosten välillä on järjestetty rakennusrungon keskellä sijaitsevalla pääportaalla, johon pääsi suoraan rakennuksen takapuolelta takasisäänkäynnin kautta. Rakennuksen sivusta kuljettiin erillisen portaikon kautta ulkokautta käymälöihin sekä rakennuksen takapuolelta erillisiä sivuportaikkoja pitkin suoraan vahtimestarin huoneeseen ja kellarikerroksen pannuhuoneeseen. Tavalliset luokahuoneet sijoittuvat pääosin rakennuksen keskelle, rakennuksen päätyihin sijoittuvat erityiset luokahuoneet ja muut tilat, kuten juhla- ja voimistelusalit sekä opettajien tilat. Vain osan aikaa päivästä käytössä olevat tilat ja aputilat oli sijoitettu kellarikerrokseen. Aikakauden rakentamiselle tyypillisesti rakennus sisälsi myös vahtimestarin huoneen/asunnon keittotiloihin sekä emännöitsijän huoneen.

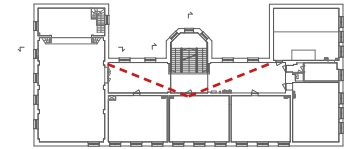
Tilasuunnittelussa on ratkaistu erikorkuisten tilojen sijoittaminen osaksi rakennusta sijoittamalla rakennuksen länsisiipeen ruokala, opettajien tilat, juhla- ja voimistelusalit sekä piirustus- ja laulusali, joihin kulku on järjestetty ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa matalan sisäportaan avulla. Kolmannen kerroksen piirustus- ja laulusaliin on tehty erityinen kattoikkuna. Luokkatiloiden huonekorkeus on pääsääntöisesti noin 3300 mm (palkin kohdalla 3000 mm). Ensimmäisen kerroksen opettajien huoneen huonekorkeus on noin 2700 mm. Kolmannen kerroksen luokkien ja käytävän huonekorkeus n. 3500 mm, musiikki- ja taideluokan huonekorkeus on noin 3300 mm. Kellarikerroksen huonekorkeus on noin 3000 mm (palkin kohdalla 2600 mm) ja keittiön/ruokalan kohdalla hieman korkeampi.

Tilajärjestelyissä on tapahtunut merkittäviä muutoksia liittyen koulujärjestelmän, talotekniikan ja tilatarpeiden muutoksiin. **Rakennuksen tilojen hierarkkinen järjestely on kuitenkin pääosin ennallaan.** Keskeisimmät tilamuutokset kerroksittain:

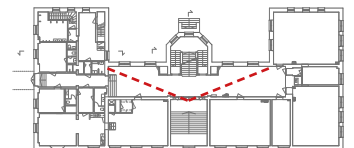
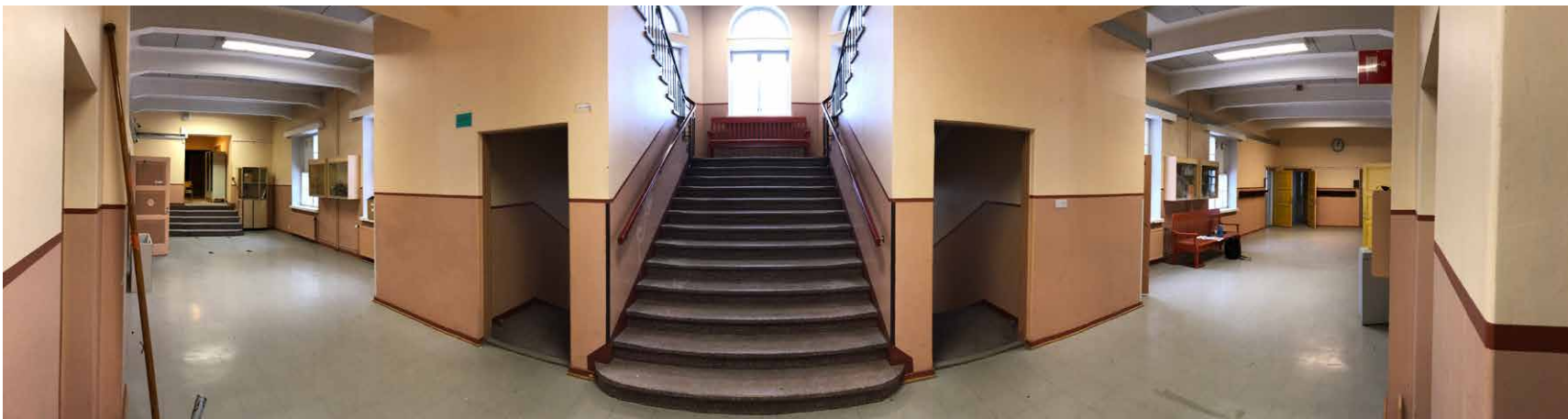
- kellarikerros: ruokasalin yhdistäminen opetuskeittiöön ja ruokailuhuoneeseen, työpajan yhdistäminen halkokellariin, pannuhuoneen ja halkokellarin käyttöönotto kirjasto- ym. tiloina. Kulkuyhteyden rakentaminen suoraan ent. halkokellariin, keittiön huoltoyhteyden (uusi sisäänkäynti) rakentaminen. Yhdyskäytävän rakentaminen kellarikerroksesta kansalaiskouluun.
- ensimmäinen kerros: opettajien huoneen laajentaminen opetusvälinevarastoon, talonmiehen varaston käyttöönotto opettajien tilana, pukuhuoneen laajentaminen ent. suihkutilaan, talonmiehen keittiön muuttaminen suihkutilaksi, talonmiehen asunnon huoneen muuttaminen rehtorin huoneeksi, talonmiehen asunnon toisen huoneen muuttaminen kansalaiskouluun johtavaksi käytäväksi, kulkuyhteys opettajien tiloista/opetusvälinevarastosta luokkaan kantavan seinän läpi, mahdollisesti länsipäädyn sisäportaan uudelleenrakentaminen, mahdollisesti itäpäädyssä kulkuyhteyden rakentaminen käytävältä suoraan raaka-ainevarastoon, huom. pukuhuoneen toinen ikkuna todennäköisesti jätetty rakentamatta
- toinen kerros: juhlasalin näyttämön rakentaminen (rakentamisenaikainen muutos, pöytäkirja 9.5.1925), näyttämön takahuoneen rakentaminen, mahdollisesti näyttämön portaan muutostyö, huom. juhlasaliin ei todennäköisesti ole rakennettu piirustusten mukaista ikkunaa kohti sisäpihaa
- kolmas kerros: ei tilajärjestystä koskevia muutoksia, ullakon porras toteutettu alkuperäisistä piirustuksista poiketen
- ullakkotila: ei tilallisia muutoksia

3. krs

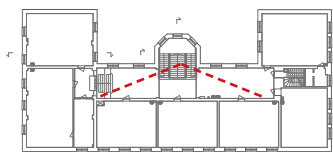

2. krs

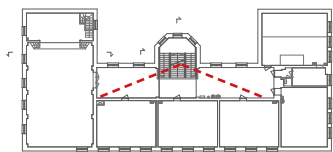

1. krs

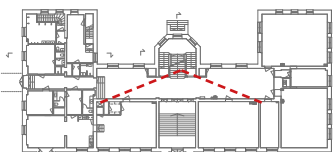
Näkymä käytävällä ensimmäisessä (alin), toisessa (keskellä) ja kolmannessa kerroksessa (ylin). Panoraamakuva vääristää tilan mittasuhteita.

3. krs

2. krs

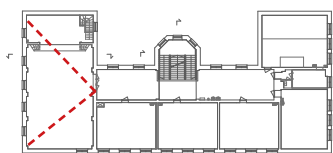
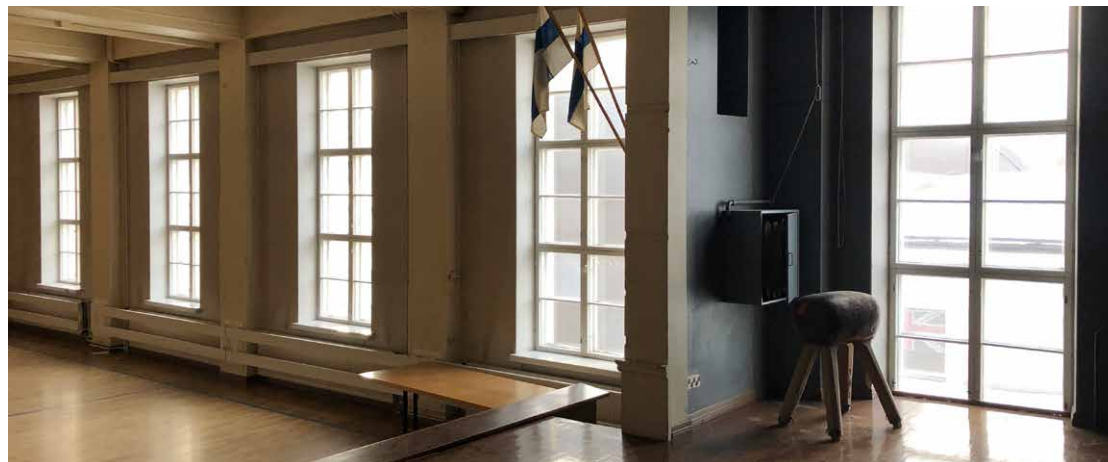
1. krs

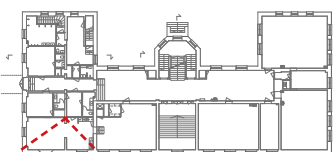
Näkymä käytävällä ensimmäisessä (alin), toisessa (keskellä) ja kolmannessa kerroksessa (ylin). Panoraamakuvaa vääristää tilan mittasuhteita.

Pöytähuoneen koristemaalattu kattoholvi kolmannessa kerroksessa.

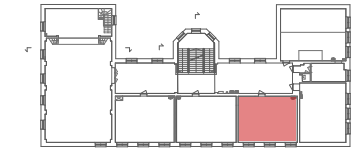
2. krs

1. krs

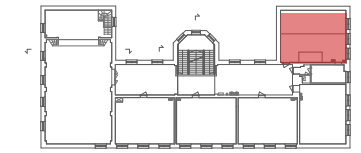
Liikunta- ja juhlasali sekä opettajien huone. Liikuntasalin näyttämöä korotettiin jo rakentamisvaiheessa. Panoraamakuva vääristää tilan mittasuhteita.

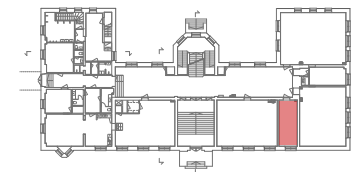

2. krs

Pihan puoleinen luokkahuone (ylin). Panoraamakuva vääristää mittasuhteita.

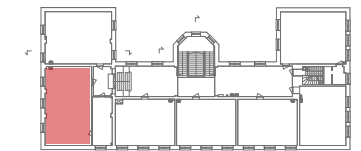

2. krs

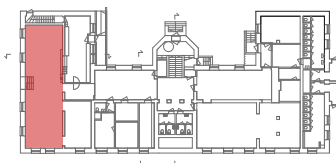
1. krs

Vellamonkadun puoleisen päätysiiven luokkahuone ja opetusvarasto (keskellä).

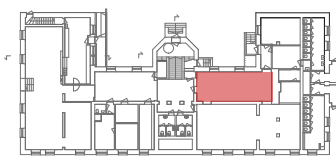
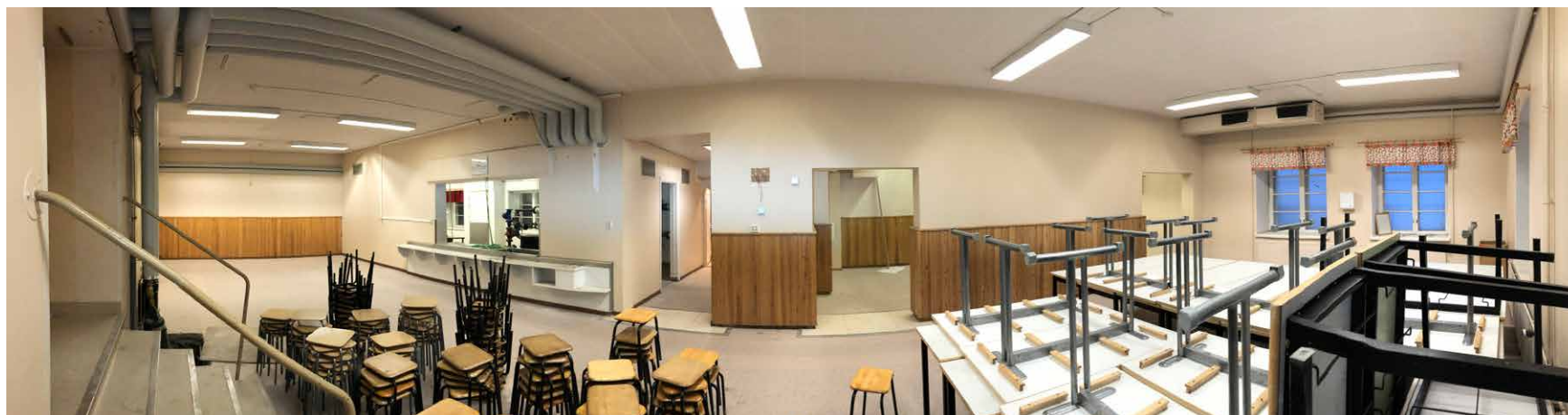
3. krs

Kolmannen kerroksen yläikäkunnallinen kuvaamataidon luokka (alin). Panoraamakuva vääristää mittasuhteita.

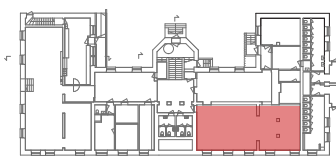
k. krs

Kellarikerroksen laajennettu ruokala (ylin). Panoraamakuva vääristää tilan mittasuhteita.

k. krs

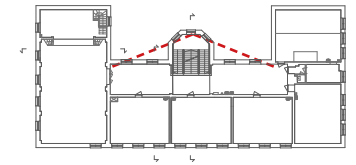
Ruokailutilaksi muutettu entinen pannuhuone (keskellä). Panoraamakuva vääristää tilan mittasuhteita.

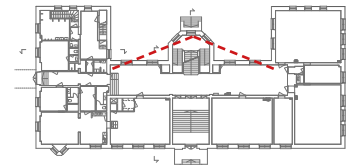
k. krs

Kellarikerroksen ruokailutilaksi muutettu, yhdistetty paja ja halkovarasto (alin). Panoraamakuva vääristää tilan mittasuhteita.

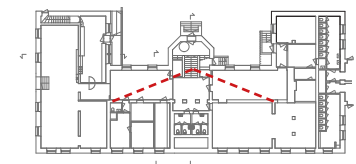

Porrashuone ^{2. krs} ensimmäisen ja toisen kerroksen väliseltä välitasanteelta katsottuna. Panoraamakuva vääristää tilan mittasuhteita.

Porrashuone takasisäänkäynniltä (keskellä) katsottuna. Panoraamakuva vääristää tilan mittasuhteita.

Kellarikerroksen käytävä porrashuoneesta katsottuna (alin). Panoraamakuva vääristää tilan mittasuhteita.

MATERIAALIT JA TILAPINNAT SEKÄ IRTAIMISTO

Nykyiset pinnat ja pintamateriaalit ovat pääosin peruskorjauksen ja sitä seuranneen rakennuksen kunnossapidon aikaisia. Lattiapinnat ovat pääosin vinyylilaattoja (luokkahuoneet, käytävät), jotka on asennettu magnesiamaassalla joko suoraan vanhan alkuperäisen maalatun laualattian (luokkahuoneet) / betonipinnan (käytävät) päälle tai alkuperäisen rakenteen päälle lisätyn levytyksen päälle (Ramboll 2010 rakenneavaukset). Porrasaskelmat ja lepotasot ovat mosaiikkibetonipintaisia. Salin lattia on lakattu laualattia. Lattialista on usein kaksinkertainen, vanhan korkeamman maalatun listan päälle on lisätty myöhemmin maalaamaton puulista. Seinäpinnat ovat pääosin maalattuja, tasoitettuja tiiliseiniä. Seiniin on lisätty muovisia kulmalistoja. Tilojen kattopinnat ovat pääosin tasoitettua ja maalattua betonia, kattopintoihin kiinnitetty isoja pinta-aloja akustiikkalevyjä joko ripustamalla tai liimaamalla. Etenkin lattioiden pintarakenteet sisältävät asbestia (Ramboll 2010 rakenneavaukset).

Käytävässä on kaksiosainen maalaus, joka jatkuu matalampana osassa luokkahuoneissa. Osa luokkahuoneista on kokovalkoisia. Alkuperäiset portaikon koristemaalaukset on kunnostettu, salin maalaukset ovat valokuvien perusteella hävinneet.

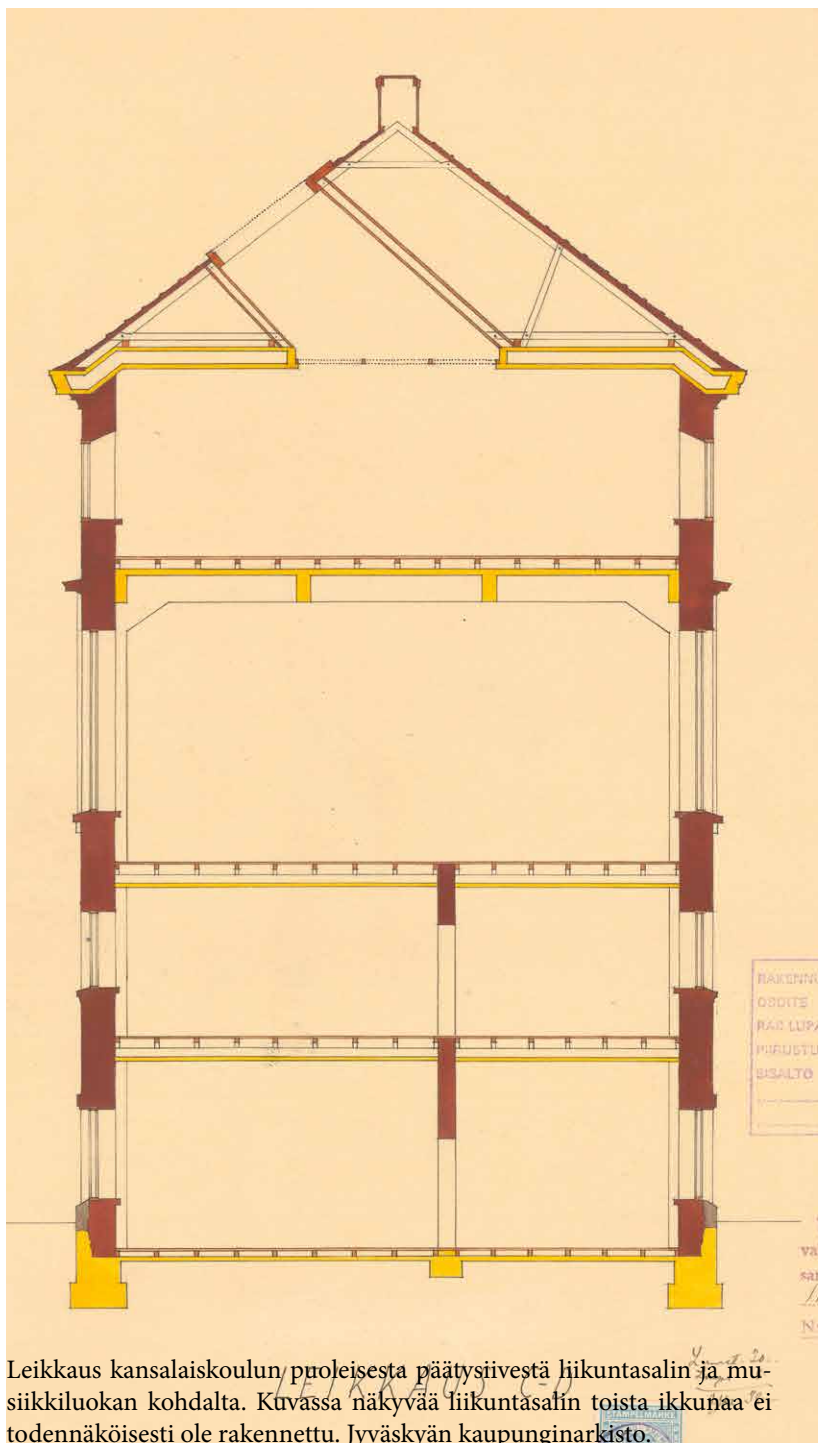
Rakennuksen alkuperäisistä materiaaleista ja pintakäsittelyistä on saatavilla hajanaista tietoa: rakennustoimikunnan pöytäkirjojen mukaan arkkitehdit Paatela ovat laatineet rakentamista koskevan työselostuksen, mutta asiakirja ei ole löytynyt selvityksenteon yhteydessä. Rakennustoimikunnan pöytäkirjoissa kuitenkin käsitellään tehtyjä valintoja, lisäksi valokuvista ja kenttätutkimuksessa voidaan päätellä alkuperäisiä pintakäsittelyjä.

Lattiapinnat ovat ilmeisesti alkujaan olleet luokkahuoneissa maalattuja tai vain lakattuja laualattioita, käytävätiloissa ilmeisesti betonipintaisia. Lattialistat joko maalattiin tai lakattiin tarkempien ohjeiden mukaan. Luokkahuoneiden yläosat oli maalattu liimavärillä, seinustan alaosa oli spaklattu ja kahdesti maalattu öljyvärillä, myös muut osat maalattiin vastaavasti. Vesikaton pel-tiosat maalattiin lyjy- tai rautamönjällä tiilikaton väriin. (Pöytäkirja 9.12.1924). Lisäksi tehtiin erityiset koristemaalaukset juhlasalin ja käytäviin seuraaviin kohtiin: juhlasalin näyttämönpielet, kattorajaviiva porrashuoneen katossa, seinärajaviiva, porrashuoneen seinien uudelleenmaalaus ja oviaukkojen yläpuoliset maalaukset sekä käytävien koristekaaret, porrastornin holvivaippa ja yläkäytävän jakava koristekaari (Martio s. 52-53).

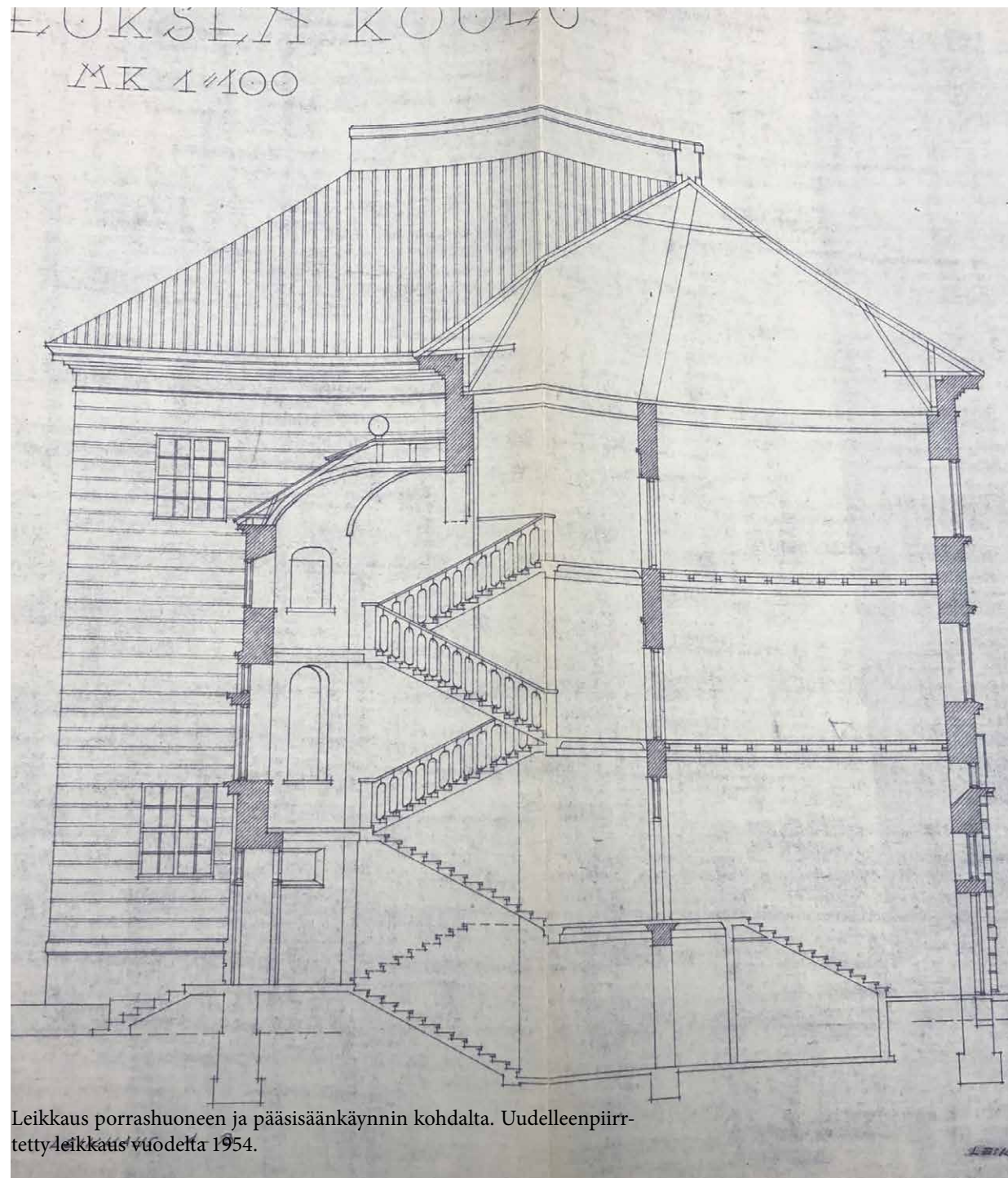
Rakennusta on huoltomaalattu sen käyttöhistorian aikana useasti. Mahdollisesti perusteellisin

maalaus on tehty vuonna 1985 (pienurakkasopimus 1985, kaupunginarkisto). Tuolloin rapatut seinät on työselityksen mukaan maalattu Kivitex telapinnotteella (nykyinen Kivitex on silikaatti-maali), ikkunanpuitteet ja maalattavat ovet on maalattu öljymaalilla, osa ovista lakattiin.

Pinnat ovat pääosin muuttuneet rakennuksen käyttöhistorian aikana, lisäksi pintamateriaalit ja maalaustavat vaihtelevat eikä kokonaisuus ole erityisen yhtenäinen. Rakennuksen käytönajan vanhemmat jäljet ("patina") ovat pääosin peittyneet tai kadonneet myöhemmissä muutos- ja korjausvaiheissa. Lisäksi pinnoissa on paljon myöhemmin tehtyjä pinta-asennuksia (sähkö- ja vesijohdot).

Leikkaus kansalaiskouluun/proleisesta päätysiivestä liikuntasalin ja musiikkiluokan kohdalta. Kuvassa näkyvää liikuntasalin toista ikkunaa ei todennäköisesti ole rakennettu. Jyväskylän kaupunginarkisto.

Leikkaus porrashuoneen ja pääsisäänkäynnin kohdalta. Uudelleenpiirretty leikkaus vuodelta 1954.

RAKENTEET

Rakennuksen kantavat seinärakenteet ovat tiilirakenteita, ja välipohjat rautabetonisia ala- ja ylälaattapalkistoja. Rakennuksen perustukset ovat luonnonkiveä, ja alapohja maanvarainen betoni-laatta. Käytetyt rakenneratkaisut ovat rakennusajankohdalle tyypillisiä, rakennustyö on rakennus-ajankohdan rakentamistavan ja -taidon perusteella tehty hyvin. Rakenteet ovat pitäneet ryhtinsä. (Peruskuntoarvio 2005).

Rakenteisiin on tehty joitain käyttöön ja kunnossapitoon liittyviä muutoksia. Alkuperäisiin seinärakenteisiin on tehty uusia oviaukkoja ja joitain vanhoja seiniä on purettu. Myös yksi alkuperäinen sisäporras on purettu. Joitain vanhoja oviaukkoja on suljettu. Joitain ala- ja välipohjarakenteita on myöhemmin korjattu ja kellarikerroksessa on mahdollisesti laskettu entisen halkovaraston lattiapintaa. Kaikki lattiapinnat on myös myöhemmin päällystetty. Uudet rakenteet ovat pääosin kevyitä tilaa jakavia väliseiniä, taloteknisiä hormoneja tai pintarakenteita. Muutoksista huolimatta rakennuksen rakenteellinen toiminta on pääosin alkuperäinen.

Perustukset ja maanpaineseinät

Perustukset ovat luonnonkivilatomusten varaan tehtyjä luonnonkivi ja/tai betoniperustuksia. Sokkeli on lohkottua luonnonkiveä. Rakennuksen runko on perustuksista ylöspäin tiilirakenteinen. Kellarin seinät ovat rapattua tiilimuuria ja/tai tiiliverhoiltua betoniseiniä. Kuntokartoituksessa (Engel 1997) ei ole havaittu epätasaista painumaa tai painumisesta johtuvia halkeamia, mutta perusmuurien on havaittu päästävän kosteutta kellarikerrokseen.

Erillisiä maanpaineiseiniä on käytetty rakennuksen pohjoispuolella kellarikerrokseen johtavissa kulkuportaissa. Alkuperäinen pannuhuoneeseen johtaneen portaan maanpaineiseinä on luonnonkivipintainen, myöhemmin rakennettujen entisiin keittiöön ja halkovarastoon johtavien kulkureittien maanpaineiseinät ovat paikalla valettuja betoniseiniä.

Seinärakenteet

Seinärakenteet ovat pääosin muurattuja tiiliseiniä ja -pilareita. Alkuperäiset ei-kantavat seinärakenteet ovat puolen kiven tiiliseiniä ja magnesiamaassaseiniä (luokka 32 rakenneavaus), mahdollisesti myös puurakenteisia levyseiniä. Alkuperäiset ilmanvaihtokanavat on rakennettu pääosin väliseinien sisälle. Myöhemmin rakennetut väliseinät ovat sekä rapattuja tiiliseiniä (n. 130 mm) että levypintaisia puu-/teräsrunkoisia kevyitä väliseiniä. Seinäpinnat ovat sisätiloissa pääosin

maalattuja rappaus- tai levypintoja.

Alkuperäiset seinärakenteet ovat pääosin säilyneet. Vanhoihin ulkoseiniin on tehty uusia kulkaukkoja entisten ikkunoiden paikoille kellarikerroksessa (kulkuyhteydet kansalaiskouluun, keittiöön ja entiseen halkovarastoon) ja ensimmäisessä kerroksessa (kulkuyhteys kansalaiskouluun). Vanhoihin sisäseiniin on tehty uusia oviaukkoja lähinnä kellarikerroksessa ja ensimmäisessä kerroksessa. Uusia seinärakenteita on rakennettu pääosin ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa.

Ala-, väli- ja yläpohja

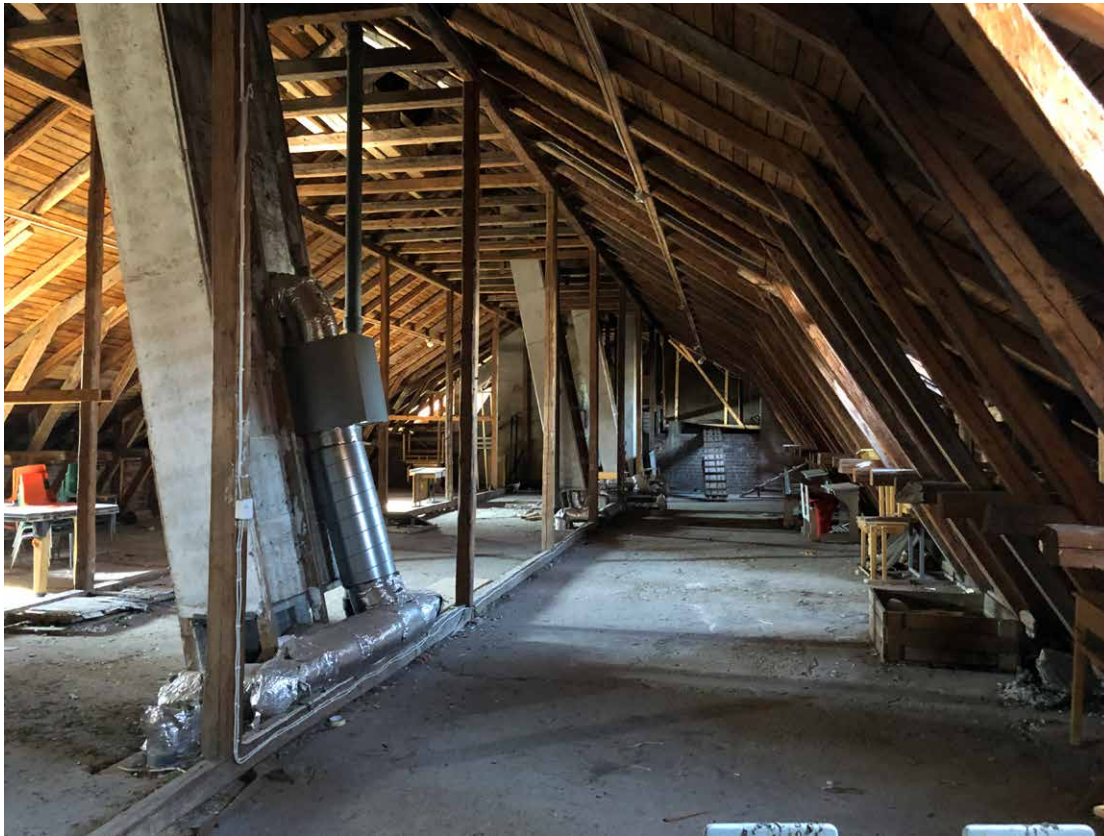
Alapohjat ovat maanvaraisia rautabetonilaattoja, joiden alla on sora ja/tai hiekkatäyte (rakenne-avaus Ramboll 2010). Betonilaatta on valettu kahdessa osassa ja kerrosten väliin on tehty bitumisively, wc-tilojen alapohja on mahdollisesti tehty ilman bitumisivelyä. Lattiapinta on kellaritiloissa ollut todennäköisesti maalattu betonipinta, jonka päälle on myöhemmin asennettu tyypillisesti vinyyli-laatta, entisessä pajatilassa on asennettu vaalea lattialaatta (n. 30 x 30 cm). Keittiötilassa betonilaatan päälle on valettu akryylibetoni, wc-tiloissa betonilaatan päälle on valettu kallistusvalu ja asennettu kuusikulmaiset laatat. Kellarikerroksessa on todennäköisesti laskettu entisen halkovaraston lattiapintaa noin 30 cm.

Välipohjat ovat pääosin rautabetonista tehtyjä alalaattapalkistoja, jotka tukeutuvat kantaviin tiiliseiniin ja osassa tiloissa lisäksi näkyviin jääviin palkkeihin. Alalaattapalkistojen täytteenä on käytetty mm. turvetta ja koksikuonaa. Palkkien päälle on koolattu laualattia, joka oli useimmissa tiloissa alkuperäinen lattiapinta ja jonka päälle on myöhemmin lisätty lastulevy ja/tai magnesiamaassa sekä vinyyli-laattalattia. (Ramboll 2010). Välipohjien alapintaan on kiinnitetty myöhemmin akustoisia levyjä liimaamalla ja listakiinnityksellä.

Käytävätilojen välipohjat ovat ylälaattapalkistoja, joiden palkisto on näkyvässä. Käytävien lattiapinta on todennäköisesti ollut maalattu betonipinta (palkiston yläpinta). Myöhemmin käytäviin on asennettu vinyyli-laatta. Käytävien välipohjien alapintaan on myöhemmin kiinnitetty akustoisia levyjä liimaamalla ja listakiinnityksellä.

Alkuperäiset välipohjarakenteet ovat pääosin säilyneet, mutta kaikkien tilojen osalta joko myöhemmin päällystetty vinyyli-laatoilla, korjattu (1. krs luokka) tai osittain muutettu (pesuhuoneti-lat). Lattiarakenteet sisältävät asbestia ja kivihiilipikeä (haitta-ainekartoitus Sirate 2020).

Yläpohjat ovat rautabetonista tehtyjä alalaattapalkistoja, jotka tukeutuvat kantaviin seiniin (Engel

Ullakkotila, kuvaamataidon luokan ylävalo, kolmannen kerroksen käytävän peiliovia ja uudelleenhoitettu ikkunanpuite.

1997, Ramboll 2010). Yläpohjan lämmöneristeenä on turvetta. Yläpohjan yläpinta (ullakkotilan lattiapinta) on valettu teräsbetoninen palopermanto, jonka alla on valueristeenä tervapahvi ja alusrakenteena umpilaudoitus. Yläpohjan alapinta (kolmannen kerroksen kattopinta) on tasoitettu ja siihen on myöhemmin kiinnitetty ääneneristyslevyjä.

Yläpohja on pääosin alkuperäinen, siihen on tehty vain paikallisia korjauksia ja tarvittavia myöhempiä läpivientejä.

Vesikatto

Vesikaton kantava rakenne on alkuperäinen puinen konttikattotuolisto. Kattotuolien kontti tukeutuu tiilimuurin harjan päällä käpäläpuuhun ja ullakon lattiataason jalasparruun. Kukin päälapteen kattotuoli on tuettu kahdella pystysuoralla hirsiansaalla palopermannolla kulkevaan kahteen harjansuuntaiseen parruun. Kattotuolit ovat vaikuttavat pääosin hyväkuntoisilta. Rakennuksen pohjoispuolella vesikaton sisäjiirin kattotuolit on myöhemmin vaihdettu uusiin.

Vesikatteen aluslaudoitus on vanha (iästä ei ole tietoa) umpilaudoitus. Nykyinen profilipeltikate on asennettu vuonna 2005 ilman aluskatetta. Alkuperäinen katemateriaali on ollut kattotiili.

PORTAAT

Pääporras rakennuksen keskellä on koottu mosaiikkibetonipintaisista elementtiaskelmista, myös lepotasot ovat mosaiikkibetonipintaisia. Käytävän portaat ensimmäisessä ja kolmannessa kerroksessa on tehty pääportaikon tyyliin mosaiikkibetonista. Rakennuksen sivu- ja ullakkoportaavat ovat maalattua betonia, näyttämölle johtavaa sivuporrasta on jatkettu puuaskelmilla. Ullakolle johtava porras on suunnitelmia yksinkertaisemmin toteutettu betonirakenteinen u-porras.

Pääportaikon kaiteet ovat todennäköisesti alkuperäiset välijohteettomat rautakaiteet puisilla käsi-johteilla. Portaisiin on myöhemmin lisätty jotain yksinkertaisempia pyöreitä teräsputkikäsi-johteita (mm. sisääntuloporras).

Portaat ovat todennäköisesti pääosin alkuperäiset. Ensimmäisen kerroksen käytävän porras opettajien siipeen on rakennettu siiven tilajärjestelyiden yhteydessä 1960-luvulla, näyttämön sivuporrasta on jatkettu 1950-luvulla näyttämön korotuksen yhteydessä. Kellarikerroksesta on todennäköisesti purettu pannuhuoneen ja halkovaraston väliset porrasaskelmat lämmitysjärjestelmien muutoksen ja tilojen käyttötarkoituksen muutoksen yhteydessä. Ensimmäisessä kerroksessa on lisäksi purettu myöhemmin rakennettu porras opettajien huoneen ja luokkahuoneen välistä.

Kansalaiskoulun rakentamisen yhteydessä kellari- ja ensimmäiseen kerrokseen on rakennettu yhdyskäytävään johtavat matalat käytäväportaavat. Porrasaskelmien mosaiikkibetonipinta on mahdollisesti kunnostettu myöhemmässä vaiheessa, mutta tästä ei ole tarkempaa tietoa.

RAKENNUSOSAT

IKKUNAT

Ikkunat ovat pääosin vanhoja, mahdollisesti alkuperäisiä puuikkunoita. Kellarin ja kerrosten 1-3 ikkunat ovat pääosin sisään-sisään aukeavia, 2-lasisia, 4-ruutuisia ja nelipuitteisia puuikkunoita. Osa ikkunoista on sisään-ulos aukeavia. Ullakon ikkunalyhtyjen ikkunat ovat 1-lasisia puuikkunoita, jotka on todennäköisesti vesikatteen uusimisen yhteydessä uusittu tai kunnostettu. Rakennuksen länsipäädyssä on kattoikkunat kuvaamataidon ja musiikin luokkien valoaukon kohdalla; kattoikkunat on todennäköisesti uusittu kattotöiden yhteydessä, sisäikkunat ovat todennäköisesti alkuperäiset.

Ikkunoiden alareunan korkeus lattiapinnasta on pääosin 900 mm. Rakennuksen länsipäädyssä, jossa lattiapinta sijaitsee kerroksen peruskorkoa korkeammalla 1. ja 3. kerroksessa sekä liikuntasalin näyttämöllä, osa ikkunoista sijaitsee matalalla (iph < 700). Kellarikerroksessa ikkunoiden korkeus on maanpinnan tasossa.

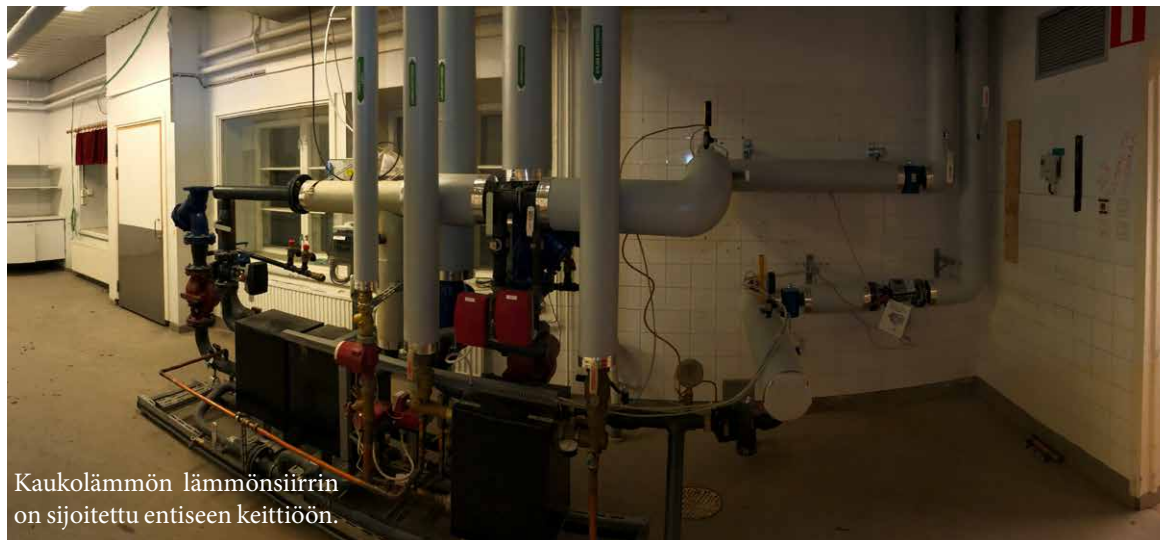
Ikkunat vaikuttavat pääosin alkuperäisiltä, mutta niihin on tehty myöhempiä muutoksia. Joitain ikkuna-aukkoja on muutettu kulkuaukoiksi kellari- ja ensimmäisessä kerroksessa. Toisaalta ensimmäisen kerroksen itäpäädyn luokkien ikkunat Voinonmaankadun ja Vellamonkadun suuntaan on ilmeisesti myöhemmässä vaiheessa rakennettu sisäpuolelta umpeen. Monissa ikkunoissa on korvattu yksi tai useampi puite umpinaisella, lautasventtiilein varustetulla umpinaisella levyllä (poistetut puitteet on viety ullakolla). Ikkunat vaikuttavat uudelleenheloitetun ainakin lukkojen, joiden asentamisen yhteydessä ikkunoihin on ilmeisesti lisätty pintalista sisäpuolelle, ja saranoiden osalta.

OVET

Ulko-ovet ovat myöhemmin uusittuja puu-ulko-ovia. Pääovi on valoaukollinen pariovi, sivuovet pystylaudoitettuja umpiovia. Sisäovet vaikuttavat pääosin alkuperäisiltä peiliovilta. Opettajien työtiloissa sekä pesuhuone- ja pukutiloissa on uudempiä laakaovia. Liikuntasalissa myöhemmin uusitut laakaovet. Ullakolle johtava ovi on teräsovi.

Kellarikerroksen ilmanvaihtolaite entisessä varastotilassa.

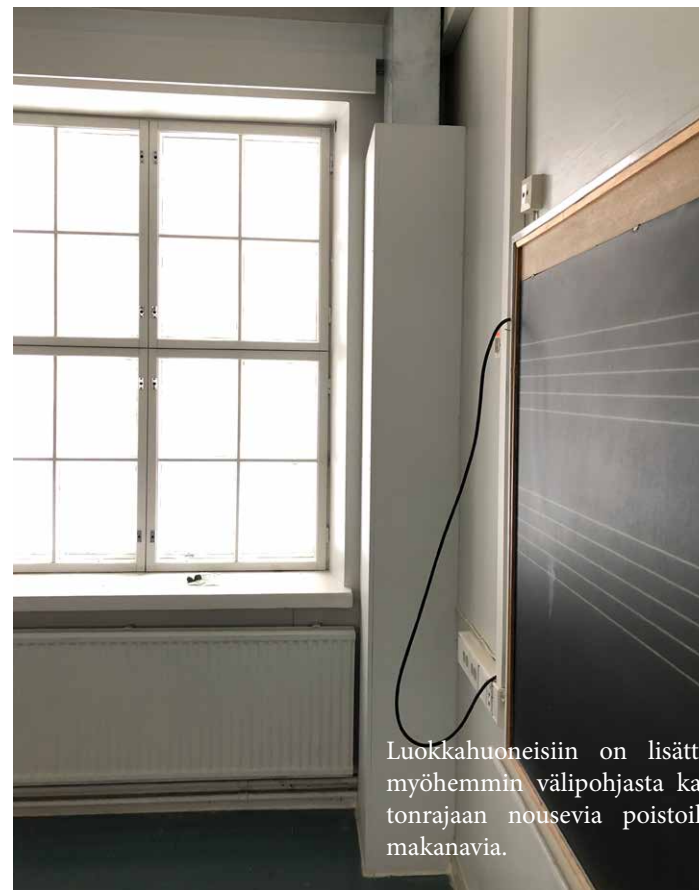
Kaukolämmön lämmönsiirrin on sijoitettu entiseen keittiöön.

Vanhoja radiaattorien syvennyksiä on joissain kohdissa näkyvissä.

Alkuperäisiä ilmanvaihtokanavien rakentamiseksi on sekä huonetilojen lattia- että katonrajassa. Liikuntasalin ritiläsäleikkö.

Luokahuoneisiin on lisätty myöhemmin välipohjasta katonrajaan nousevia poistoilmakanavia.

LVI-JÄRJESTELMÄ

Rakennuksen LVI-järjestelmä on pääosin muuttunut. Rakennuksessa on ollut alkujaan rakennusajankohdalleen tyypillisesti painovoimainen ilmanvaihto ja rakennus lämmitettiin niinikään rakennusajankohdalle tyypillisesti vesikeskuslämmityksellä (todennäköisesti vesi väliaineena) polttamalla halkoja kellarikerroksessa. Alkuperäisen lämmitysjärjestelmän on suunnitellut ja toteuttanut Suomen Hissi- ja Lämpöjohto Oy. Vuoden 1923 arkkitehtiipiirustuksissa on merkitty ilmanvaihtohormien sijainti rakennuksen keskellä kulkevaan tiilimuuriin, savuhormi on sijainnut rakennuksen Ahjokadun puoleisessa päädyssä

LÄMMITYSJÄRJESTELMÄ

Rakennus on liitetty kaukolämpöön. Lämmönvaihdin sijaitsee rakennuksen kellarikerroksessa entisessä keittiötilassa, lämmönvaihdin on vuodelta 2004. Uudet lämmönsiirtimet ovat vesikier-toisia, ulkoseinille asennettuja pinta-alaltaan suurehkoja levypattereita/radiaattoreja. Nykyiset patterit on todennäköisesti asennettu rakennuksen peruskorjauksen yhteydessä 1960-luvulla tai sen jälkeen. Lämmiverkon vesiputket ovat pääosin pinta-asennettuja. Kuntokartoituksen perusteella lämmitysjärjestelmä on kunnostuksen tarpeessa.

Lämmitysjärjestelmä on muuttunut valtaosin, alkuperäisestä lämmitysjärjestelmästä on nähtävissä lähinnä joitain peittämättömiä patterinsyvennyksiä. Rakennuksen alkuperäisen lämmitysjärjestelmän valmisti Suomen Hissi- ja Lämpöjohto Oy. Alkuperäiset patterit olivat kooltaan suurehkoja, ikkunoiden alla syvennyksissä sijainneita konvektoreja (todennäköisesti jaeradiaattoreita), jotka on lämmitetty polttamalla halkoja kellarissa. Painovoimainen ilmanvaihtoon liittyi suurehko tuloilman lämmitystarve.

ILMANVAIHTO

Rakennuksessa on jälkikäteen lisätty koneellinen poistoilmanvaihto. Kellarikerroksessa on jälkikäteen lisätty erillinen keittiön ja ruokalan koneellinen tuloilma sekä wc-tilojen koneellinen poistoilmanvaihto (Engel 1997). Yhdessä luokkahuoneessa on jälkikäteen lisätty koneellinen ilmanvaihtolaite.

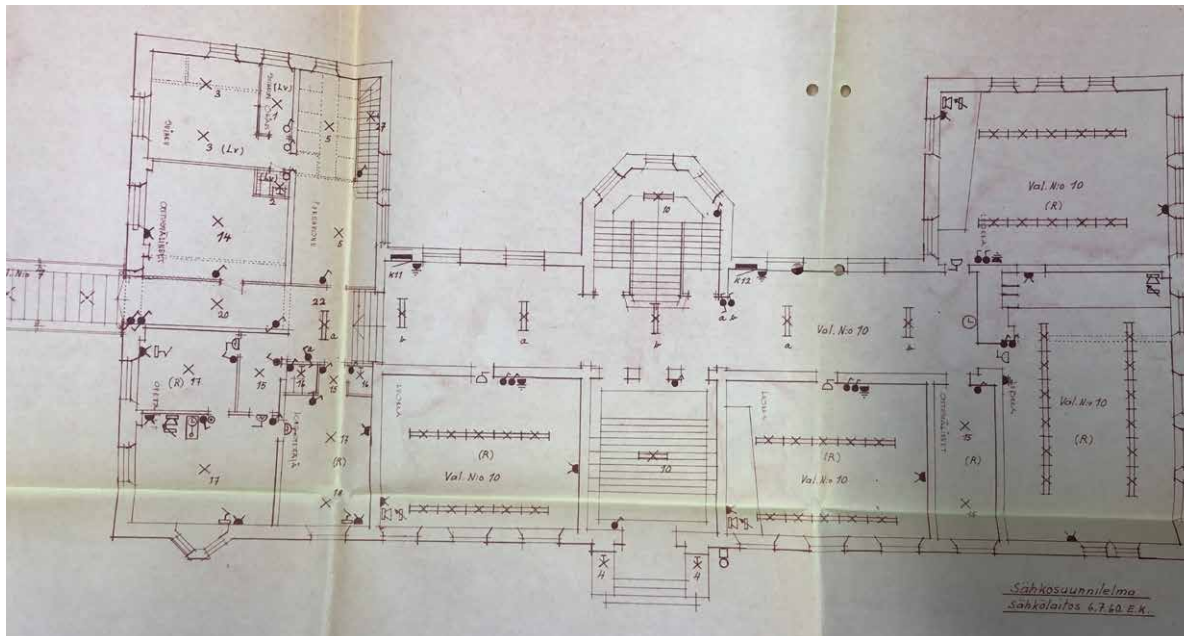
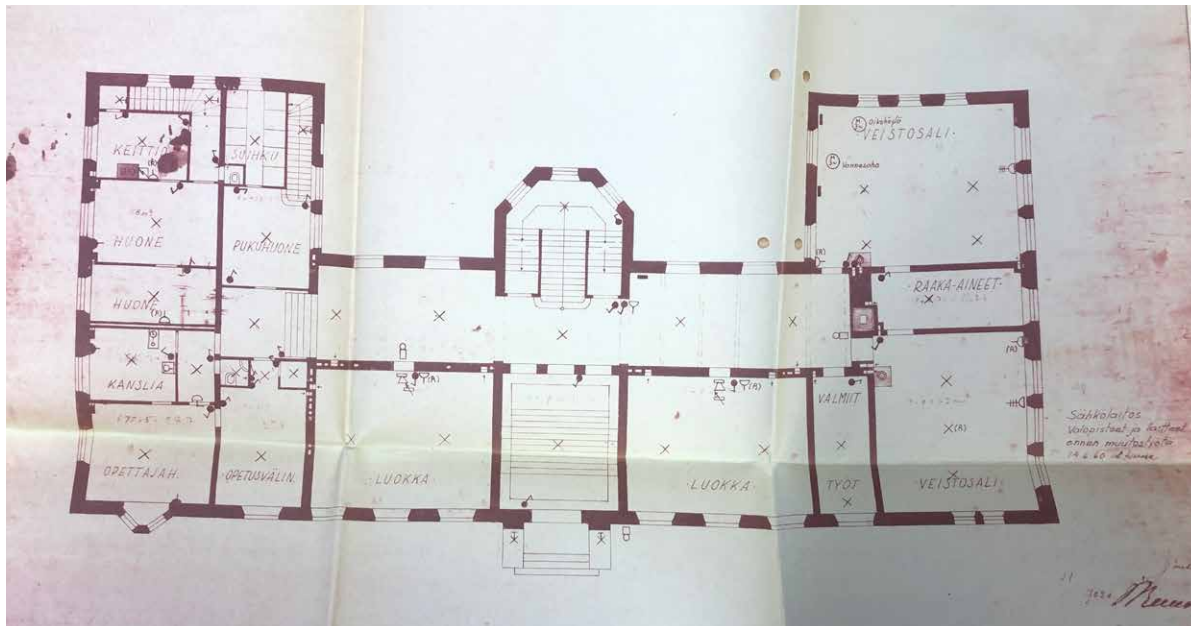
Rakennuksen ilmanvaihtojärjestelmä on muuttunut merkittävästi. Alkuperäinen ilmanvaihto on ollut painovoimainen: rakennuksen tuloilma on johdettu sisätiloihin julkisivussa näkyvien kippiluukullisin tuloilmaventtiilein ja poistoilma on johdettu rakennuksen muuratuissa sisäseinis-

sä kulkevilla ilmanvaihtohormeilla ullakon kautta ulos. Vuoden 1923 arkkitehtiipiirustuksissa on merkitty ilmanvaihtohormien sijainti rakennuksen keskellä kulkevaan tiilimuuriin, savuhormi on sijainnut rakennuksen Ahjokadun puoleisessa päädyssä. Sisätiloissa on näkyvillä joissakin tiloissa huoneen yläosassa sijaitsevia vanhoja kippiluukkuja ja sekä lattianrajassa että huoneen yläosassa sijaitsevia poistoilman säädettäviä ritaläsäleikköjä. Koneellisen ilmanvaihdon lisäyksen yhteydessä luokkatiloihin on rakennettu huonetilan lattian kautta poistoilmakanavat, jotka ovat huonetilassa näkyvillä. Alkuperäiset poistoilmakanavat ovat luultavasti ainakin osin käytössä (Engel 1997). Kerrosten välille on lisäksi rakennettu uusi pystykanava rakennuksen länsipäädyn luokkahuoneiden kohdalle. Alkuperäiset tuloilmakanavat ovat ainakin osin peitetty. Ikkunoista on korvattu ruutuja umpinaisilla, lautasventtiileillä varustetuilla levyillä.

KÄYTTÖVESI JA -KALUSTEET

Vesikalusteet on uusittu ja luokka- ja käytävätiloihin on asennettu täydentäviä vesikalusteita. Käyttövesijohdot ovat pääosin pinta-asennettuja.

Alkuperäisistä käyttövesijärjestelyistä ja -kalusteista ei tässä yhteydessä ole tarkempaa tietoa.

Sähköasennukset ennen muutoksia 1960-luvulla. Yksittäisten valaisimien tilalle ja lomaan asennettiin toimistovalaisimia. Kaupunginarkisto.

Opettajien siivessä, liikuntasalissa ja joissain varastotiloissa on säilynyt rakennuksen käytönaikaisia vanhempia valaisimia. Luokkahuoneissa valaisimet on korvattu pitkillä loisteputkivalaisimilla, jotka kulkevat ylälaattapalkiston alapuolella.

SÄH-JÄRJESTELMÄT

Rakennuksen sähköjärjestelmä on pääosin uusittu viimeistään rakennuksen peruskorjauksen yhteydessä 1960-luvulla. Koulun alkuperäisen sähkösuunnitelmat on ilmeisesti laatinut kaupungin sähkölaitos. 1920-luvulla sähköä käytettiin tyypillisesti pääsääntöisesti valaistukseen, koulurakennuksessa on lisäksi saattanut olla jo alkujaan esimerkiksi keskusradio.

Nykyiset valaisimet ovat pääosin riippuvia (luokkahuoneet, tyypillisesti kohtisuoraan palkistoon) tai pinta-asennettuja (käytävät, matala opettajien siipi, kellaritilat, varastot) valkoisia metallirunkoisia, heijastussäleikköisiä julkisen tilan valaisimia. Kellarikerroksen wc-tiloissa on pinta-asennetut, opaalikupuiset pallovalaisimet. Osassa tiloja (liikuntasali, opettajien siipi, jotkin varastotilat) on jäljellä vanhempia valaisimia. Valaisimien lisäksi sähköjärjestelmä on uusittu erilaisin sähkö- ja telerasioin sekä av-järjestelmin. Käytävätilassa sähköjohdot on kuljetettu katon rajassa alumiinikotelossa. Luokkahuoneissa sähköasennukset ovat pääosin pinta-asennettuja levyseiniä lukuunottamatta.

Sähköasennukset ja -järjestelmät ovat muuttuneet oleellisin osin, ja kokonaisuutta leimaa myöhempien asennusten ja valaisimien näkyminen korostetusti. Valokuvien perusteella alkuperäiset valaisimet ovat olleet käytävätiloissa riippuvalaisimia, muiden tilojen osalta ei ole tässä yhteydessä tarkempaa tietoa. Peruskorjauksen yhteydessä tehtyihin sähkösuunnitelmiin liitetty piirustukset valopisteistä ja laitteista ennen muutostöitä (sähkölaitos) antanevat realistisen kuvan myös alkuperäisistä sähköasennuksista.

3.2 Yhteenvedo keskeisimmistä muutoksista

Cygnaeuksen koulun muutoshistoriassa korostuu kolme päävaihetta, jotka liittyvät sekä koulurakennuksen tilankäyttöön ja ylläpitoon että laajempiin kaupungin kouluverkkoa koskeviin muutostarpeisiin. Rakentamisvuodesta vuoteen 1960 saakka muutokset vaikuttavat olleen yksittäisiä. Merkittävin muutosvaihe on ollut ajanjakso 1961-1981, jonka aikana rakennettiin viereinen kansalaiskoulu ja vanhassa koulussa tehtiin kaksi peruskorjausta. Tuona ajanjaksona rakennus on saanut valtaosin nykyisen ilmeensä. Vuodesta 1981 uuden vuosituhannen alkuun on tehty pääosin kunnostus- ja korjaustöitä, havahduttu suurempien korjaustöiden tarpeeseen ja viimeisimpänä siirrytty koulukäytöstä tyhjän rakennuksen ylläpitoon.

Rakennuksen ulkoasu ja kokonaisvaikutelma on säilynyt lähes muuttumattomana, mutta kaupunkikuvallisesti uuden kansalaiskoulun rakentaminen muutti merkittävästi vanhan kansakoulun hierarkisesti selkeää asemaa samalla kun koulurakennukseen oleellisesti kuulunut selkeä ja laaja eteläpuolen piha-alue on laajentunut koulujen yhteispihaksi. Rakennuksen tilajärjestelyt noudattavat pääosin alkuperäistä suunnitelmaa, mutta uuden koulun ja käyttövaatimusten myötä vanhan kansakoulun tilat ovat toiminnallisesti yksipuolistuneet (esimerkiksi kansakouluopetukseen oleellisesti kuuluneet veistotilat ovat vaihtuneet tavallisiksi luokkahuoneiksi ja rakentamisaikakaudelle tyypillinen isännöitsijän asunto hävinnyt) ja etenkin kellarikerroksen ja ensimmäisen kerroksen opettajien siiven osalta myös tilajärjestelyiltään muuttuneet. Tilapinnat ovat pääosin uusiutuneet ja kokonaisuus on materiaaleineen, yksityiskohtineen ja toteutustapoineen hajanainen. Rakenneteknisesti rakennus toimii pääosin siten kuin se on aikanaan rakennettu ja rakenteelliset muutokset koskevat lähinnä yksittäisiä kohtia ja toiminnallisia muutoksia. Kokonaisuuden kannalta tärkeimmät yksittäiset rakenneosat ovat ikkunat ja sisäovet, jotka ovat todennäköisesti ja pääosin myöhempine muutoksineen alkuperäisiä – tai vähintään alkuperäisen kaltaisia. Talotekniset järjestelmät ovat pääosin uusiutuneet, ja muutos on selkeä osa nykyistä sisätilojen ilmettä muun muassa uusine pattereineen ja valaisimineen.

Rakennus on säilynyt koulukäytössä noin vuoteen 2009 saakka sota-aikaa lukuunottamatta: tehtyjen muutosten voikin kuvata olleen pääosin luonteenomaisia koulurakennukselle ja kokonaisuudessaan melko tavanomaisia. Suurin yksittäinen muutos on ollut uuden kansalaiskoulun rakentaminen ja liittäminen osaksi vanhaa kansakoulua 1960-luvulla, mikä on vaikuttanut sekä rakennuksen kaupunkikuvalliseen asemaan että toiminnalliseen kokonaisuuteen – toisaalta uuden koulun rakentaminen on todennäköisesti myös tukenut vanhan koulurakennuksen käyttöä ja säilymistä käytössä koulunkäynnin muuttuessa. Rakennuksen sisällä suurin näkyvä vaikutus on pintojen uudistuminen ja lukuisilla myöhemmillä pinta-asennuksilla: 1920-luvun koulura-

kennuksen sisätila on pääosin hävinnyt myöhempien muutosten myötä. Aikanaan tilallisesti ja arkkitehtonisesti pääsääntöisesti kaikilla mittakaavatasoilla harkitun selkeän uusklassistisen koulurakennuksen yleinen vaikutelma on säilynyt tarkasteltaessa sitä yksittäisen rakennuksen tasolla, mutta kadonneen myöhempien muutosten myötä kaupunkikuvallisella ja sisätilojen tasolla.

YHTEENVETON RAKENNUKSEN KESKEISIMMISTÄ MUUTOKSISTA

1931 käymälän rappauskorjauksia ja maalaus

1950 tiilikatteen uusiminen, pääsisäänkäynnin ulko- ja sisäovien uusiminen

1955 vesi- ja viemärijohtojen uusimista käytävien juomalaitteiden uusimisen yhteydessä, entisen apukoulun luokkien tilapäisten väliseinärakenteiden purku

1958 tilojen käyttötarkoituksmuutoksia (kellarikerros: puusuojan muutos pajaksi kellarikerroksessa, kattilahuoneen ja kellarikerroksen eteishallin väliin uusi oviaukko palo-ovineen, metallityöhuoneen ja kattilahuoneen välinen vanhan oviaukon sulkeminen; ensimmäinen kerros: purunpuhalluslaitteet veistoluokkaan) ja korjaustöitä (oppilaskäymälöiden peruskunnostus, vesi- ja viemärilaitteiden ja wc-kalusteiden uusiminen, lattioiden laatoitus)

1959 juhlasalin näyttämön korotus ja modernisointi, juhlasalin ovien ja oviaukkojen uusiminen, varaston erottaminen 1. krs veistosalista

1961-1962 peruskorjaus ja kansalaiskoulun rakentaminen:

- yhdyskäytävä ja -katos kansalaiskouluun ensimmäisessä kerroksessa
- opettajien siiven tilajärjestelyjä, kulkuyhteys kansalaiskouluun
- rakennuksen liittäminen kaukolämpöön
- tonttien yhdistäminen koulurakennusten alueeksi

1971 entisen pesutuvan muutos keittiön henkilökunnan sosiaalitalaksi, suojaväliseinät oppilaskäymälöihin

1972 ulko-ovien uusiminen

1981-1984 peruskorjaus

- koneellinen ilmanvaihto
- opettajien siiven porras- ja tilamuutoksia
- yhdyskäytävän rakentaminen maantasokerroksessa

- keittiön huoltokatos

1985 tiilikatteen muutos peltikatteeksi, ulkoseinien maalaus

1989 ikkunoiden korjaus- ja maalaustöitä

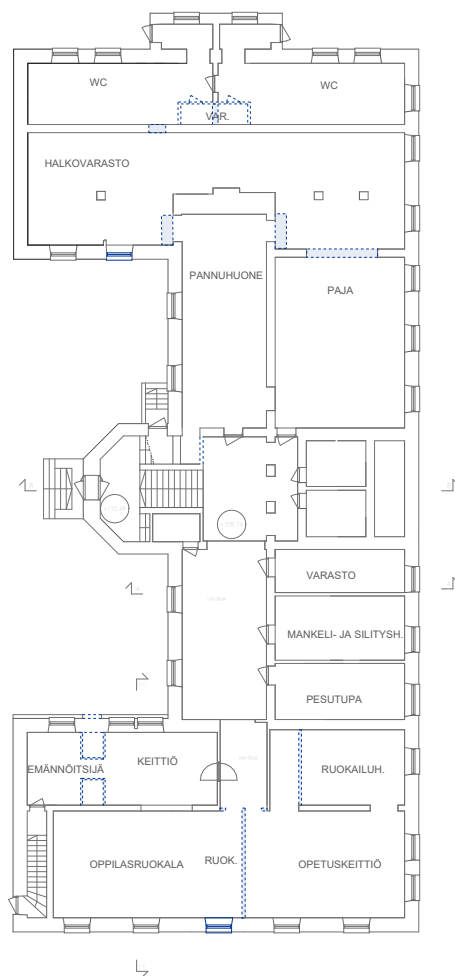
2002 luokkien 11 ja 12 välipohjat uusiminen kannakepalkkeja lukuunottamatta

2005 keittiön, vesikaton, salaojien ja kattovesikaivojen kunnostus

2009 sisäilmakunnosta

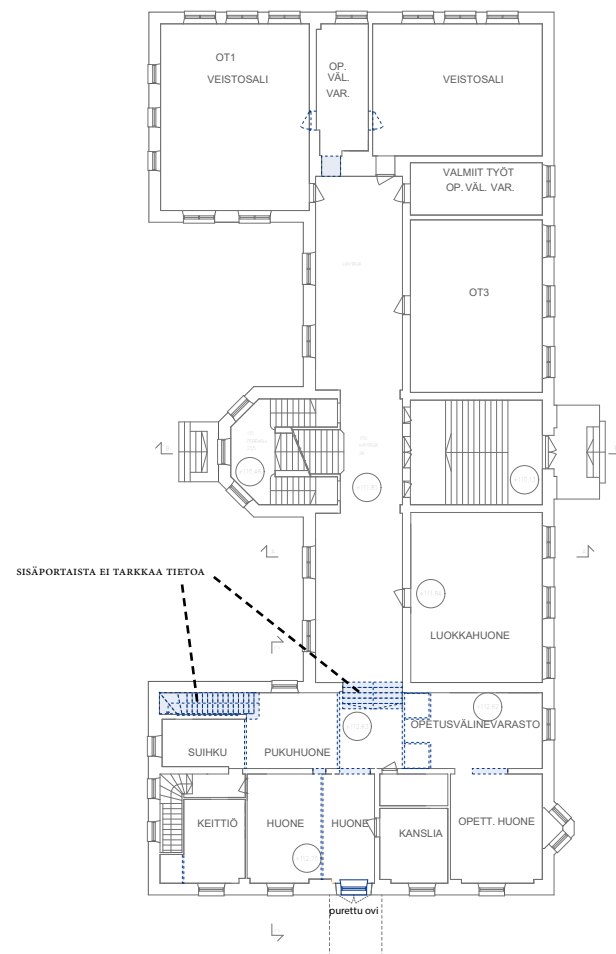
2010 viiden tilaelementin väistökoulu piha-alueella, pihan pinnanmuotoilu

Puretut rakenteet

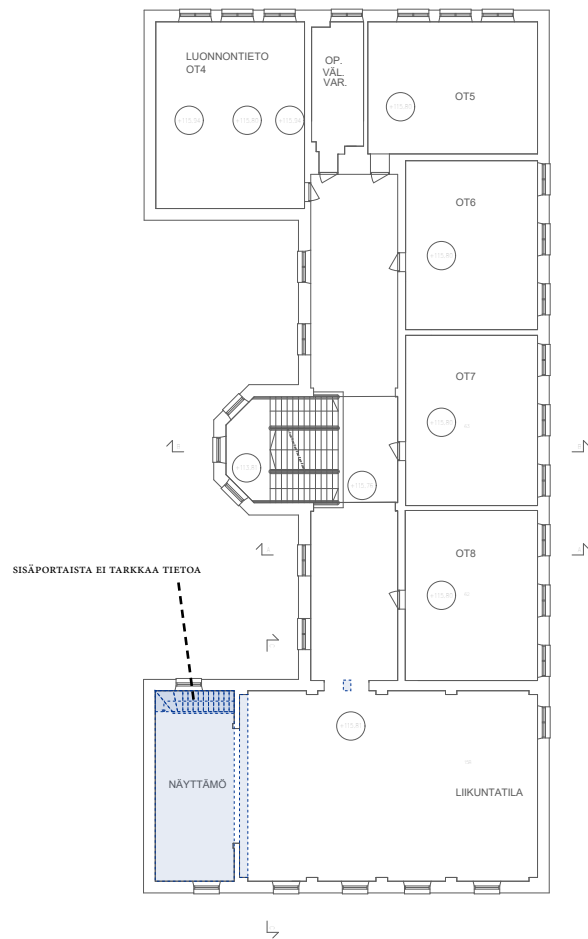

kellarikerros

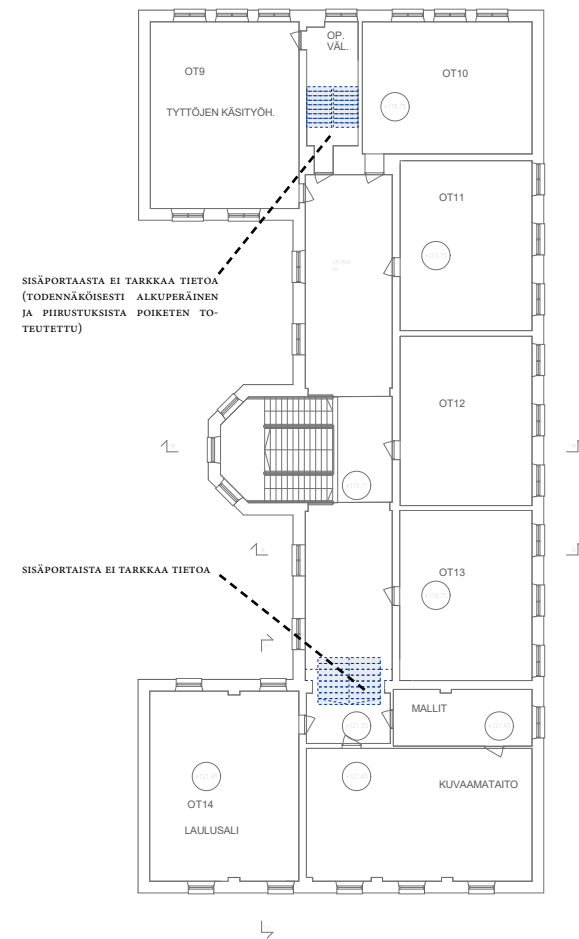
- PURETTU RAKENNE / RAKENNUSOSA
- UUSI RAKENNE / RAKENNUSOSA
- TILAN KÄYTTÖTARKOITUS MUUTTUNUT

ensimmäinen kerros

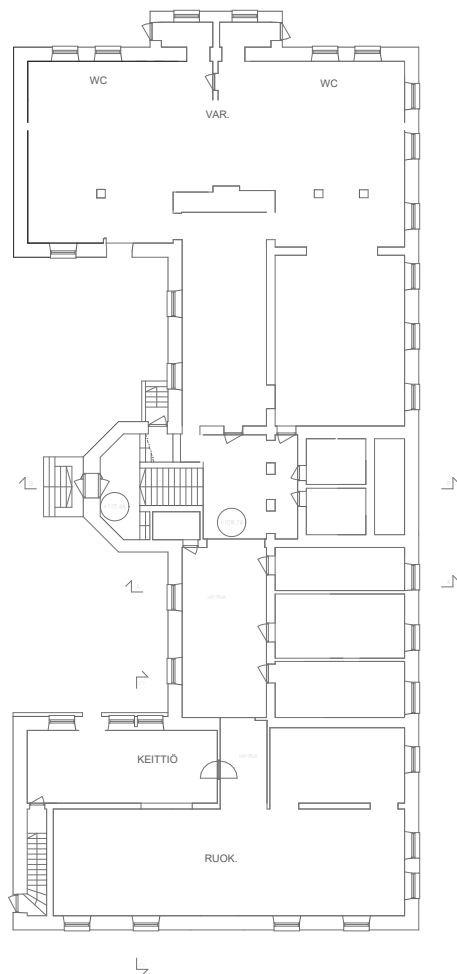

toinen kerros

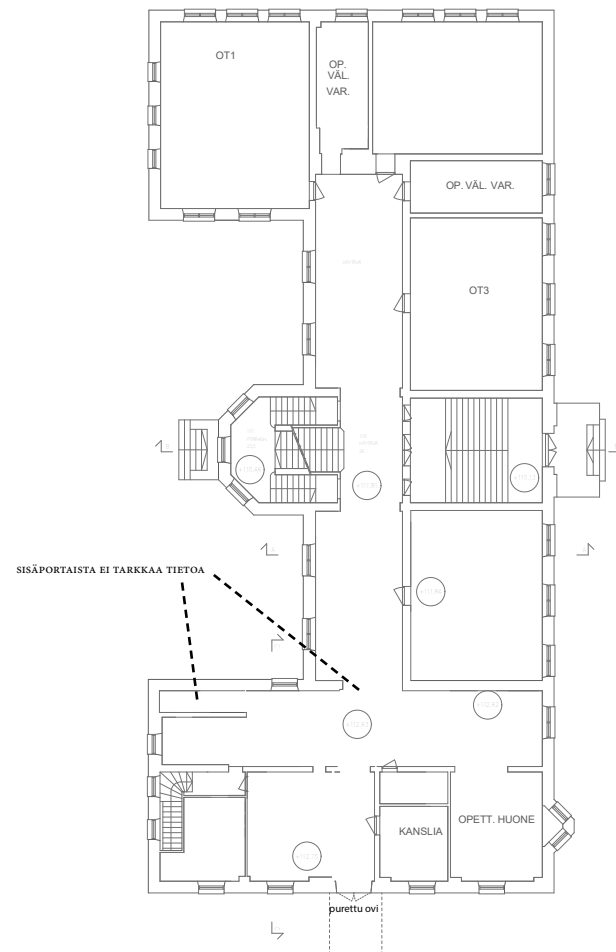
kolmas kerros

Nykytilanne

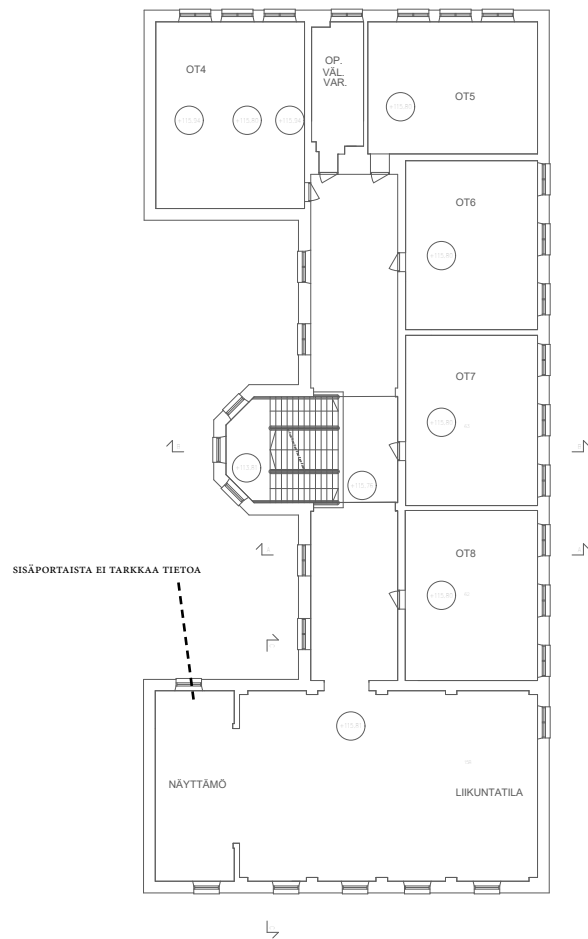

kellarikerros

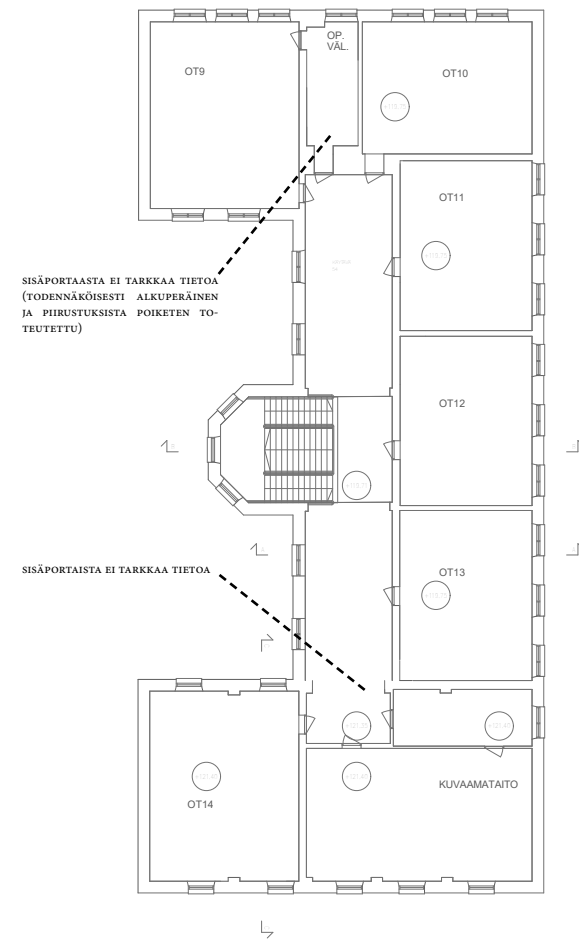
- PURETTU RAKENNE / RAKENNUSOSA
- UUSI RAKENNE / RAKENNUSOSA
- TILAN KÄYTTÖTARKOITUS MUUTTUNUT

ensimmäinen kerros

toinen kerros

kolmas kerros

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Koulun sali on hiljentynyt.

4. Johtopäätökset

Kappaleessa on esitetty yhteenveto rakennuksesta ja sen historiasta oleellisimpine muutosvaiheineen, luonnehdinta rakennuksen keskeisimmistä erityispiirteistä ja jatkosuunnittelun kannalta oleellisia huomioita. Tavoitteena on ollut nostaa esille eri näkökulmista rakennuksen tärkeimpiä rakennus- ja kulttuurihistoriallisia piirteitä, jotka on hyvä huomioida erityisesti Cygnaeuksen koulun jatkosuunnittelusta puhuttaessa.

Jatkosuunnittelun ohjeistuksen tarkoitus on kiinnittää huomiota näkökulmiin ja yksityiskohtiin, jotka kokonaisuuden arvot huomioiden tulee ottaa erityisesti keskusteluun tavanomaisten suunnittelutehtävien rinnalla keskusteltaessa rakennuksen ylläpidosta, kunnostamisesta ja mahdollisista muutoksista. Jatkosuunnittelun ohjeistuksessa ei arvioida rakennusteknistä kuntoa tai kunnossapitoon liittyviä toimenpiteitä.

4.1 YHTEENVETO RAKENNUKSESTA JA SEN RAKENNUS- JA MUUTOSHISTORIASTA

Cygnaeuksen koulu on Jyväskylän toinen kansakoulu, joka rakennettiin myöhemmin Puistokouluna tunnetun kansakoulun jäätyä jo pian rakentamisensa jälkeen pieneksi. Cygnaeuksen koulu suunniteltiin ja rakennettiin mukaillen ja soveltaen ensimmäisen kansakoulun tilaohjelmaa ja parhaiksi katsottuihin esimerkkirakennuksiin tutustuen paikallisen rakennustoimikunnan ohjauksessa. Cygnaeuksen koulu erosi merkittävästi aiemmasta kansakoulusta klassistisena kolmikerroksisena kivirakennuksena. Likimain samoihin aikoihin rakennettiin kaupunkiin myös kasvatusopillisen seminaarin harjoituskoulu (myöhemmin normaalkoulu), joka kuitenkin Cygnaeuksen koulusta poiketen ei ollut kunnallisesti rakennettu.

Suurimmat rakennusta koskevat muutokset on tehty ajanjaksolla 1960-1980, jolloin kansakoulun piha on yhdistetty uusien koulurakennusten yhteispihaksi ja vanha koulu yhdistetty uusiin yhdyskäytävällä. Ajanjaksolla kouluun tehtiin kaksi peruskorjausta, joissa tilojen osa tilojen käyttötarkoituksista, talotekniikka sisäpinnat on modernisoitu uusien tarpeiden mukaan. Koulu säilyi koulukäytössä 2000-luvulle saakka, tällä hetkellä koulu on tyhjillään.

Rakennuksen arkkitehtuurin olennaisiin piirteisiin kuuluvat muun muassa seuraavat esille nousevat teemat:

- **säännönmukainen uusklassistinen kokonaisuus.** Rakennusvolyymi on selkeän kappalemainen ja sitä rytmittää säännönmukaisesti sommitellut ikkunat, jotka on koristeltu kerroksittain yksinkertaistuvien ja tiloittain klassisoivien yksityiskohdin, sekä koristeellinen portaali. Sisätilojen koristelu on niukkaa ja keskittyy tärkeimpiin tiloihin portaakkoon, käytävään ja juhlasaliin. Tilajako on säännönmukainen.
 - **moninaisten tilojen sovittaminen tasarytmiseen sommitelmaan.** Näennäisen selkeään kokonaihashahmoon on sovitettu monimutkainen ja hierarkkinen tilaohjelma useine erikoistiloineen. Rakennuksen länsipäädystä sijaitsevat erityisimmät ja myös juhlavimmat tilat, joiden erilaiset huonekorkeudet, valontarpeet ja kulkujärjestelyt on sovitettu huomaamattomasti yhteen muuhun rakennukseen. Myös toisessa siivessä sijaitsevien taitoaineiden luokissa on järjestelty ikkunoita sommittelun ja käyttötarkoituksen ehdoilla.
 - **pelkistetty kokonaisuus harkituin erityisratkaisuin.** Tilat ja kokonaisilme on pelkistetty ja selkeä. Harkitut erityispiirteet, kuten sisätilojen maalaukset, käytävän palkistojen muotoilu, opettajien kanslian lyhtymäinen erkkeri-ikkuna ja kolmannen kerroksen piirustus- ja laulusalin kattoikkunat, rikastuttavat tiloja.
 - **portaikko ja sivukäytävä keskeisenä tilana.** Sisäänkäynti- ja pääportaikko sekä sivukäytävä muodostavat näyttävän tilasarjan, johon muut tilat avautuvat joko suoraan (luokat), korostetusti käytävän päässä (juhlasali) tai suljetummin (opettajien tilat sekä laulu- ja piirustussali).
- Rakennuksen nykyasua ja muutoshistoriaa koskevista olennaisista piirteistä nousee esiin muun muassa:
- **kokonaisuuden asteittainen muutos.** Säännöllinen, eri mittakaavatasojen kokonaisuus on myöhempien muutosten myötä menettänyt luonteenomaisen selkeyttään ja entinen kansakoulu on menettänyt itsenäisen asemansa koulurakennuksena. Myöhemmät muutokset eivät myöskään muodosta uutta yhtenäistä kokonaisuutta.
 - **kadonnut käytön ajan historia.**

4.2 CYGNAEUKSEN KOULUN MERKITYS VALTAKUNNALLISESTI JA PAIKALLISESTI

Cygnaeuksen kansakoulun ja myöhemmän uuden koulurakennuksen rakentaminen ajoittuvat valtakunnallisesti vilkkaisiin koulurakentamisen ajanjaksoihin. 1920-luvulla vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki ja myöhemmin 1950- ja 1960-luvuilla suuret ikäluokat ja kaupungistumisen vaikuttivat vilkkaaseen rakennustoiminnan ympäri maata. Rakentamisen taustalla olivat kuitenkin myös voimakkaat paikalliset tekijät: kasvatusopillisen seminaarin myötä koulukaupungiksi identifioituneen Jyväskylän ensimmäinen kansakoulu oli jäänyt pieneksi jo pian rakentamisensa jälkeen 1910-luvulla. Toisaalta myöhemmin 50- ja 60-luvuilla kaupunkien kasvu ja teollistuminen näkyi Jyväskylässä juurikin Mäki-Mattiin rajautuvassa Rautpohjassa Valmetin tehtailla.

Vuonna 1925 valmistunut Cygnaeuksen kansakoulu oli rakennusaikanaan ja on edelleen edustava 1920-luvun kivinen kaupunkikansakoulu, joka on varsin tunnistettava rakennustyyppi eri puolilla maata. Cygnaeuksen koulun kokonaisuus pihoineen, tilaratkaisuineen ja arkkitehtuuriltaan noudatti tyylillisesti aikakauden koulurakennukselle tyypillisesti selkeää ja harkiten koristeltua uusklassismia. Osana suunnittelijoidensa arkkitehtien Jussi ja Toivo Paatelan tuotantoa arkkitehtuurissa on huomattavissa jo muutokielen ja klassisoivien aiheiden pelkistymistä verraten esimerkiksi samaan aikaan rakennettuun Tampereen kirjastotaloon. Käytetyt rakenteet ja ratkaisut ovat tuon ajan rakentamiselle pääosin tyypillisiä, mutta toisaalta paikallisesti vielä ainakin kunnallisessa rakentamisessa uudenaikaisia. Myöhemmät muutokset ratkaisuihin ja materiaaleihin ovat aikakaudelleen melko tyypillisiä.

Valtakunnallisesta tyypillisyydestä huolimatta rakennus on paikallisesti hyvin erityinen. Aikanaan rakennetun kaupunkialueen laidalle rakennettu koulu liittyy paitsi kaupungin väestölliseen kehitykseen, myös kaupunkirakenteelliseen laajentumiseen ja erityisesti uuden Mäki-Matin kaupunginosan kehitykseen. Rakennustyyppinä 1920-luvun kivinen kunnallisesti rakennettu koulurakennus on maakunnallisesti harvinainen ja paikallisesti merkittävä jo aikakautensa rakennuksena, joka on lisäksi säilynyt alkuperäisessä käytössään. Rakennuksessa tulee huomioda lisäksi erityisesti sisätilojen koristemaalaukset, jotka ovat sisätilojen merkittävä erityispiirre. Lisäksi rakennus liittyy oleellisesti muun muassa paikalliseen henkilö-, sivistys- ja kulttuurihistoriaan ja koulurakennuksena siihen liittyy poikkeuksellisen paljon ja pitkältä ajalta entisten oppilaiden ja kaupunkilaisten henkilökohtaisia muistoja.

Rakennus on säilynyt 2000-luvulle saakka alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan koulurakennuksena. Myöhemmissä muutoksissa rakennus on ulkoisesti ja tilallisesti säilynyt pääosin alku-

peräisen kaltaisena huolimatta erityisesti pintojen ja materiaalien uudistumisesta, mutta eri mitakaavatasojen (piha ja tontti, rakennus, tilojen käyttötarkoitukset, materiaalit ja yksityiskohdat) tekijöistä muodostuva rakennusajankohdan alkuperäinen rakennustaiteellinen ja toiminnallinen kokonaisuus ei ole säilynyt. Alkuperäisen ja myöhempien muutosten muodostama kerroksellinen jatkuvuus ei ole erityisen voimakas ja erottuu selkeimmin julkisivujen ja sisätilojen välisenä kontrastina: myöhemmät muutokset on toteutettu pääosin kokonaisvaltaisesti ja jälkikäteen tehdyt pinnat ja asennukset muodostavat ensisijaisen vaikutelman sisätiloissa. Rakennuksen käytönajasta kertovia jälkiä ole erityisesti nähtävillä. Kaupunkikuvallisesti rakennus on tärkeä osa kerroksellista ympäristöä.

Cygnaeuksen koululla on historiallista todistusvoimaa ja tiettyä erityisyyttä paikallisista lähtökohdista ja paikallisesti johdetusta kansakoulurakentamisesta (erotuksena valtakunnallisesti ohjattuun ja rahoitettuun) 1920-luvun vilkkaan kansakoulurakentamisen ajanjaksona. Yhtenä ensimmäisistä merkittävänä vuoden 1837 ruutukaavan ulkopuolelle rakennetuista kunnallisista rakennuksista sillä on merkittävää historiallista todistusvoimaa Jyväskylän kaupunkirakenteellisessa kehityksessä. Vanhan kansakoulun ja 1960-luvulla rakennetun uuden koulun kokonaisuus kuvaa oppimisympäristöjen muutosta ja kehitystä siirryttäessä itsenäisyyden ensimmäisiltä ja kaupungistumista edeltäneiltä vuosikymmeniltä voimakkaan kasvun ja rakennetun hyvinvoinnin aikakaudelle 1900-luvun puoliväliin ja sen jälkipuolelle.

4.3 OHJEISTUS JATKOSUUNNITTELULLE

Jatkosuunnittelun kannalta tärkein tavoite tulisi olla rakennukselle tyypillisen selkeän ilmaisun noudattaminen ja joiltain osin myös selkeyden palauttaminen johdonmukaisesti kaikilla mittakaavatasoilla. Vanhan, purettavan ja uuden välinen suhde tulee ratkaista tarkemmassa jatkosuunnittelussa.

Mahdollisissa julkisivumuutoksissa on eduksi noudattaa rakennuksen korosteisen säännönmuokaista ja sisätilojen kannalta jopa epäloogista julkisivusommittelua. Pihasuunnittelussa tulisi pyrkiä vaalimaan erityisesti niin kutsutun Syrjälän torin säilymistä osana kansakoulua ja myös huomioida rakennuksen ja pihan muodostama yhtenäinen kokonaisuus.

Tilajärjestelyissä on tavoiteltavaa pyrkiä säilyttämään alkuperäinen tilarakenne ja toteuttaa mahdolliset tilojen kokomuutokset muuttamatta käytävätilojen tilarakennetta ja rytmiä. Tilojen käyttötarkoitukset on eduksi pyrkiä ryhmittämään huomioiden rakennukselle tyypillinen tilahierarkia. Hissin ja mahdollisten muiden sisätilojen kulkureittien järjestelyiden osalta on tärkeää säilyttää pääportaikon asema sekä näyttävänä että myös arkisena pääportaana.

Sisäpintojen materiaaleissa on tavoiteltavaa pyrkiä selkeyteen ja toistuviin perusratkaisuihin. Väreissä on hyvä huomioida porras-käytävä-tilasarjan korostuminen suhteessa luokkahuoneisiin. Pinta-asennusten määrä on tavoiteltavaa pitää mahdollisimman pienenä.

Kantavat seinärakenteet ovat massiivitiiliseiniä, välipohjat ovat ylä- ja alalaattapalkistoja. Ylälaattapalkisto näkyvä osa erityisesti käytävätiloissa ja juhlasalissa, joissa palkistoja oli myös koristeltu.

Painovoimaisessa, keskuslämmitteisessä 1920-luvun rakennuksessa näkyviin jäävä talotekniikka on ollut verrattain vähäistä ja käsittänyt lähinnä ilmanvaihdon venttiilit, syvennyksissä sijainneet patterit ja valaisimet. Jatkosuunnittelussa uusi tekniikka tulisi pääsääntöisesti pystyä sijoittamaan palkiston suuntaisesti ja palkiston väliin, madaltamatta huonekorkeutta.

5 LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET

Arkkitehti 5/1921

Arkkitehti 3/1923

Lilius, H. (1982). Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa. Kehityslinjojen tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan alkuun. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 83.

Martio, P. (2006). Cygnaeuksen koulun historia. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.

Martio, P. (2006). Puistokoulun historia. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.

Neuvonen, P., Mäkiö, E. & Malinen, M. (2002). Kerrostalot 1880 - 1940. Helsinki: Rakennustietosäätiö RTS.

Nikula, R. (1990). Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku. Teoksessa Sarajas-Korte, S., Rista, E., Rätty, R. & Aav, M. (toim.), Ars: Suomen taide. 5. Espoo: Weilin + Göös.

Nisulan asukasyhdistys, Lipas, P. & Kärki, A. (2003). Vuosisata Harjun takana: Nisulan, Mäki-Martin ja Syrjälän historiaa. Jyväskylä: Nisulan asukasyhdistys.

Peltonen, M. (1989). Jyväskylän kansakoulun historia. Jyväskylä: Jyväskylän kaupungin kansakoululaitoksen historiatoimikunta.

Pohjamo, U. (2013). Jyväskylän Lyseo. Rakennushistoriaselvitys.

Pohjamo, U. Jyväskylän Normaalikoulu. Rakennushistoriaselvitys.

Wäre, R. (1989). Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa. Teoksessa Rista, E., Rätty, R., Ahtola-Moorhouse, L. & Sarajas-Korte, S. (toim.), Ars: Suomen taide. 4. Espoo: Weilin + Göös.

INTERNET-LÄHTEET

Anna-Leena Lehto. Jyväskylän Puistokoulu. Rakennushistoriaselvitys. Haettu 3.3.2020. Osoite: https://peda.net/jyvaskyla/puistokadunpaivakotikoulu/***/6:file/download/e74b863e0ffec8ea-79d59b00d9c993aaa39873ff/64829_Puistokoulu_RHS_pienempi.pdf

Suomen rakennustaiteen museon henkilöesittely Jussi Paatela. Haettu 31.3.2020. Osoite: <https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/jussi-paatela/>

Suomen rakennustaiteen museon henkilöesittely Toivo Paatela. Haettu 31.3.2020. Osoite: <https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/toivo-paatela/>

Kartat. Haettu 31.3.2020. Osoite: <https://kartta.jkl.fi/ims>

Kartat. Haettu 31.3.2020. Osoite: <https://timomeriluoto.kapsi.fi/>

INVENTOINNIT JA SELVITYKSET

Asbesti- ja haitta-ainekartoitus. Sirate. 2020.

Cygnaeuksen koulun vanhempi inventointi. Keski-Suomen museon arkisto.

Cygnaeuksen koulun uudempi inventointi. Keski-Suomen museon arkisto.

Haitta-aineiden purkutyösuunnitelma. Ramboll Finland Oy. 2010.

Kuntokartoitus. Engel Rakennustamispalvelut. 1997.

Peruskuntoarvio. Insinööritoimisto Mittatyö Jukka Holopainen Oy. 2005.

ARKISTOT

Jyväskylän kaupunginarkisto.

Jyväskylän rakennusvalvonnan arkisto.

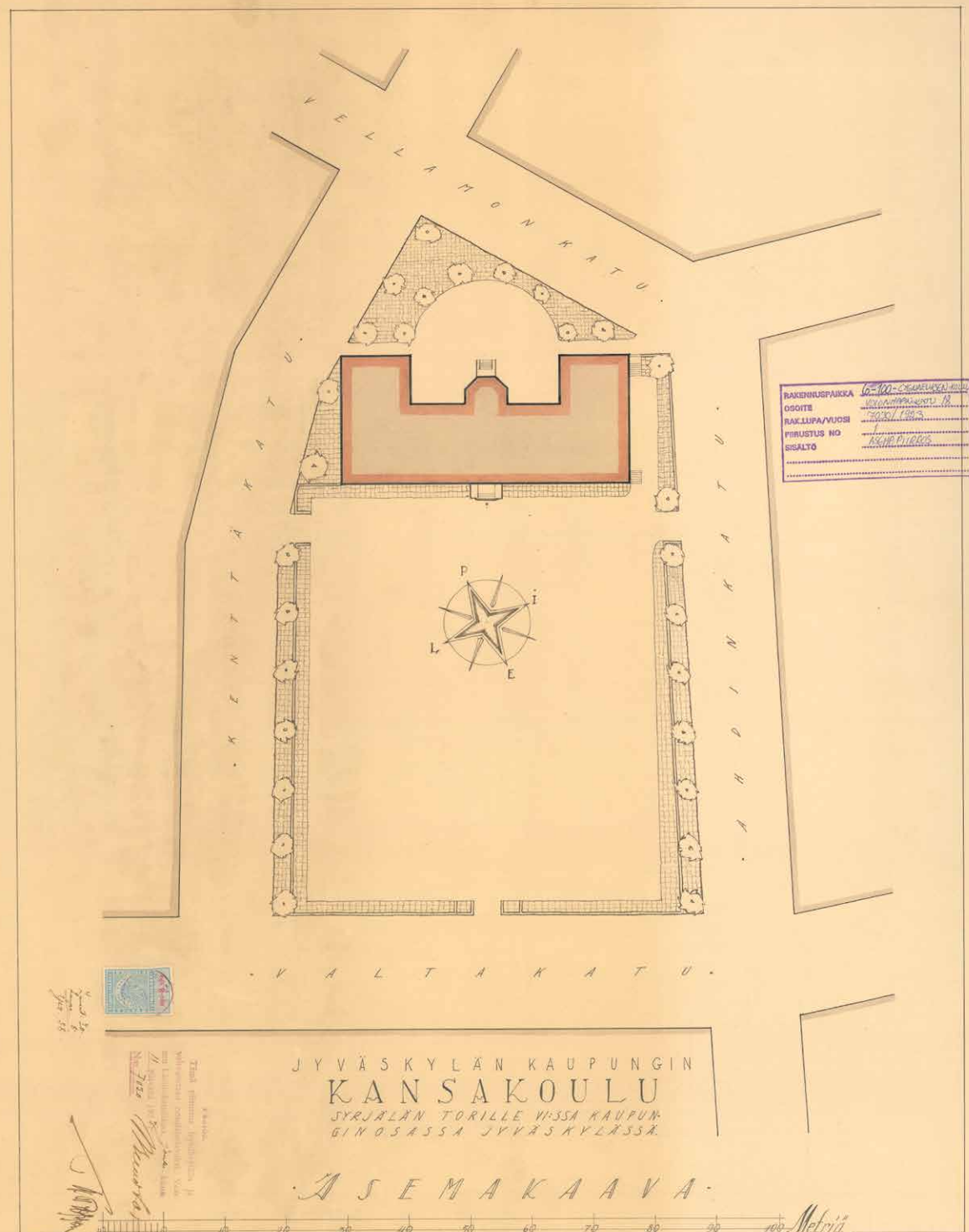
Keski-Suomen museon arkisto.

Keski-Suomen museon valokuva-arkisto.

KUVAT

Kuvat ja kaaviot tekijän ellei kuvan yhteydessä ole mainittu erikseen kuvaajaa ja arkistoa.

6 LIITTEET

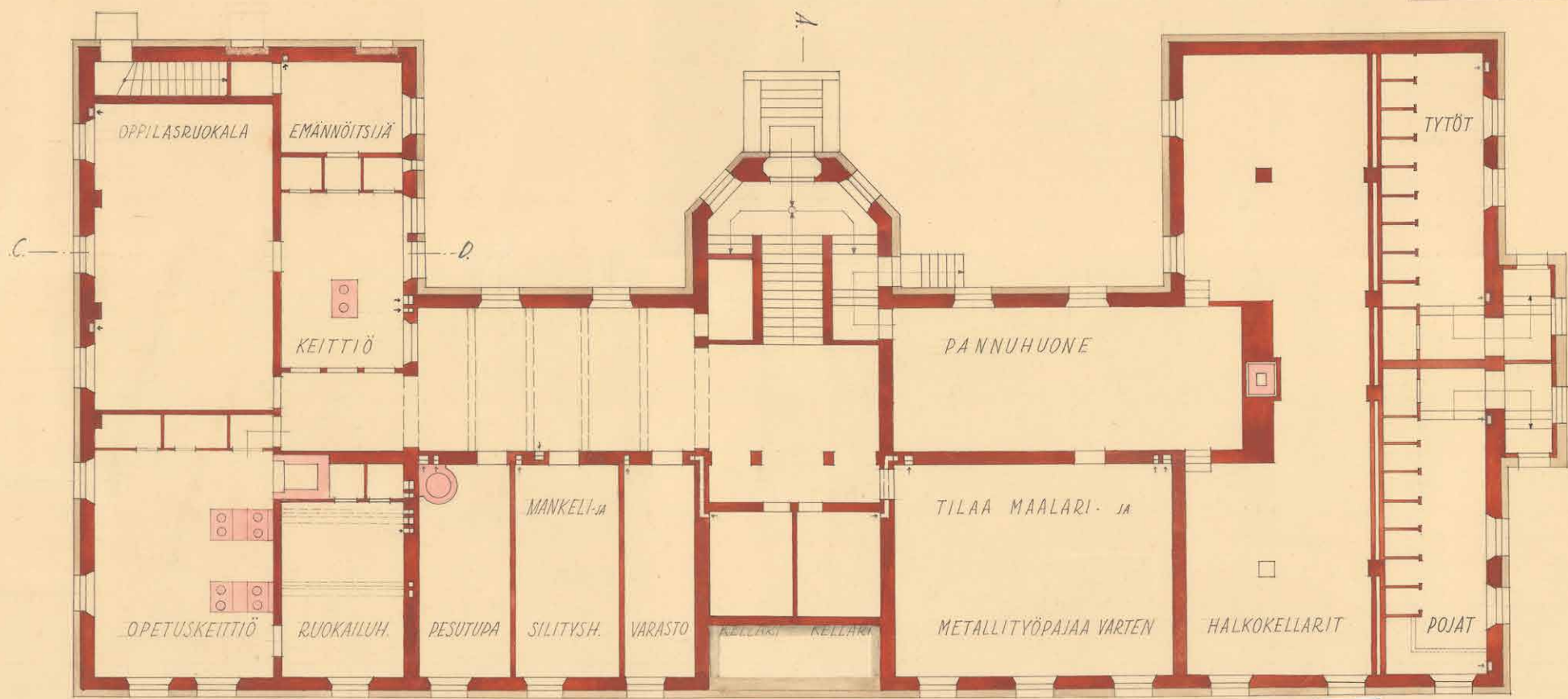

Asemapiirustus. Hyväksytty 11.12.1923.
Jyväskylän kaupunginarkisto.

Jyväskylän kaupungin KANSAKOULU

SYRJÄLÄN TORILLE VI:SSÄ KAUPUNGINOSASSA
JYVÄSKYLÄSSÄ

RASTINNUMERO 6-100 - OSAKUNNAN KOKOUS
KOKOUSMAANASTU 18
7030 / 23
PÄÄSTYSE NO 2
SIBALTO POHJA, KEMARI KOKOUS

KELLARIKERROS.

Summa 20.
Lupa 8.
Yht. 38.

PÄÄSTÖ.
Tämä piirustus hyväksyttiin ja vahvistettiin neuvotteluvaki. Vas-
san lääninkokouksessa, Jyväskylän
10 päivänä 1923.
No 7030
M. A. A. A.
M. A. A. A.

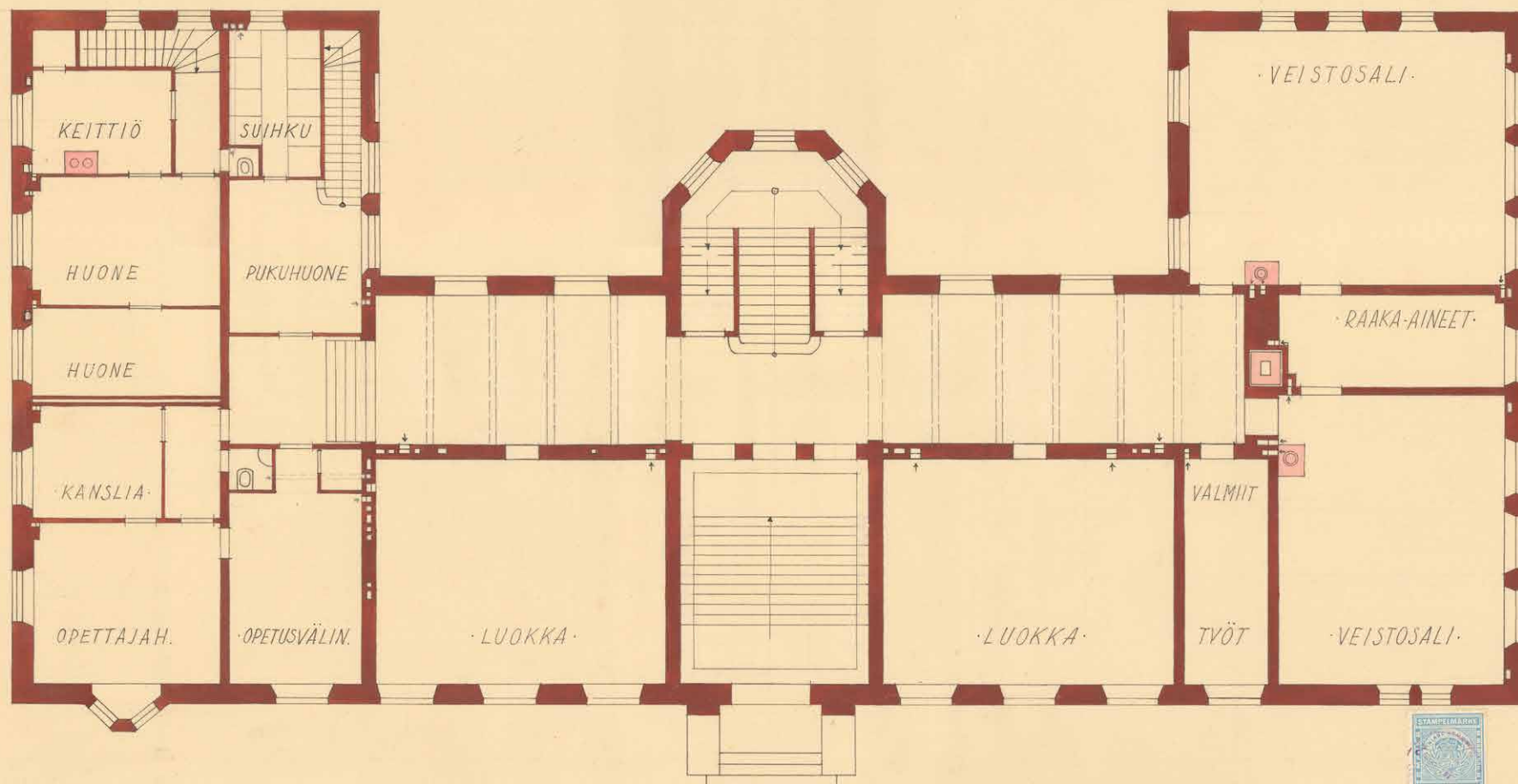
Kellarikerros. Hyväksytty 11.12.1923. Jyvä-
skylän kaupunginarkisto.

Jyväskylän Kaupungin KANSAKOULU

SYRJÄLÄN TORILLE VI:SSÄ KAUPUNGINOSASSA
JYVÄSKYLÄSSÄ

RAKENNUSPAIKKA	6-100-CYAN
OSOITE	UOIONMÄNKKA
RAK.LUPA/VUOSI	7030/23
PIIRUSTUS NO	3
SISÄLTÖ	POHJA, I

Lupa 20.
Lupa 8.
Yht. 28.

PAROS.
Tämä piirustus hyväksytty
vahvistetaan noudatettavaksi
sen lääninkansliassa, Jyväskylä
11 päivänä 1923.
No. 1020.

Ensimmäinen kerros. Hyväksytty
11.12.1923. Jyväskylän kaupunginarkisto.

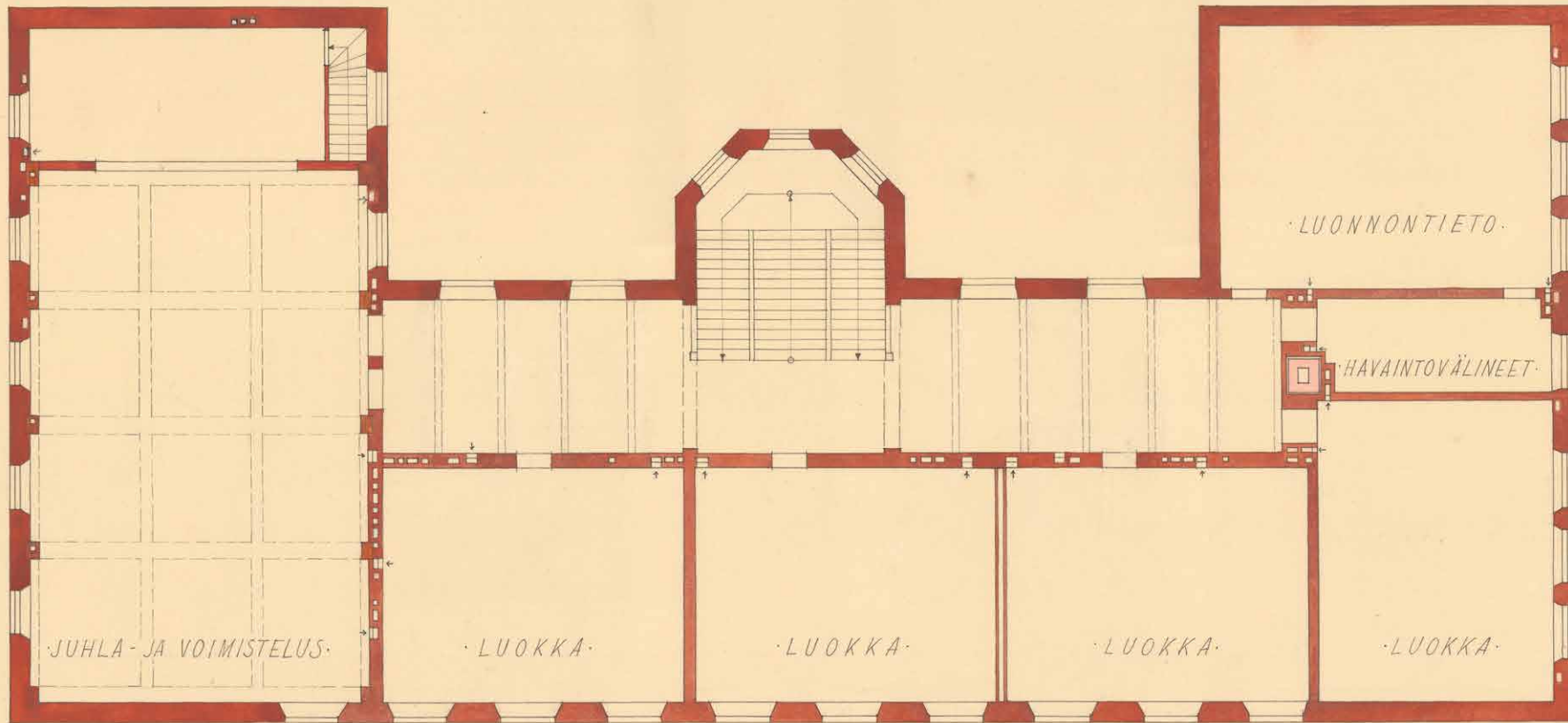
ENSIMÄINEN KERROS

Jyväskylä 1923
Kansakoulu

Jyväskylän Kaupungin KANSAKOULU

SYRJÄLÄNTORILLE VISSA KAUPUNGINOSASSA
JYVÄSKYLÄSSÄ

RAKENNUSPAIKKA	UUSIMÄNKATU 18
OSOITE	7030/23
RAK. LUPA/VUOSI	4
PIIRUSTUS NO	POHJA, II KERROS
SISÄLTÖ	

TOINEN KERROS

Luvant. 20.-
Luvant. 8.-
Uus. 28.-

Pöytä.
Tämä piirustus hyväksyttiin ja vahvistetaan noudatettavaksi. Viik-
san Lääkinen, puoleksi
11. päivänä 1923.
No. 7030.

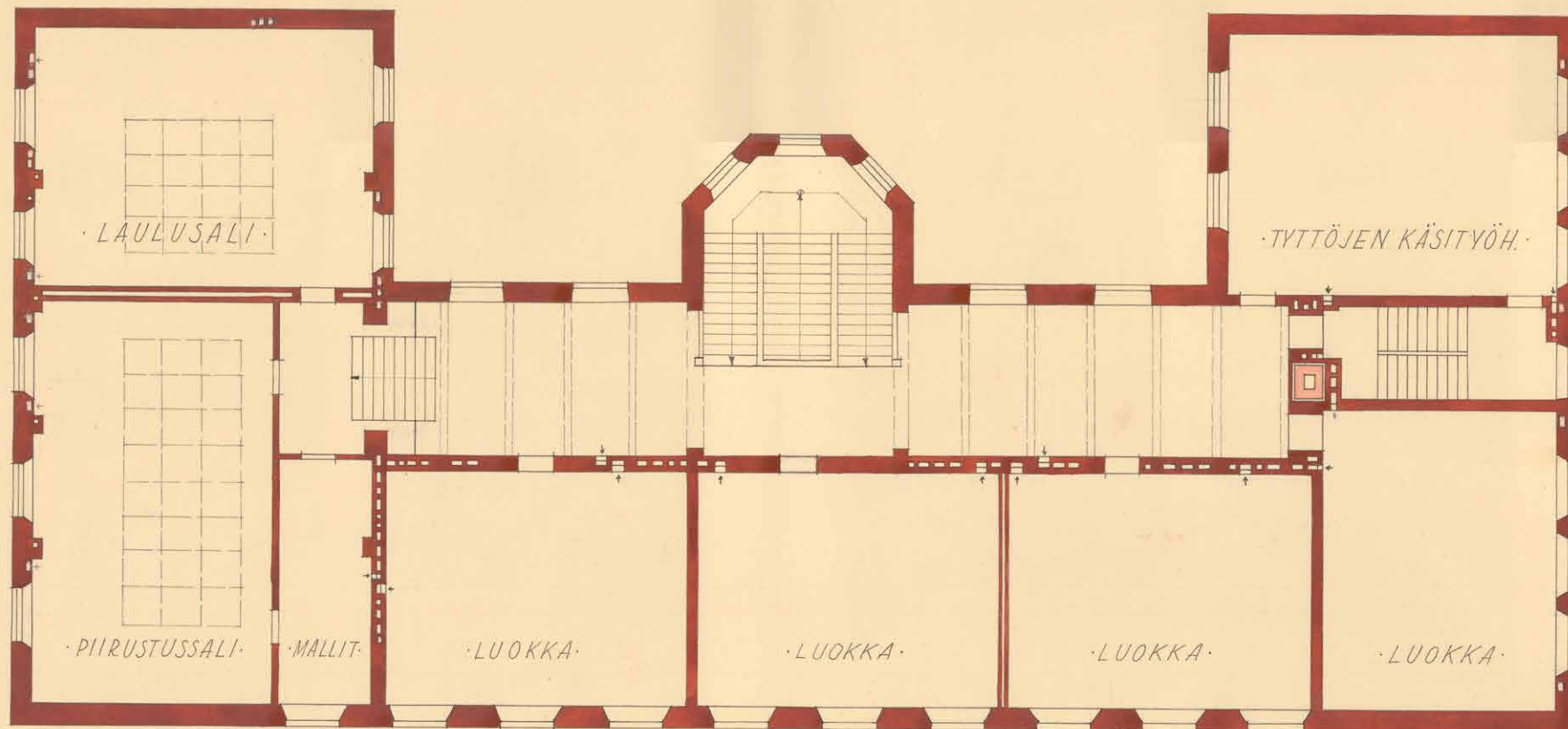
M. M. M.

Toinen kerros. Hyväksytty 11.12.1923. Jy-
väskylän kaupunginarkisto.

Helmikuu 1923
Jyväskylä 1. Toim. Pöytä

Jyväskylän kaupungin
KANSAKOULU
SYRJÄLÄN TORILLE VISSA KAUPUNGINOSASSA
JYVÄSKYLÄSSÄ

SISÄLTÖ
PÄÄJÄ, III KERROS

KOLMAS KERROS.

Kolmas kerros. Hyväksytty 11.12.1923. Jyväskylän kaupunginarkisto.

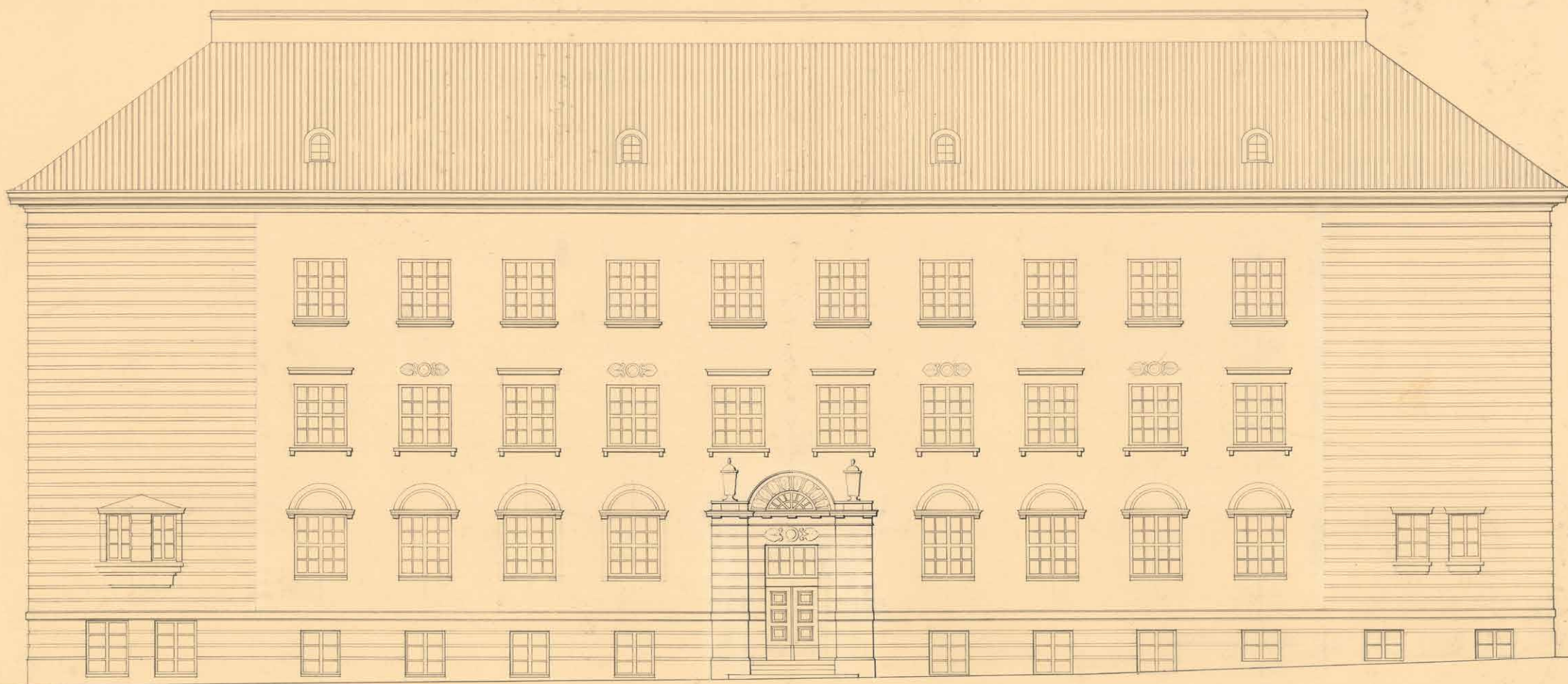
Päätös.
Tämä piirustus hyväksyttiin ja vahvistetaan noudatettavaksi Jyväskylän Lääntäkaupungissa, joulukuun 11 päivänä 1923.
No. 7030.

Linn. 20.-
Linn. 8.-
Yht. 38.-

Helmikuun 1923
Yhtiö Päätt. Terve Päätt.

Metriä

TORIN PUOLEINEN JULKISIVU

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

15

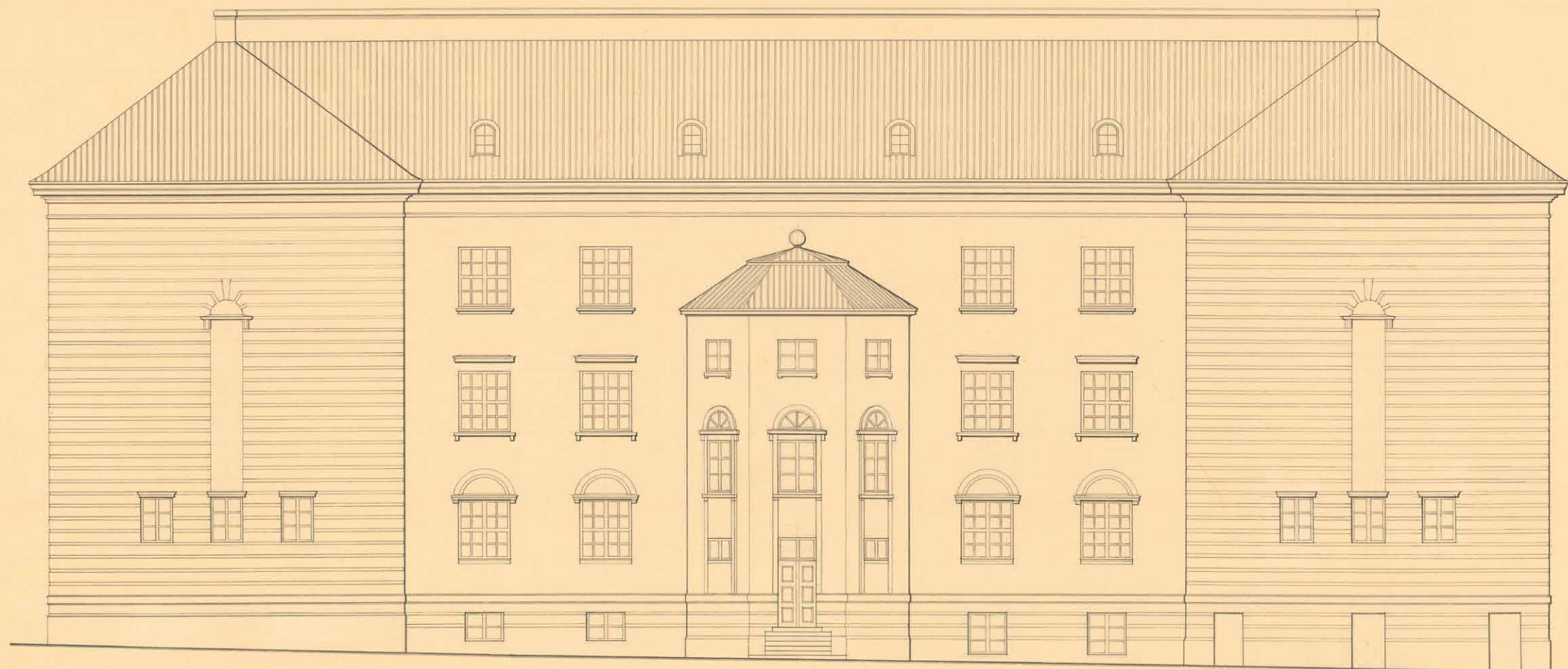
20

25

30

35

Julkisivu Syrjaläntorille (nyk. Voionmaankadulle). Hyväksytty 11.12.1923. Jyväskylän kaupunginarkisto.

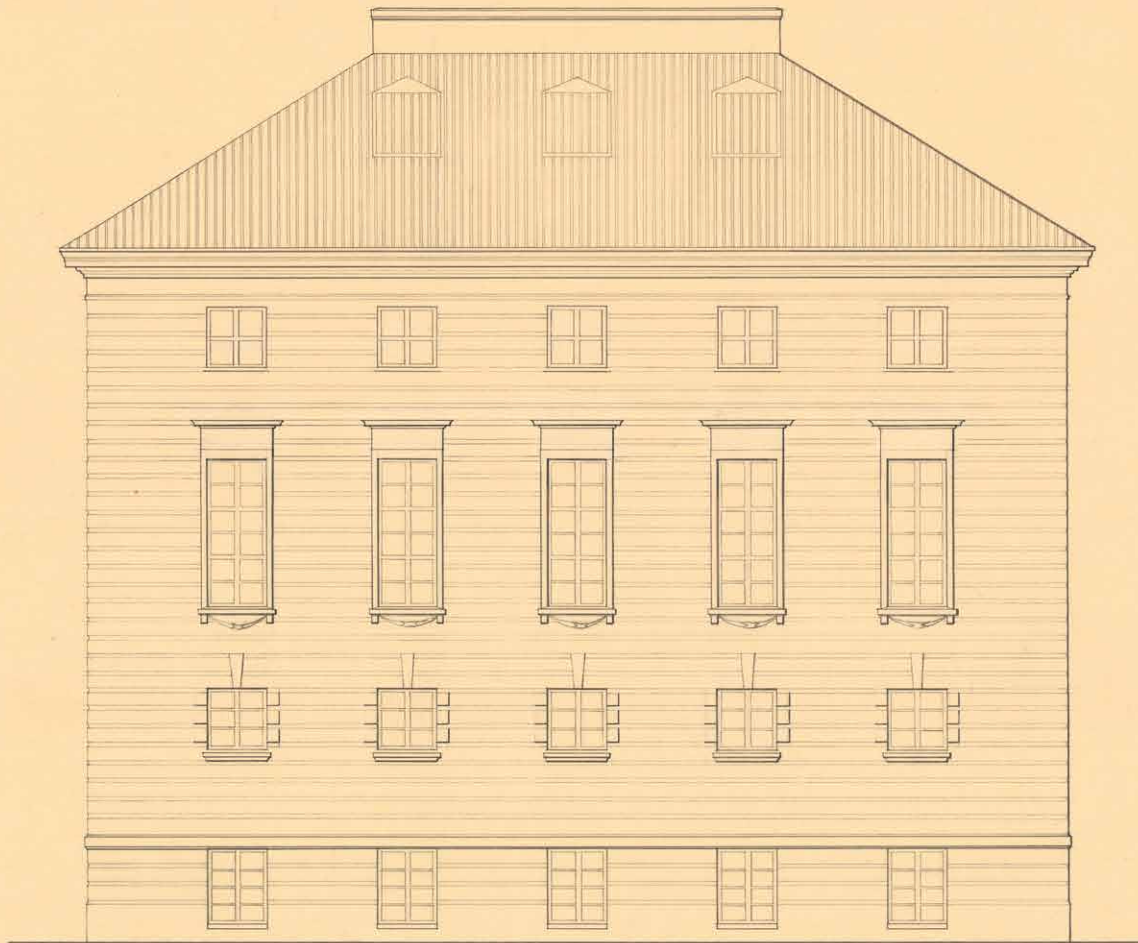

VELLAMONKADUN PUOLEINEN JULKISIVU.

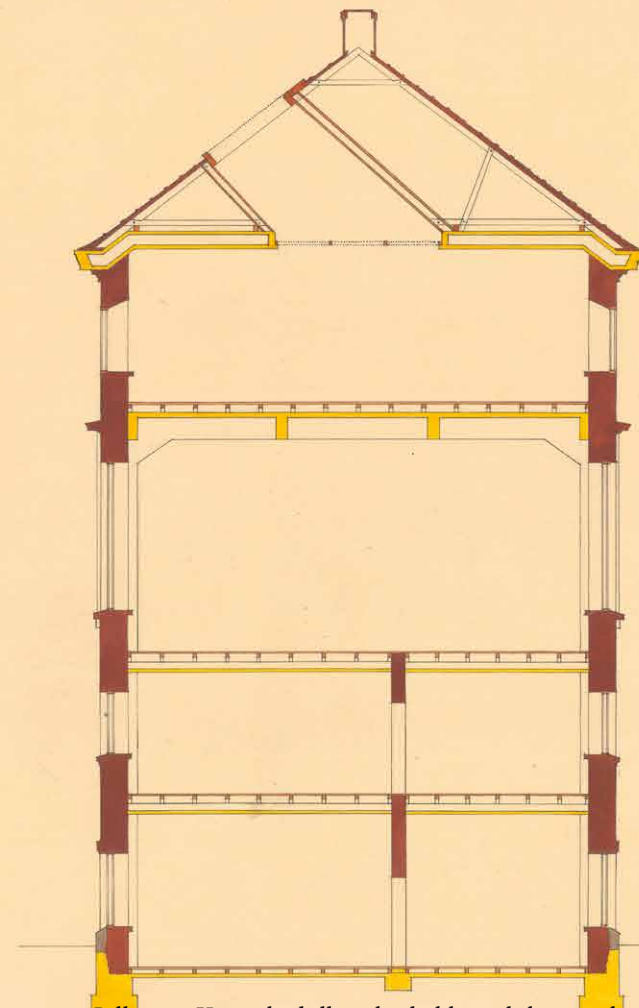

Julkisivu Vellamonkadulle. Hyväksytty
11.12.1923. Jyväskylän kaupunginarkisto.

Jyväskylän Kaupungin
KANSAKOULU
SYRJÄLÄNTORILLE VISSA KAUPUNGINOSASSA
JYVÄSKYLÄSSÄ

KENTTÄKADUN PUOLEINEN JULKISIVU.

Julkisivu Kenttädulle sekä leikkaus liikuntasalin ja laulusalin kohdalta. Hyväksytty 11.12.1923. Jyväskylän kaupunginarkisto.

LEIKKAUS C-D

RAJOITUSMAKSA 6 - 200.-
VOIKU/MARKK
OSIOT
RAJOITUS/VUOSI 7030 / 2
PROJEKTIN NO 7
SISÄLTÖ
KANSKOUS
KANSKOUS

PÄÄTÖS.

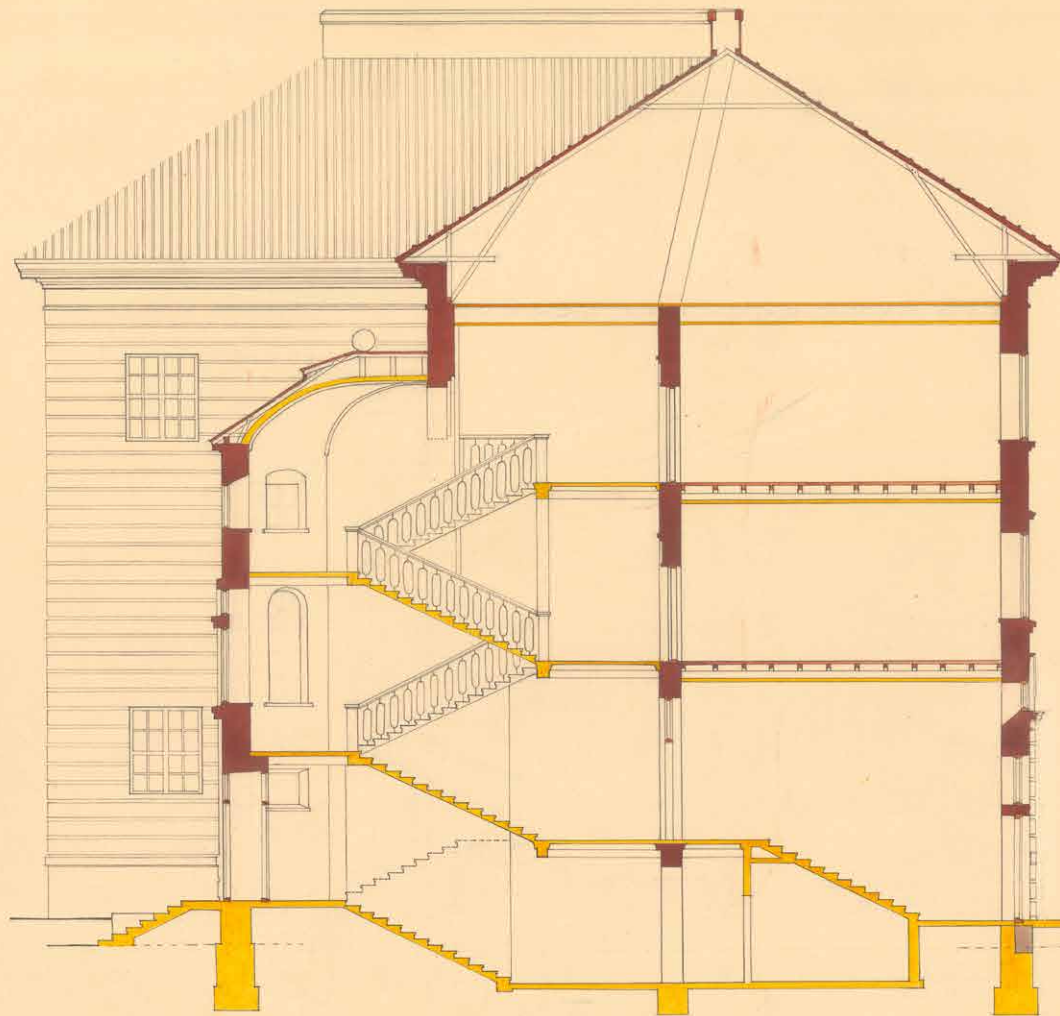
Tämä päätös hyväksytty
vahvistettuna voimassa
on Länkinen, Jän
1923.

KANSAKOULU

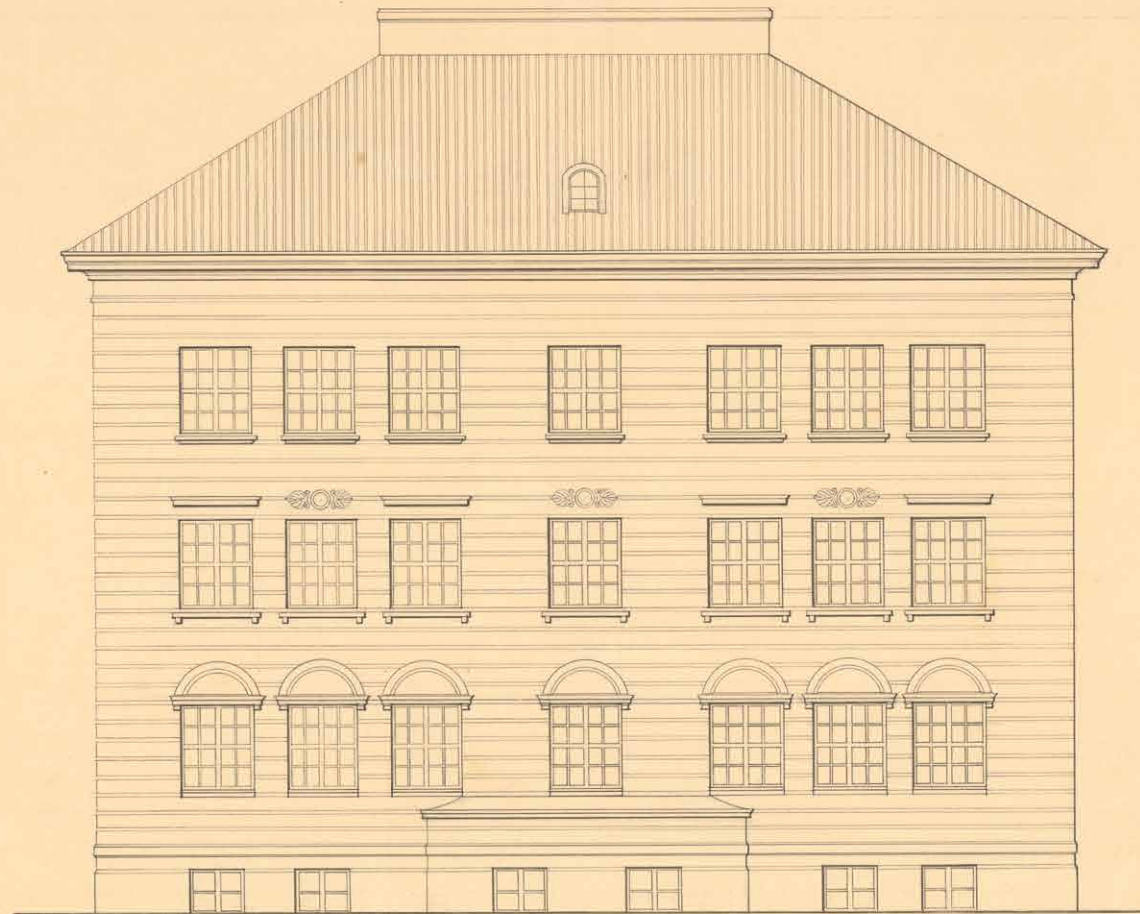
SYRJÄLÄNTORILLE VISSA KAUPUNGINOSASSA
JYVÄSKYLÄSSÄ

LEIKKAUS A-B.

Leikkaus porrashuoneen kohdalta sekä julkisivu Ahdinkadulle. Hyväksytty 11.12.1923. Jyväskylän kaupunginarkisto.

· AHDINKADUN PUOLEINEN JULKISIVU ·

Jyväskylän Kaupungin
KANSAKOULU
SYRJÄLÄNTORILLE VISSA KAUPUNGINOSASSA
JYVÄSKYLÄSSÄ

CYGNÄUKSEN KOULU
RAKENNUSHISTORIAALINEN SELVITYS
